

BERDÜCESİ

Mevsimlik Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi

Dosya

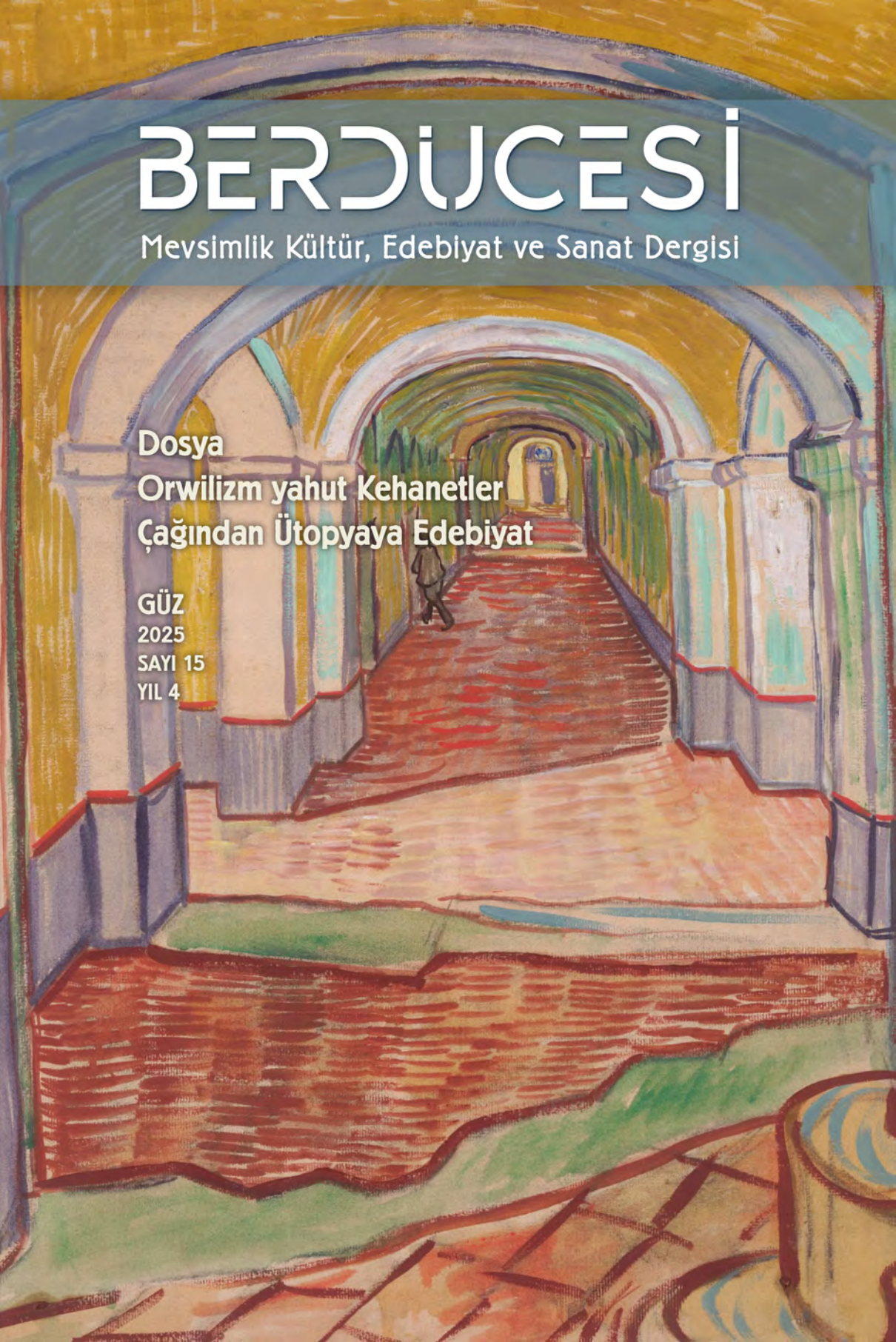
Orwilizm yahut Kehanetler
Çağından Ütopyaya Edebiyat

GÜZ

2025

SAYI 15

YIL 4

10. ULUSLARARASI
KAHRAMANMARAŞ
KİTAP FUARI

#gel ve hayatı anla

17-26 EKİM
KAFUM FUAR ALANI

BERDÜCESİ

Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi

GÜZ

sayı:15

BERDÜCESİ

Sayı 15 - Yerel Süreli

İmtiyaz Sahibi
Kahramanmaraş Büyükşehir
Belediye Başkanlığı

Genel Yayın Yönetmeni
Duran Doğan

Yayın Koordinatörü
Harun Kadioğlu

Sertifika No: 44153

Editör
Bilge Doğan

Yayın Kurulu
Fatma Gülşen Koçak
Canan Olpak Koç
Aliye Uslu Üstten
Melek Demirdöğen
Esra Kirik
Tuğçe Gök

Son Okuma
Melek Demirdöğen

Tasarım
Salih Koca

Görsel-Teknik Hazırlık
Ebrar Akkaya

ISSN - 3023-6339

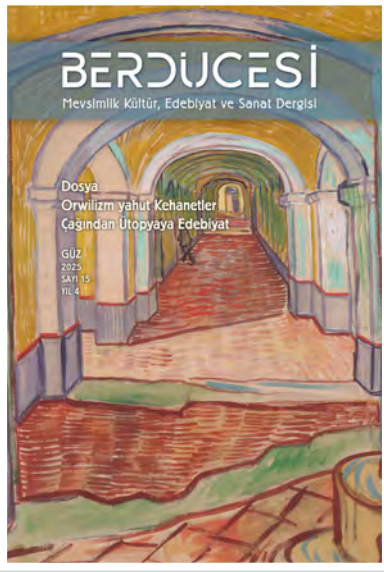
Baskı
Akbaba İletişim Matbaa Basım Yayın
Tanıtım Eğitim Danışmanlık ve Anket Hizmetleri
Şazibey Mah. 2. Sk. Hisar Apt. No:10/A
Onikişubat / KAHRAMANMARAŞ
Tel: (0344) 235 40 02 - 0532 517 62 24
akbabailetisim46@hotmail.com

İletişim Adresi
berducesidergisi@gmail.com

Sunuş

İsmet Özel, “Dünyaya gelmek bir saldırıya uğramaktır. Doğan bebek havanın ciğerlerine olan saldırısının verdiği acıyla haykırır. Soğuk saldırır bize, sıcak saldırır. Açlığın, hastalığın, korkunun saldırılarını savuşturma yoluyla yaşarız, hayatta kalırız. Yaşıyor olmak savaşıyor olmaktan başka bir şey değildir. Bir gün son nefesimizi verdiğimizde bize yapılan ilk saldırıyı tamamen püskürtmüş oluruz. Savaş bitmiştir.” diye yorumluyor insanın yaşam serüvenini.

Böyle bir dünyada, bir metin kurmak, bir hikâye anlatmak, bir cümle inşa etmek, yalnızca bir estetik uğraş değil, aynı zamanda varoluşsal bir direniştir. Yazı, insanın içinden geçtiği saldırılara, savaşlara ve acılara karşı kendi sesini yükseltme, kendi tanıklığını bırakma çabasıdır. Kalem, bazen kalkan, bazen merhem, bazen de bir hatırlama aracıdır.

Berdücesi'nin bu sayısında, yaşamın bu kesintisiz mücadelesi karşısında yazının ve edebiyatın üstlendiği bu direniş işleviyle bir araya geldiğini sizlere haber ediyoruz. Özel'in altını çizdiği gibi, dünya “saldırı”larla örülüyse, biz de cümlelerimizle bir savunma hattı

kuruyoruz. Çünkü yazmak, hem bireysel hem de toplumsal yaraları görünür kılmamanın, belleği diri tutmanın ve acının içinden bir anlam çıkarabilmenin en sahici yollarından biridir.

Berdücesi, okuru savaş ve acının gölgesinde bile kelimelerin açabileceği ışıklı ve bakir alanlarda düşünmeye davet ediyor; çünkü biz inanıyoruz ki, yazmak yalnızca kayda geçirmek değil, aynı zamanda yaşamak ve yaşatmak için bir imkândır.

İyi okumalar.

Editör

Berdücesi 2025 Güz

İÇİNDEKİLER

- 12 **DOSYA**
Orwilizm yahut Kehanetler Çağından Ütopyaya Edebiyat
Hazırlayan: Bilge Doğan
- 12 **Şaban Sağlık**- Ütopyalar Yoldan Çıkınca Distopya Olurlar
- 15 **Dursun Ali Tökel**- Olan da Olacak Olan da Olmuşsa
Alternatif Bir Olacak Yoktur
- 19 **Mustafa Köneçoğlu**- Distopya İn Ütopya Out
- 21 **Yavuz Ahmet**- Distopyanın Kıyısındaki Bir Ütopya: Mülksüzler
- 23 **Kadirhan Özdemir**- Kehanetin Dönüşen Biçimleri: Halk
- 24 Anlatılarından Dijital Çağın Gelecek Kurgularına
- 25 **Ulaş Bingöl**- Epistemolojik İyimserlik Ütopyadan Ontolojik
- 29 Karamsarlık Distopyaya
- 27 **Bekir Kayabaşı**- Kabil'in Dili: İnsan Beyninin İlahi Kelama
Kapatılması
- 28 **Melek Demirdöğen**- "Peri"lerden "Hobbit"lere Çocuk
Edebiyatında Olağanüstünün Seyri

ÖYKÜ

- 7 **Naime Erkovan**- Bir Kanat Macerası
- 9 **Ayşegül Sözen Dağ**- Hesaplaşma
- 31 **Fatma Ünsal**- Her Şey Yerli Yerinde
- 46 **E. Ecran Şenel**- Allah Cezanı Versin Hızır
- 43 **Hatice Mert Yunak**- Kuşlar Endülü's'e Doğru
- 56 **Bilge Doğan**- Beyhude Sır
- 64 **Tuğçe Gök**- Aşk ve Köpeklik Hakkında Muhtemel
Senaryolar – I
- 77 **Feyza Nur Emiroğlu**- Cam Adam
- 68 **Reyhan Güney Horasanlı**- Elmacı Köyü

- 72 **Tuğçe Kurt-** Bir Bez Çantaya Sığan Hayat
50 **Saliha Çolak-** Çok Çelenkli Bir Ölüm
82 **Ayşe Kalaycı-** Haklılık Derecesi

- 83 Çizgi- Arka Kapak **Hasan Aycın**

SÖYLEŞİ

- 34 **Sema Bayar:** Çocukluk Yaşama Temrin Dönemi
Hazırlayan: Melek Demirdöğen

ŞİİR

- 6 **Esmâ Polat-** Hüviyet
30 **İnci Okumuş-** Goncaların Âyeti
42 **Hümeýra Yargıcı-** Çakmak Taşı
71 **Betül Özkan-** Çiçek Hatun

İNCELEME

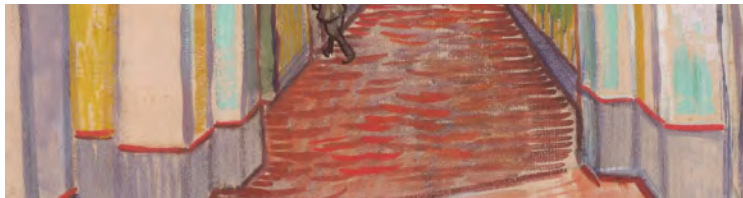
- 39 **Derya Kurtoğlu-** Birbirimize Dönmek: Yalnızlık ve Modern Ebeveynlik Üzerine
60 **Mücessem N. Kitiş-** Bir Tanıklığı Sorgulamak: Mabel Elliott'ın "Siege Diary" Günlüğüne Eleştirel Bir Yaklaşım

DENEME

- 53 **Makbule Tosun-** Felaketin Kıyısında İnsana ve Anlama Ağıt: Posetitel Muzeya
75 **Ebru Özdemir-** Görünmez Bağların Sineması: Animede Zaman, Ruh ve Kader

KİTAP TANITIMI

- 86 **İnci Okumuş-** Üsküp'ün Kalbinden Bir Masal: Leyla Şerif Emin'in Şiir Dünyası
89 **Hatice Uçar-** Totaliterliğe Farklı Bir Bakış: Cehenneme Övgü
91 **Melisa Nur Kesici-** Roman Teorisi: Philip Stevick'in Roman ve Roman Öncesi Mensur Eserleri Birbirinden Ayırt Etme Ölçüleri
95 **Yasemin Kara-** Distopyanın Karanlık Aynası: 1984

HÜVİYET ESMA POLAT

*Sorulursa söyleyin
Gölgesini yitirmiş bir göçmenim ben
Gözlerinden tanırım kasırgaları
Gidişimden huylanır kuşkulu gemiciler
Rüzgârım şaşırtır kadırgaları
Renkli bir tüy gibi uçar yenimde
Türkülerin incecik duyargaları*

*Adım
Kayıtlara geçmiş bir ırmak
En ince ayarında haritaların
Ruhsatımı beğenir dalgakıranlar
Çünkü ben
Sarp dağlara çarpa çarpa yıkandım*

*Yazdım
Bir bir yazdım söylemek hünerini
Eşikleri yükselten dalgalar karşısında
Acemice bir cüret zannetmesinler diye
Beni diriltten bu azmi
İndirdim kürekleri sulara
İltica kabul etmez sevdiğim mevsim
Eğer geçit verirsem
Kaypak akıntılara*

BİR KANAT MACERASI

NAİME ERKOVAN

Dikkatim dağıldığı için geldi bunlar başıma. Oysa sadece odaklanmam ve aklımdakini falcıya söylemem gerekiyordu. Aslında yaptım bunu ama nasıl olduğunu anlamadan tam ağzımı açtığımda bambaşka bir görüntü girdi araya da saçma sapan bir şey söyledim falcıya. Sinsice sırtarak “İsteğiniz emrimdir!” dedi, başıma gelecekleri görmüş de eğleniyormuş gibi. Ne itiraz edebildim ne de söylediğimi geri alabildim.

Ertesi gün bunun sonuçlarına katlandım. Bembeyaz kocaman iki kanatla uyanacağımı düşünürken bir martının ayaklarıyla uyandım. Turuncu ve tamamen işlevsiz ayaklarla. Yürümeye çalıştığım anda yere çakıldım. Evden çıkamadım tabii ama hayalimden kanatlar da çıkmadı bir türlü. O kadar sadık bir şekilde aklımdaydılar ki nasıl oldu da bir an dikkatim dağılmıştı falcının önünde anlamadım.

Akşama doğru yürüme denemelerim başarılı oldu. Soluğu falcının yanında aldım. Başıma gelenleri biliyordu kesinlikle, yoksa niye beni gördüğünde yüzüme değil de ayaklarıma baksaydı. İçeri geçip oturdum yaramazlık yapmış öğrenci gibi. Hiçbir şey sormadı bana. Ben de açıklama ihtiyacı duymadım. “Bir daha düşün.” dedi bir süre sonra. Gözlerimi kapattım. Kanatlar olanca ihtişamıyla karşımdaydı. Güneşin altında açıyordum onları; bembeyaz tüylerin arasına güneşi dolduruyordum. Sımsıcak oldu bedenim. Yüzüme rahat bir gülümseme yayıldı. Gözlerimi açmadan söyledim bu sefer isteğimi.

Ertesi sabah yeniden bir tuzağa düştüğümü gördüm. Burnum, siyah bir gagaya dönüşmüştü. Bir insandan çok bir kargaya benziyordum. Perdeleri kapatıp havanın kararmasını bekledim. Ne gözlükle kapatılabiliirdi bu sorun ne de şapka. Beni sadece karanlık koruyabiliirdi.

Öyle de yaptı. Olmadık bir saatte falcının kapısında bitince adam bu sefer boş gözlerle baktı bana. Tecrübelerini aştığımdan emindim artık. Ancak sinsice sırtması teskin ediyormuş beni; şaşkın bakışları telaşlandırdı. “İyice düşün, öyle konuş!” diye tembihlemek zorunda kalınca da büsbütün arttı endişem.

Ne yazık ki bu isteği kafamı tamamen karıştırdı. Odaklanmakta zorlandığım gibi gözlerimi bile kapatamadım. Kanatları hayal etmekte o kadar zorlandım ki tek kelime etmeden çıkıp gitmeyi düşündüm ama bu gagadan kurtulmalıydım hiç değilse. Derin bir nefes aldım. Kanatların çırpma sesi doldurdu bir anda odayı. Sakinleştim. Zihnim berraklaş-

*“Dikkatim
dağıldığı için
geldi bunlar
başıma.
Oysa sadece
odaklanmam
ve
aklımdakini
falcıya
söylemem
gerekiyordu.”*

tı. Nefesim derinleşti. Uçuyordum muhteşem kanatlarımla. Her yere onlarla ulaşıyor, her yerden istediğim anda uzaklaşabiliyordum. Gölgeleleri düşüyordu kaldırımlara, arabalara.

Sabah bir tahta kol-la uyandım. Fakat onu yerinden kaldırmakta güçlük çektim. Hangi ara eski yemek masamızı düşünmüştüm, aklım almıyordu. Akşamı bekleyip tek elle sürdüm arabamı; tabii yolu bitirmekte zorlandığım için gece yarısı varabildim falcının evine. Uykulu gözlerle açtı kapıyı. Beni gördüğüne mutlu olmadığı

*“Bir tavuğun
küçük
kanatlarıyla
yaşıyorum
birkaç senedir.
Büyümedikleri
gibi kaybolmadılar
da. Falcı kayboldu
ama.”*

her hâlden belliydi. Ne yazık ki duygularımız karşılıklıydı.

Ertesi sabah huzursuz uyandım. Sert bir cismin üstüne yatmışım ama yorgunluktan fark etmemiştim bunu bile. Doğrudum fakat hiçbir şey yoktu yatağında. Ayaklarımı sürüye sürüye banyoya gittim. Gözlerim yarı kapalı dişlerimi fırçalarken gördüm tuhaflığı. Kürek kemiklerimde yumruk büyüklüğünde çıkıntılar vardı. Yoksa bunlar, dedim heyecanla. Tişörtümü çıkarınca yanılmadığımı gördüm. Kanatlarım büyüyecek ve İkarus gibi beni göklere çıkaracaktı ama onun ahmaklığını yapıp yeryüzüne çakılmayacaktım.

Heyecandan ne yediğimi bilemedim. Kafamda deli deli akıyordu düşünceler, planlar. Derken bir anda çocukken bir sabah bahçemizde ortaya çıkan tavuk aklıma geldi. Sahibini bulmak için etrafa haber yollamıştık. Günler boyu kimseden ses çıkmayınca ona “Hüdaverdi” adını takmıştım. Ancak ismini bekliyormuş gibi akşama kalmadan komşumuzun kayıp tavuğundan söz edildi. Neden onu hatırlamıştım falcının karşısında...

Bir tavuğun küçük kanatlarıyla yaşıyorum birkaç senedir. Büyümedikleri gibi kaybolmadılar da. Falcı kayboldu ama. Ara sıra gecenin sessizliğinde devasa kanatların sesini duymasam alışabilirim diyorum sakinleşmek için. Alışabilirim diyorum fakat içten içe bunun imkânsız olduğunu biliyorum. Falcı da biliyordur ama hangi kapının arkasında yaşıyor artık, onu bilmiyorum işte.

HESAPLAŞMA

AYŞEGÜL SÖZEN DAĞ

Gökdelenin yirmi yedinci katında, büyük camın önünde elimde kahvemle ayakta duruyordum. Aşağıya baktım. Arabalar, minyatür insanlar, gürültüsü duyulmayan bir şehrin akışı... Kahvemle yudumlarken, odamı saran sessizlikte geçmişin gölgesi aniden ensemden belirdi yine. Evsiz barksız, temmuzsuz ocaksız bir kırlangıcın yalnızlığı gibi bir yalnızlık yapıyor bazen yakama. Her yaz geldiğinde çocukluğumun o kavruk, susuz, bitkin günleri çivileniyor aklıma. Sıcak ve susuz günlerin sindiği ellerimi kırk yıl boyunca yıkadım. Gerçekle yıkadım. Bugünle yıkadım. Ova ova yıkadım. Geçmedi... Anladım ki bazı şeyler asla silinmiyormuş.

Unutmanın, insana verilmiş en büyük nimet olduğunu çok sonra fark ettim. Çünkü ne kadar uğraşsam da unutmak istediklerimi bir türlü

*“Evsiz
barksız,
temmuzsuz
ocaksız bir
kırlangıcın
yalnızlığı gibi
bir yalnızlık
yapıyor
bazen
yakama.”*

unutamadım. Çocuk ellerimin çatlaklarına sinmiş o kurak yazları, hiçbir merhem onaramadı. Çocukluğumda tarlalar gökyüzü kadar büyüktü. Ucu bucağı görünmeyen, sonsuzmuş gibi gelen tarlalar... Sarı, sapsarı başaklar arasında çevrelenmiş hayallerim vardı. Hayal dediysem, bir çocuğun karnı tokken kurduğu hayallerden değil. O tarlalardan çıkamayacağımı düşünürdüm. Sıcak yüzüme yapışır, nefesimi daraltırdı. İçim sıkışırdı. Yüreğimde bir yumru, dilimden önce büyürdü. Küçüktük ama içimizde koca adamlar yaşırdı. Erken büyürdük biz çocukken.

Henüz ilkokula başlamadan insanların yüzlerini ezberlemeye çalışırdım. Kaşları çatık mı, gözleri dolu mu, sesi ne zaman yükselecek? Anlamak için uğraşırdım.

Her buğday hasadında kahvede oturan o adamlar gelir aklıma: Yüzleri kararmış, sessiz, kasketlerini önlerine almış otururlar. Ne düşünürlerdi, kimse bilmezdi. Ama birden öfkelenebilirlerdi.

Mesela, kahvenin kapısına gelen bir kediyi sevseniz, önce kediyi kovalardı. Sonra size bağırlardı. Bir çocuğun bir hayvanla ilgilenmesini, bir çiçeğe bakmasını zaman kaybı sayarlardı. İşin gücün ortasında oyalanmak kabul edilemezdi onlara göre.

O yüzden biz çocuklar oyunlarımızı gizli gizli oynardık.

Bir keresinde tarlada, elime orağı almıştım. Temmuzun sıcaklığında demir orak kızgın, parlaktı. Sanki gökten inmiş bir ay parçası gibiydi. Ekinleri demet yapar, orağı vururdum kökünden. O anda başakların üstüne ay damları sanki.

“Oyuna bakın! Ay serpildi tarlaya!” diye bağıırırdım. Diğer çocuklar da katılırdı bana. Kara şalvarlarımızın ceplerine o hayalî ay zerrecelerini toplardık. Gel gelelim büyüklerimiz bizi görürse oyunumuz bıçak gibi kesilirdi. Birdenbire ciddileşir, sessizce orağımızı elimize alır, çalışmaya devam ederdik. Çünkü büyüklerin çocuk oyunlarına—hele ki işin ortasında—tahammülü yoktu.

Gündüz tarlada ekin biçerdim, geceleri rüyamda ay ışığı...

Bugünse...

Bugünler güzel.

Bugünler iyi.

Dün ofiste, genç mühendislerden biri lafa girdi:

“Eskiden her şey doğalmış ya... Ne güzelmiş o zamanlar.”

Bir diğeri, “Köyde yaşamak ne güzeldir,” dedi.

Üçüncüsü, “Şimdi her şey yapay. Keşke o günlerde yaşıyaydım.”

Sustum. Dinledim.

Onların köyden anladığı, Instagram’daki fotoğraf arka planlarıydı.

Oysa hayatlarında bir inekle aynı kamyonet kasasında yaylaya göçmemişlerdi.

Kuru otun kıymetini, susuzlukta çorak toprağın dilini bilmezlerdi.

Ve nostalji yapıyorlardı.

Oysa ben biliyorum; nostalji, zehirli bir sarmaşıktır. Eskiden bir ayran aşısı, bir de yufka ekmekti tarlada tek öğünümüz. Acıkınca kaşığı öyle bir çalardık ki ekşimiş yoğurdun üstüne, dövme göz açıp kapayıncaya kadar bitiverirdi. Doyup doymadığımızı kimse sormazdı. Çünkü kimsekinin umurunda değildik.

Ne yumurta yerdik adamakıllı ne keklik... Çarşambadan çarşambaya

*“Erken
büyürdük biz
çocukken.”*

gelen çerçiye yumurtaları verir, karşılığında mandal alırdık.

Yeşile dönmüş kalaysız güğümleri değiştirdik plastik leğenlerle. Karadut ağacının boyadığı kayaların gölgesinde otururduk bazen.

Göğün kuş tüyü yükünden yağmur gözlenirdi o ağaç altında. Koca koca adamlar, güneşten şikâyet ede ede, toprağın susuzluğuna sitem ederlerdi. Köyün imamı önde, bizimkiler arkada, yağmur duasına çıkarlardı.

Onlar dua ederken, meyveleri buruşmuş fasulyeleri ninem eteğine toplardı.

Kurutacak, kışın İstanbul'daki gelinine gönderecekti. Amcam bizden uzakta şehirde yaşardı. Hep biriciği oldu ninemin. Annem buna çok içerlerdi. Kısınardı, kızardı.

Yüzünden düşen bin parça olurdu.

Sonunda öfkesini bizden çıkarırdı. Anne sevgisi mi gördük, baba şefkati mi?

Bugün öyle mi? Biz çocuklarımızı nasıl güzel seviyoruz. Nasıl güzel sarılıyoruz onlara.

Başı okşanmamış çocuklardık biz sonuçta. Bu yüzden, evlatlarımın bir dediğini iki etmedim. Geçmişe hiç öykünmedim. Unutmak istedim hatta. Ama işte belleğim... Faturaları ya da market listesini unutan o hain bellek, Orakçı Hüseyin'den alınan orağı dün gibi hatırlar hâlâ. Kuruyasica anılar, yakamı bırakmaz.

Bir gün olsun özlemedim o aşı tutmamış yeşil elmaların ekşiliğindeki çocukluğumu. Ne eski yazları ne ineklerin su teknesinin boş kaldığı kurak günleri... Kıtlığın ve mutsuzluğun kol gezdiği o yazları unutmak için okudum, yazdım, çizdim, çalıştım, çabaladım. Psikologlara gittim. "Çocukluk travması," dediler. Günlükler tuttum. Ama bir kez dahi özlemlerle yâd etmedim o ifrit günleri. Yıllar geçti. Büyüdüm. Adam oldum. Şimdi iyi kazanıyorum. Bir şirkette yöneticiyim. Arabam en lüksünden. Evim mi? Yirmi yedinci katta, dört artı bir, havuzlu. Komşularım bürokrat.

Bugünün sunduğu nimetleri anlatsam, saatler sürer. Ama gerçekten görmek isteyen için bugünler güzel. Bugünümüze bin şükür.

Sevdiğim kadınla, sevdiğim bir hayatı yaşıyorum. Daha güzeli ne olabilir? Karımla şehirde tanıştık. Daima bakımlı, manikürlü, sarışın, şık... Evimizde yemek ve temizlik için bir yardımcımız var. Oğlum koleje gidiyor.

Kızım piyano dersi alıyor, en meşhur hocaların birinden. Alsın tabii. Biz görmedik, o görsün. Çocukların ikisini de Fransızca kursuna yazdırdım. Biri beyefendi olacakmış, diğeri hanımefendi. Olsunlar bakalım. Karım öyle istiyor. Şimdilerde köye yalnızca cenazeden cenazeye giderim.

Adamların yüzü hâlâ aynı: Üzüm kuruğu gibi buruşuk. Düşünüyorum da, hiçbir hasat gönendiremez susuzluktan ve aşksızlıktan yüreği kurumuş adamları. Bir kadını tutkuyla öpmemiş, bakıştan anlamamış bu enez adamları...

Nostalji bir çukurdur.

Bugün ise...

En iyi gün.

*"Nostalji,
zehirli bir
sarmaşıktır."*

DOSYA: ORWİLİZM YAHUT KEHANETLER ÇAĞINDAN ÜTOPYAYA EDEBİYAT

Hazırlayan:

Bilge Doğan

Kıymetli yazarlarımız, bu sayımızda sizleri ebced, cifr, yıldızname, kıyafetname gibi kadim kehanet kültürlerinden modern ütopya ve distopya edebiyatına uzanan çok katmanlı bir düşünsel hatta bağlantı kurmaya davet ediyoruz. Thomas More'un meşhur eseri Ütopya (1516) ile başlayan, hayal edilen ideal toplumu anlatan eserler 20. yüzyıldan sonra yaşanan savaşlar, felaketler, yıkımlar ve kayıplar nedeniyle ütöpik tahayyülün terkine neden olmuş ve yerini distopyaya bırakmıştır. Kehanetin sembollerle örülü gizemli evreninden eleştirel yönü ağır basan Orwell'in, Huxley'in ve Zamyatin'in karanlık gelecek tahayyüllerine; Tanpınar'dan Sezgin Kaymaz'a, gelenekten beslenen ama çağdaş sorgulamalara açılan metinlere uzanan bu dosyada edebiyatın zaman, hakikat, iktidar ve insan tasavvuruyla kurduğu ilişkileri birlikte tartışmak istiyoruz. Modern dünyanın algoritmik kader anlayışını geçmişin kozmik yazgı kavramıyla buluşturan metinlerinizi bekliyoruz.

ÜTOPYALAR YOLDAN ÇIKINCA DİSTOPYA OLURLAR

Şaban SAĞLIK¹

Distopyalar, ütopyanın büyüleyici olarak gösterdiği "gelecek"le insanı yüzleştirir. Bu yüzleşmede "gelecek"e daha bir yakından bakar insan, yani ütopyayı "şimdi"ye taşıdığı anda, karşısına "distopya" çıkar.

Yunus Emre'nin bir şiirinde geçen şu mısralar, bizce hem ütopyanın hem de distopyanın kaynağını işaret etmektedir. O mısraları günümüz Türkçesiyle ifade edelim: "Şunu bilin ki, bu dünyada aşksız

¹ Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İSTANBUL.

bir insan yoktur. Çünkü her bir insanın bir “nesne”ye sevgisi vardır. Bir nesneye sevgisi olan insana da “âşık” denir.”

Nesne nedir? Nesne, insanın kendinde yokluğunu hissettiği ve sahip olursa mutlu olacağına inandığı her şeydir. Bilindiği gibi, Divan şiirinde “nesne” için “mâşuk”, “özne” için ise “âşık” tabiri kullanılır. “Âşk” için “erkek ve kadın arasındaki duygusal bağ” denebilir veya “kadın ve erkeğin birbirini büyük bir iştiaqla istemesi” gibi bir anlam alanından da söz edilebilir. Ancak pek çok insanın nesnesi bu ölçüye uymayabilir de. Kiminin nesnesi, makam mevki; kiminin de para veya eşya olabilir. Hatta daha başka şeyler de pekâlâ nesne olabilir. Bu açıdan bakılınca yeryüzünde milyarlarca nesnenin olduğu söylenebilir.

İşte bir insanın nesnesine ya da nesnelere sahip olması veya kavuşmasının genel adı “ütopya”dır. Ütopya, bir insanın istediği ve arzu ettiği her şeye sahip olması anlamına da gelir. Dünya hayatında pek de mümkün olmayan bu durum, ancak ahiret inancında karşılık bulabilir. Yani kusursuz ve günahsız olarak ahirete giden bir kişinin hemen hemen bütün dinlerde “cennet”e gideceği söylenir. Cennet ise bu manada tipik bir “ütöpik” mekandır. Bu duruma tersinden baktığımızda ise karşımıza “distopya” çıkar. Distopya, insanın arzuladığı hiçbir nesneye kavuşamaması durumunun da genel adıdır. Dolayısıyla ütopya cennet, distopya ise cehennem olarak işlev kazanıyor.

İnsan genel olarak yaşadığı dünyada hiçbir zaman hiçbir nesneye tam olarak kavuşamaz. Zaman zaman kavuştuğu nesneler olabilir ama genelde kavuşamama söz konusudur. Bu durumda kalınca insan, hissettiği eksikliği bir hayal olarak ütopyaya sığınarak hafifletmeye çalışır. Ütopyalar, bu açıdan tarihten kaçışa ya da dünyevi bir teselliye de işaret ederler. Bir tarafta sahip olunan nesneler, diğer tarafta özlemi çekilen nesneler... Felsefede bu ikilem için genelde “trajedi” benzetmesi yapılır. Trajediye çokça önemseyen Nietzsche, bir anlamda trajediden distopyaya giden yolu da açmış olur.

Nietzsche ile irtibatlandırdığımız distopyanın daha başka bağlantı noktaları da vardır. Felsefi olarak baktığımızda ütopyanın arka planında ve tarihçesinde şu dört “güç”ün “iktidar”la ilişkisini de görürüz: Bilim, sanat, siyaset, din... Bir çağda bunların hangisi “iktidar”sa ya da topluma hâkimse, diğer alanlar muhalefet karakteriyle o gücün karşısında yer almışlardır. İktidar, istediği nesnelere istediği anda sahip olurken, muhalefet, istediği nesnelere sahip olamamaktadır. Bu durumda istediği nesneye sahip olamama durumu hem “muhalefet” üretiliyor hem de distopya. Mesela Ortaçağ’da “din” (teokrasi) iktidarken, başta “bilim” olmak üzere “sanat” ve “siyaset” geliştirdikleri muhalefet söylemleri ile “dine” karşı çıkmışlardır. Daha sonraki çağlarda ise “bilim”in iktidarına karşı dini ve sanatsal söylemler devreye girmiştir.

SORUŞTURMA

Görülen o ki, ütopya ve distopya bir madalyonun iki yüzü gibi sürekli olarak birbirini üretiyor. İktidar olan ütopya vaad ediyor; muhalefete düşen ise iktidarın vaad ettiği ütopyanın aslında distopya olduğunu haykırıyor. Yani birine göre “ütopya” olan bir başkasına göre pekâlâ “distopya” olabiliyor. Bu farklılık bizce hem ütopya hem de distopya bağlamında çok önemli bir noktadır. Çünkü her ikisinde de insanın “irade”si değil, bir başka (üst) iradenin seçimi söz konusu oluyor.

Burada “irade” ile “ütopya-distopya ilişkisi” de bir başlık halinde karşımıza çıkıyor. Nasıl mı? Varoluş filozofları, “ancak seçebilen insanın özgür olabileceği”ni söylerler. Seçme ise, insanın “iradesini kullanması”dır. Bu durumda seçemeyen insan iradesini de kullanmıyor demektir. Seçmeyen insanın yerine başka bir irade seçim yapmaktadır. Bir insan kendisi yerine başka birinin yaptığı seçimle mutlu olabilir mi? Hem ütopyalarda hem de distopyalarda insan asla “seçen” biri değildir. Bu konuda “kuşun altın kafese konulması” metaforu kullanılır. Kuşu altın kafese koyan kişi, kuş adına çok iyi bir iş yaptığını zannedebilir. Çünkü kuş “altın”dan yapılmış değerli bir mekânda oturacaktır. Bu seçim, kuşu oraya koyanı mutlu edebilir ama kuşu asla mutlu edemez. Çünkü altın kafes kuşun değil, kuşu oraya koyanın tercihidir.

Bu açıdan bakınca, “Kuşu altın kafese koymuşlar, ille vatanım demiş.” sözü bize hem ütopyanın hem de distopyanın ne olduğunu işaret etmektedir. Ütopya bu sözdeki altın kafes gibidir. Dışarıdan çekici ve değerli görünür. Kafes altındır ama, içine giren kuş zamanla esir olduğunun farkına varacaktır. Altın kafesin artık kuş(lar) için hiçbir önemi kalmamıştır. İşte bu önemsizlik noktasında “distopya” başlar.

Bütün ideolojiler ütopya üretir. Dünyanın pek çok ülkesinde devlet destekli modernleşme projeleri de başlangıçta ütopiktir. Ancak iş icraata gelince durum değişmiştir. Bütün dünyada denenilen Marksist devrimlerin sonucu malumdur. Türkiye’de de distopik bir dünya olarak sunulan Osmanlı gerçeğine karşı ütopik bir olgu olarak lanse edilen Modern Türkiye’nin distopik cephesini de aynı zamanda bir distopya olarak okuyacağımız “Tutunamayanlar” (Oğuz Atay) romanında görürüz.

Birbirine bu kadar yakın duran ütopya ve distopyalar bir konuda da uzlaşırlar. O da şu: Distopyalar da tıpkı ütopyalar gibi “altın çağ” ya da mutluluk çağı olarak sunulur. Yukarıda “kuşu altın kafese koyma”dan bahsetmiştik. Kuşu altın kafese koymak, kafes sahibine göre kuşa altın bir çağ hediye etmektir, dolayısıyla ütopyadır. Oysa aynı durum kuş açısından tam bir felaket olabilir, yani distopya. Hayvan Çiftliği (George Orwell) romanında geçen “İngiltere’nin Hayvanları” adlı şiirde (marşta) geçen şu mısrada da kuşun bu sendromu vurgulanmıyor mu? “Düşlediğimiz altın çağ önümüzde!..”

Hem ütopyalarda hem de distopyalarda bireylerin diğer özgürlükleri de yok edilir. Öyle ki bazı distopyalarda kişilerin iç dünyala-

rına da yasak getirilir. Mesela “Biz” (Yevgeni Zamyatin) romanında olduğu gibi hayal kurmaları yasaklanır. Distopyalarda “makinelere” de önemli bir yer işgal eder ve her fırsatta yüceltilirler. Öyle ki distopyalarda insan, makine veya obje (eşya) hükmündedir. Buna bağlı olarak distopyalarda “bilim” ve teknoloji de yüceltilir. Makine ve bilimin yüceltilmesi hususu bazı ütopyalarda da karşımıza çıkar.

Ülkenin yönetiminde bir tür diktatörlüğün hâkim olması ve her seferinde o diktatörün seçilmesi de distopyaların bir özelliğidir. Böyle bir ortamda belirli bir “muhalfe” olamayacağından, hemen her icraat diktatörün “alkış” beklentisiyle karşılanacaktır. Muhalefetsiz ortamlarda en çok işe yarayan da “hamaset” dolu konuşmalar ve sloganlardır. Dolayısıyla distopyalarda yasalar, sloganlaşmış hamasi sözlerle vurgulanır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, distopyalar, ütopyanın büyüleyici olarak gösterdiği “gelecek”le insanı yüzleştirir. Bu yüzleşmede “gelecek”e daha bir yakından bakan insan, yani ütopyayı “şimdi”ye taşıdığına karşısına “distopya” çıkar.

Burada tekrar başladığımız yere dönelim. Ne demiştik? İnsan bir “nesne”nin (ya da nesnelerin) peşine düşünce, başından bela da eksik olmuyor. “Nesneye sahip olma”nın verdiği duygu ütopyayı; bu macerada çekilen çileler ve alınan riskler de “distopya”yı yaratmaktadır. Görülen o ki, nesne(ler)e sahip olup olmama durumu hem ütopyayı hem de distopyayı ilgilendiriyor. Bu durumda distopyalar ütopyaların gerçekleştirmemiş olanı ya da yoldan sapmış hali oluyor.

OLAN DA OLACAK OLAN DA OLMUŞSA ALTERNATİF BİR OLACAK YOKTUR

Dursun Ali TÖKEL

Her ne kadar kutsal metinlerin amacı korkutmak, ümitsizliğe düşürmek olmasa ve anlatılarında genellikle mecaz ve metaforu ön plana alsalar bile insanlar onun mecazını hakikat saymışlar ve asırlar boyu ütopya ya da distopya için kaynak ittihaz etmişlerdir.

İlk iki insan zıtlıkların olmadığı mutlak huzur yurdu cennetten çıkarılıp da çelişkiler, zıtlıklar, acılar ve sıkıntılar diyarı dünyaya gönderildiklerine kuşkusuz bu düşünle derin bir sarsılma yaşadılar.

SORUŞTURMA

Cennette gelecek derdi yoktu, çünkü endişeye mahal yoktu, bugün nasılsa, yarın da en az öyle ve hatta daha da güzel olacaktı. Ama dünya iyilikleri çok az, sıkıntı ve mihnetleri çok bol bir yerdi ve yarının ne getireceği hiç belli değildi, yarın kestirilemiyordu, yarın bugünden iyi mi olacaktı, yoksa daha mı kötü olacaktı?

Bu soru ilk insanlardan beri bugüne kadar herkesi meşgul etti, hâlâ da ediyor. Yarın ne olacak/Ne olacağız? Hz. Mevlânâ'nın Farsça-Türkçe karışık şu beyti meseleyi veciz bir şekilde ortaya koyuyor: “Ki ferdâ kes ne dâned ne bolgay: Kimse bilmiyor, yarın ne olacak?”

İşte bu “ne olacağı bilinmeyen yarın” insanları hep korkuya, endişeye, vehme sevk etmiş. Geçmiş zaman tecrübeleri de gösteriyor ki, yarın, yani gelecek, pek de iyi şeylere gebe değil. “Her gelen geçmiş aratıyor” sözü genellikle haklı çıkıyor.

Bütün dinler, insanlara bir dünya yaşam nizamı kadar bir gelecek tasavvuru ile de gelmiş ve insanları daima geleceği kesin olan ölüm ve ölüm sonrasına ilişkin uyarmış. Bu uyarılar genellikle insanda dehşet uyandırıcı bir niteliktedir; ölüm, ölüm halleri, ölüm biçimleri, kötülerin acı ve feci sonları, ölüm sonrası cehennem hayatı ve bu hayata dair sahneler genellikle insanı bir gelecek korkusuyla doldurur. Tabi bu bir korkutma değil, geleceği kesin olana hazırlık uyarısıdır.

Mitolojilerin geleceğe mahsus bir türü olan eskatoloji, tamamen gelmemiş ve olmamış olan, gelecek olan bir dünyanın anlatısıdır. Eskatoloji mitleri kıyamet ve dünyanın sonu mitleridir. Bu anlatılar hem ütopyaı besler ve hem de distopyayı. Yahudi ve Hristiyan eskatolojisi, dinden ziyade mitolojik eskatolojidir ve genellikle dehşet doludur. “Dinden ziyade” deyişimiz onun Hak dini kısmının törpülenmesinin sonucudur. Bu sonuç en derin katmandan biri olarak mesela mezarlıkların bir ölümler diyarı değil de bir “zombiler alemi” olarak tasvirindeki örneklikte kendisini gösterir. Bu yüzden Batı anlatısında hemen her mezarlık bir distopya alemine açılan bir kapıdır. Batı anlatısındaki distopyatik dünya genellikle dinin ümit değil korku ve vehim anlatılarının ön plana çıkarılmasından beslenir: Dünya asla iyiye gitmez, her şey daha da kötüye gidecek. Taki İsa Mesih gelinceye kadar!

İnsanın gelecekte duyduğu bu varoluşsal endişeler kimilerine de bir imkân ve fırsat kapısı doğurmuştur. İnsanın bu zaafını kullanmak isteyenler vurmuş falın, büyüünün gözüne. Bu Fal işi zamanla Cifr adını kullanmış, bazen Vefk adında ortaya çıkmış, bazen Reml olmuş. Gün gelmiş, kişinin gelecek ve kaderinin okunduğunun iddia edildiği Kıyafetname veya Kefnâme olmuş, bunlar da yetmemiş, gelecek senaryolarına kapı aralayan Yıldıznameler çıkmış. Mecazı hakikatine bin defa galip kılınmış bu usullerle etrafa ya korku ya da ümit saçılmış.

Dinimiz İslam bir korku ve vehim dini değildir, olmamıştır. Bu yüzden biz dinimizi anlatırken Havf u Recâ tanımlaması yaparız. Yani ne korkudur mutlak olan ne de ümittir; insan bu ikisi arasında yaşamalıdır, yani daima tetikte ve teyakkuza olmakta fayda vardır. Hakikatte böyledir ama pratikte böyle mi olmuştur? Maalesef olamıştır. Zamanla Hristiyan ve Yahudi eskatolojisi, mitolojisi, karamsar ve kötümserliği bizim dinimizin kimi anlatılarına da bulaştırılmış, genellikle İsrailiyat adını verdiğimiz bu hurafe metinlere dayalı korkunç distopik metinlerin doğmasına sebep olmuştur.

Genellikle Ahvâl-i Kıyâmet, Kıyâmet-nâme, Ahvâl-i Mahşer, Dâstân-ı Mahşer, Mahşer-nâme adlarını alan dünyanın sonu, kıyame-tin kopuşu ve sonrası dünyayı anlatan bu anlatılarda insanlara uyarı kadar müthiş bir korku da dayatılır. Bu metinlerdeki tasvirlerin hakikati nedir? Bir çıkarım mıdır, bir yorum mudur, bir vahiy veya keşif midir? Hepsinden bir tutam vardır ve daima insanın gelecek vehmin-den beslenir.

Tabii ki sadece bunlar değil. Peygamberimizden nakledilen ve “Öyle bir zaman gelecek ki..” diye başlayan hadisler insanları şiddetli bir şekilde uyararak tehlikelerle dolu gelecek tasavvurları çizer:

“Öyle bir zaman gelecek ki doğru söyleyenler yalanlanacak, yalancılar ise doğrulanacak. Güvenilir kimseler hâin sayılacak, hâinlere güvenilecek.

Öyle bir zaman gelecek ki insanlar iyiliği tavsiye etmeyecek, kötülükten de sakındırmayacaklar.”

Öyle bir zaman gelir ki kişi malını helâlden mi, haramdan mı kazandığına hiç aldırmaz.”

Bunlarda dikkat edilirse, işlerin daha da kötüye gideceğine dair işaretler vardır. Hatta şu hadis bu meselede hiçbir karanlık nokta bırakmamaktadır: “Siz öyle günlerle karşılaşacaksınız ki, her yeni gün, giden günden daha kötü olacak. Bu hâl, Rabbinize kavuşuncaya kadar devam edecek.” Bu karamsarlık ve ümitsizlik değildir, bir hal tespitidir ve hakikati vahiyle beslenen uyarılardır.

İnancımıza göre geleceği bilme hak ve salahiyeti ancak Allah’a aittir: “De ki: Göklerde ve yerde Allah’dan başkası gaybı bilmez.” (Neml-65) Her şeyi bilen Allah, bazı gaybi bilgileri Peygamberlerine bildirmiştir: “Gaybı O bilir, gizlisini kimseye açmaz; ancak elçi olarak seçtiği başka.” (Cin: 26-27)

Peygambere kısmen verilen bu “gaybı bilme yetisi” acaba velilere de bahşedilmiş midir? Kimilerine göre evet. Bundan dolayıdır ki pek çok evliya menakıpnameleri gelecek tasavvuruna yer veren anlatılarla süslenmiştir. Bilhassa, Yavuz Selim’in Şam’ı alacağı, Ankara’nın ileride başkent olacağı ve benzeri olabilecekleri önceden haber

SORUŞTURMA

veren metinleri kaleme aldığı söylenen Muhyiddin Arabi hazretleri, gelecek anlatıları olan belki de en ünlü velidir. Ve bu anlamda ondan sadır olan hemen her gaybî bilgi asırlar boyunca daima bir hakikat muamelesi görmüş ve dini ve edebi metinlerde anlatılagelmiştir.

Peygamberimizin gelecekte olacak felaketlere ilişkin hadisleri genellikle Fiten başlığı altında toplanmıştır. “Günah, fık ve fücûr, inkârcılık, savaş, yangın, zelzele, kargaşa” şeklindeki mânaları zamanla daha çok yaygınlık kazanmış; özellikle hadis literatüründe bu kelime (yani Fiten), İslâm toplumunda çeşitli dinî ve siyasî sebeplerle ortaya çıkan sosyal kargaşa, anarşi ve iç savaş gibi ümmet bütünlüğünü bozan her türlü yıkıcı faaliyeti ifade etmek için kullanılmıştır.” (Diyanet İslam Ansiklopedisi) Yine “ağır zayıat ve bozgunla neticeleşen savaş ve fitne anında çıkan büyük karışıklık; bu olayların gerçekleştiği yer” manasına gelen Melhame, Melhamenamereler adında bir edebî türün ana konusu olmuştur.

Yani hem kutsal metinler ve hem de bir takım ezoterik, mitolojik, eskatolojik anlatılar insanların gelecek korkularının ana kaynaklarından biri olagelmiştir. Her ne kadar kutsal metinlerin amacı korkutmak, ümitsizliğe düşürmek olmasa ve anlatılarında genellikle mecaz ve metaforu ön plana alsalar bile insanlar onun mecazını hakikat saymışlar ve asırlar boyu ütopya ya da distopya için kaynak ittiha etmişlerdir. Şüphesiz, gelecekte haber verme sadece korku merkezli değildir, bazen de müjde veya haber merkezlidir. Müştak Baba'nın Ankara'nın başkent olacağını yüz yıl evvelden haber veren ve İstihraçname türünde sayılan eseri bunlar arasındadır. İstihraçnameler gelecekte haber veren metinleri havi eserlerdir, biz tabii ki bu eserleri böylesi bir nazarla okumuyoruz. Hatta eski edebiyatımızdaki Camasbnâmeler birer İstihraçnâme metni olarak okunur zira bu eserde Danyal peygamberin oğlu Camasb gelecekte haberler verir.

Bu demektir ki yukarıda adı geçen her edebi tür ütopya ve distopya açısından müstakilen incelenmelidir.

Yaşanan zamandan, mevcut insandan, olagelen hadiselerden şikâyet hemen her devrin ana temalarından biridir. Şu da bir hakikat ki, kişinin kendisini ümitvar tutması için pek çok gayrete gerek vardır, ama korkacaksa hiçbir gayrete gerek yoktur. Bir başka tema da ürkütücü bir gelecek tablosu çizmek itiyadıdır. Aslında bence Muhyiddin-i Arabî'ye atfedilen “olan olmuştur, olacak olan da olmuştur” veciz ifadesi bütün bu karmaşalardan kurtulmanın ana mehzarlarından biri olmalıdır. Madem olan olmuştur, olacak olan da olmuştur ve olanın dışında ve olacak olanın dışında bir olacak ihtimali yoktur, öyleyse telaşa da gerek yoktur.

DİSTOPYA İN ÜTOPYA OUT

Mustafa KÖNEÇOĞLU

Distopyaların aksine, Platon'un Devlet'inden ya da Fârâbî'nin Medinetü'l-Fâzıla'sından başlayarak ideal bir toplum tasarısı öneren ufuk metinler, hiçbir zaman, tam anlamıyla uygulanabilecekleri bir toplumsal vasat bulamamışlardır.

Bulgar romancı Georgi Gospodinov, Zaman Sığınağı adlı romanında, er ya da geç tüm ütopyaların tarihî romana dönüşeceğinden söz eder. Gospodinov'un sözünü ettiği şekliyle ütopyaların tarihî romana dönüşmeleri, Zaman Sığınağı'nda olduğu gibi distopik bir havayla mümkün olmaktadır. Zira modern zamanlar, romancı muhayyilesindeki ütopyaları distopyaya dönüştüren kötü ruhlu bir simyacıdır. Bu açıdan distopya yazarları bir kâhin sayılabilir. Oysa önsezileri ne kadar güçlü olursa olsun, ütopya yazarları için benzer bir kehanetten söz edemeyiz. Hatta şöyle bir yargıya varmak da mümkün: Distopyaların aksine, Platon'un Devlet'inden ya da Fârâbî'nin Medinetü'l-Fâzıla'sından başlayarak ideal bir toplum tasarısı öneren ufuk metinler, hiçbir zaman, tam anlamıyla uygulanabilecekleri bir toplumsal vasat bulamamışlardır. Bunlara, modernliğin hemen şafağında yazılmış Thomas More'un Ütopya'sını(1516), görece daha yakın bir zamanda yazılmış olan William Morris'in Hiçbir Yerden Haberler'ini (1890) ve diğerlerini de ekleyebiliriz.

Belki de ütopya yazarları eserlerini kaleme alırken ütopyanın "olamayan yer" anlamından yola çıkarak hiçbir zaman yaşanamayacağına, sadece ve sadece kurgusal bir metin olarak insanlığa ışık tutacağına inanıyorlardı. Aksine, distopya yazarları "kötü yer"i, insanoğlunun cehennemi olarak lanetli bir kehanet gibi geleceğin ufkunda onu beklediğinin farkındaydılar. Ütopya yazarlarının bilgelik, adalet, fazilet, dayanışma, iyiliğin hâkimiyeti gibi en temel insani idealleri edebî bir temenni olmaktan öteye gitmedi. Kimi istisnai durumlar dışında tarihin gözü ya da kulağı, ne Platon'un filozof kralına ne de Fârâbî'nin fazıl medeniyetine tanıklık etti. İyilik, güzellik, adalet, doğruluk gibi insani erdemler arada bir toplumsal alanı aydınlatıp tarihin acımasız karanlığına gömülüp gittiler. Fakat bu erdemlerin ve ütopyaların insanlığın ufkuna astıkları sihirli lamba hala orada parıldamaya devam etmektedir.

Rus düşünür Nikolay Berdyaev haklı olarak, bu kötücül ütopyaların düşünüldüğünden çok daha gerçekleştirilebilir bir doğasının

olduğuna dikkat çekerek, nihai olarak bunların gerçekleşmelerinden nasıl kaçınılabileceğini sorar. Berdyaev, endişesinde haklıdır çünkü geçen yüzyılda distopyalar; Zamyatin'in Biz(1920) romanı başta olmak üzere, Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı(1932) ve Orwell'in 1984'ü(1948) de dâhil, modern toplumların görünür ya da gizli iktidarlar eliyle nasıl manipüle edildiğinin en gerçekçi fotoğrafını sundular, sunmaya da devam ediyorlar. Gerçekçi bir anti ütopya olarak sırasıyla 1920, 1932 ve 1948 yıllarında kaleme alınan bu eserler, nasıl oldu da çok erken bir dönemde, modern dünyanın alacağı şekli, insan ve iktidar ilişkilerini, bu denli gerçekçi bir şekilde haber verdiler? Çektikleri fotoğraf modern toplumlardaki iktidar aygıtının işlevini bu kadar gerçeğe yakın bir şekilde nasıl teşhir edebildi?

Zamyatin'in Biz'i, Orwell'in de ilham kaynağıdır. İktidarın kadiri mutlak lideri olarak Zamyatin'deki bilge "Velinimet", Orwell'de her şeye hâkim "Büyük Birader" dönüşür. Her iki romanda da birey, endüstriyel makine düzeniyle işleyen toplum içerisinde eriyerek kendilik vasfını yitirmiştir. Her türlü farklılık ya da farkındalık suç teşkil eder. "Büyük göz" olarak devletin en önemli görevi homojenlik adına toplumu suçlulardan, ayırık otlarından arındırmaktır. Devlet bu arındırma işini itinayla yapar. Zamyatin'in kast ettiği ülke, demir elle yönetilen Lenin'in Sovyetler Birliği'dir fakat iktidar daha sonraları Foucault'un belirteceği gibi her yere yayılacak bir akışkanlığa da sahiptir. Bu açıdan, Biz ya da 1984 romanı, Sovyet gerçeğini bir hayli aşarak birçok ulus devletin denetleme, izleme ve yok etme modelini ifşa eder. Evler her yerde "cam" değildir fakat modern ulus devlet ponoptik usullerle toplumun selameti(!) adına vatandaşlarını izleyip kontrol altında tutabileceği bir yöntemi çoktan bulmuştur. Bununla birlikte, Biz ve 1984 romanlarındaki iktidar imgesi, bütün yeni yöntemlerine rağmen, yine de klasik sayılabilecek bir yönetme-kontrol etme usulüne sahiptir. Nihayetinde bu klasik usul, insan mevcudiyetine kast etme, kapatma, korkutma ve gayri şahsileştirmeye dayanır. Bu açıdan bakıldığında Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı günümüzün iktidar biçimini kavramaya daha elverişli imkânlar sunmaktadır.

Çünkü Zamyatin'in ve Orwell'in kehaneti daha çok baskı, dayatma ve korkutma yoluyla insanların yönetilmesi şeklinde, tarihin hemen her döneminde tanık olduğumuz iktidar biçimine vurgu yapar. Oysa Huxley, geç modern iktidarın davranış kodlarını yakalamada çok daha cesurdur. Huxley, iki romancıdan çok daha önemli bazı gerçekleri fark etmiştir. Huxley'e göre, artık toplumları yönetmek için Velinimet'e ve Büyük Birader'e gerek yoktur. İnsanların "haz"larına ve "sonsuz eğlenme açlığına" hitap etme mekanizmalarını keşfeden her iktidar, onlar tarafından sonsuzca yüceltilecektir. Biz ve 1984'te iktidarın karartma yöntemi korkudur, Cesur Yeni Dünya'da ise ayartma ve oyalama devreye girer. Klasik iktidardaki zoraki tutsaklık, Huxley'in tespit ettiği gibi geç modern iktidarda gönüllü kölelikle yer değiştirir. İlk iki romanda insanlar baskının sürgün ettiği cehennem-

de yaşarlar. Oysa Cesur Yeni Dünya, doğal reflekslerin tamamen yitildiği bir tüketiciler cennetine nazırdır. Bu yumuşak iktidar biçiminin yönetilenler tarafından fark edilmesi ise neredeyse imkânsızdır. “Rıza imalatı” ve ihtiyaç üretimi hazcı toplumları şekleştirebilir. Burada, insanların kendi istediği zannettiği şeyler aslında, devlet haline gelmiş şirketlerin ilhamından başka bir şey değildir. Dolayısıyla insanları doymak bilmeyen hazları ve eğlence açlıkları üzerinden denetlemek neoliberalizmin mutlak zaferini ilan eder. Zamyatin’in ve Orwell’in gözden kaçırdığı yer burasıdır. Bu fark kapitalizmin komünizmden daha uzun ömürlü olmasını da açıklar. Cesur Yeni Dünya, hazla ve eğlenceyle ayartılan insanların “soma”larla sürekli tedavi edildikleri yapay bir klinik gibidir. Bu, aynı zamanda, dışına çıkılması imkânsız bir Yeni Dünya Devletidir: İnsanları hazla ve eğlenceyle uyuşturan küresel bir narkoz sistemi.

Yayıyı, Cesur Yeni Dünya’daki “Tanrı kasada, Ford raflarda” flaş cümlesiyle bitirirsek galiba merakımızı anlatmış oluruz.

DİSTOPYANIN KIYISINDAKİ BİR ÜTOPYA: MÜLKSÜZLER

Yavuz AHMET

Ütopik kitapların yazarları, insanlığın gidişatındaki büyük kırılmaların, aradaki derin yarıkların farkındadır fakat kötümserliği seçerek kırıkları ve yarıkları genişletmek yerine sınırlı da kalsa birilerine uylaşmayı, kalplere iyiliği hatırlatmayı tercih etmiştir.

Annare ve Urras... Birbirlerinin hem uydusu hem de dünyası olan iki gezegen. Urras fiziksel anlamda şanslı. Orada coğrafya bereketli. Aynı zamanda, kapital bir sistemin hâkim olduğu Urras’ta gelişmiş bir teknoloji var. Annare’sse koca bir çöl. Hollum ağacı ve çöl dikenleri dışında bitki yetişmiyor. Kuş ve hayvan türleri de yok. Şayet genel geçer ütopya algısıyla bakacak olursak bu iki gezegenden ütopya yakın olanı Urras olması lazım. Çünkü ütopyaların ilham kaynağı cennettir ve cennet, insan yaşamı için idealize bir mekândır. Böyleyken Mülksüzler romanının yazarı, insanın ancak sınırları zorlayarak hayatta kalabileceği Annare’i ütopya mekânı olarak seçiyor. Ki romanı ‘ikircikli bir ütopya’ kabul etmesinin gerisinde bu mekân-insan tezdinin payı büyük.

Le Guin, ütöpik bir birlikteliğe ancak zaruretlar karşısında kenetlenerek ulaşılabilceği tezini ileri sürerken son derece isabetli bir görüş ortaya koyuyor. Çoğu ütopyanın temel problemi, muğlak da olsa bir adres göstermesi, idealize edilmiş tasarının içine mekânı da dâhil etmesidir. Oysa mutlak toplumsal iyilik yahut kötülük -bireylerin karakter gelişimindeki çevre etkisi hariç tutulursa- mekândan büyük oranda bağımsızdır. Coğrafya kaderdir, ten rengidir, fiziksel özelliklerdir, konuşulan dildir ama topyekûn bir karakter değildir. Sonuçta ilk insan cennette bile içindeki kötülüğün sesine uymaktan kendini alıkoymamıştır. Distopyaların ütopyalara nazaran gerçeklik başarısı da bundandır: Distopyalar dünyevidir, ütopyalarsa insanın kendi seçimleri sonucu terk etmek zorunda kaldığı ve ancak ölümüyle yeniden kavuşmayı umduğu uhrevi bir âleme aittir.

Mülksüzler'in iki gezegenini salt coğrafi şartlar yönüyle karşılaştırsak Urras'ın bolluk ve bereket diyarı cennete, Annares'in ise imkânları sınırlı dünyaya yakın olduğunu görebiliriz. Hatta coğrafi şartlar dışında da benzerlikler söz konusu. Mesela bir anarşist sayılan ve Annares halkının yaşam felsefesini kuran Odo da bir Urraslı. İtiraz etmesiyle şeytansı bir temsile karşılık gelen Odo ve onun düşüncelerini benimsedikleri için Urras'ı terk edip Annares'e yerleşen Odocular, şeytanın davetine uydukları için cennetten çıkarılıp dünyaya gönderilmiş insanın ta kendisidir. Tabi romanda anarşizmin olumlu anlamda, sorgulama anlamında kullanıldığını belirtmek gerek.

Mülksüzler'i 'ikircikli bir ütopya' yapan sadece ütöpik mekanın coğrafi yetersizliği değil. Çalışmasını sansürsüz olarak yayımlatamayan Shevek'in bilim adamı kimliğiyle kendi gezegenindeki yalnızlığı, görünürde her şeyin eşit olduğu ve tamamen mülksüzlük temeline kurulmuş bir sistemde Sabul'un rekabetçi kıskançlığı gibi sistem içi ciddi sorunlar ütopyayı ikircikli hale getiren olumsuzluklar. Buna bir de ütopya ve distopyanın iç içe olması ayrıntısını eklemeliyiz. Bir anlamda Dante'nin uhrevi yolculuğunu fantastik bilimkurgu düzeyinde tekrarlayan Shevek'in gittiği Urras, onca bolluğuna rağmen bir tür distopyadır.

Meçhul bir gelecek tasavvuru üzerine kurulu distopyaların, ütopyalara nazaran gerçeklik öngörüsünde daha başarılı olmasının başlıca sebebi, kurgunun kaynağını şimdiden almasıdır. Yazar dünyanın mevcut gidişatından hareket eder. Mülksüzler'in gerçekçilik temelinde distopya yönünün ağır basması da bundan kaynaklanır. Le Guin, Mülksüzler'de romanı yazdığı bin dokuz yüz yetmişler dünyasının alegorisini yapar. ABD ile Sovyet Rusya arasındaki Soğuk Savaş, kurgu gezegenler olan Urras ile Annares arasındaki gerginliği ve farklılığı oluşturur. Zaten Urras, USA ve USSRA harfleriyle oluşturulmuş bir isimdir. Haliyle Urras gezegeni, günümüz kapitalist dünyasının ta kendisidir. Le Guin, Annares tasavvuruyla üçüncü bir dünya alternatifi sunar: Mülksüzlüğün benimsendiği paylaşımcılık. Benzer bir düşünceye Melamilik'te yahut tasavvufun çeşitli kollarında rastlamamız tesadüfi değil. Bu bir tür Doğu felsefesi. Zaten Le Guin de Tao'nun öğretilerinden etkilenmiş birisi.

Ütopyalar imkânsız değildir. Kusursuz adalet olgusu, iyilik yapma güdüsü, insana ve doğaya saygı, çalışma azmi, devlete ve yasalara bağlılık insanın ruhsal gelişimiyle elde edilebilir. Öte yandan tüm bunlar çoğunlukla bireylerle sınırlı kalır, geniş bir toplumsal bütünlükte aynı özellikler yaygınlaşamaz. İşte ütöpik eserlere de bu nedenle saygı duymamız gerekir. Kendi hayatı rüşvet skandallarıyla gölgelenmiş Bacon'un Yeni Atlantis'te rüşvetsiz bir toplum övgüsü yaparak bir anlamda günah çıkarmaya çalışması gibi örnekleri görmezden gelirsek, ütöpik kitapların yazarlarının amacı ne umut tüccarlığıdır ne toplumsal tepkileri romantik hayallerle pasifize etmektir ne de hayatın gidişatından bunalmış bünyelere oyalanmalık metinler vermektir. Amaç, en azından okuyanların kalbinde olumlu duygulara ve daha güzel bir dünyaya dair ilham uyandırmaktır. Bu tercihi doğrudan iyimserlik sayamayız. Yazar, insanlığın gidişatındaki büyük kırılmaların, aradaki derin yarıkların farkındadır fakat kötümserliği seçerek kırıkları ve yarıkları genişletmek yerine sınırlı da kalsa birilerine uylamay, kalplere iyiliği hatırlatmayı tercih etmiştir.

KEHANETİN DÖNÜŞEN BİÇİMLERİ:

HALK ANLATILARINDAN DİJİTAL ÇAĞIN GELECEK KURGULARINA

Kadirhan ÖZDEMİR

Geçmiş dönemlerde insanlar, kaderlerine ilişkin ipuçlarını yıldızların diziliminde veya kutsal metinlerde gizli olduğuna inanılan şifrelerde ararken; günümüzde ise benzer yönelim, dijital teknolojilerin sunduğu araçlar üzerinden sürdürülmektedir.

İnsanlık, en eski çağlardan beri geleceği anlama ve şekillendirme çabası içinde olmuştur. Kadim kültürlerde, geleceğe ilişkin belirsizlikleri gidermek ve toplumsal karar süreçlerine yön vermek amacıyla çeşitli kehanet pratikleri geliştirilmiştir. Bu uygulamalar, bireysel ve kolektif düzeyde geleceği öngörme ihtiyacının somut yansımalarıdır. Modern dönemde ise aynı temel arayış, doğrudan kehanet biçiminde değil, edebiyatın ütopya ve distopya kurgularında ifadesini bulmuştur. Dolayısıyla, tarihsel olarak farklı bağlamlarda ortaya çıkan bu iki anlatı evreni, yöntem ve biçim açısından ayrılsa da geleceğe dair tahayyül üretme işlevinde ortak bir zemin paylaşmaktadır. Bu ortak zemin, modern edebiyatın kurmaca dünyaları ile halk kültürünün derinlerde kök salmış anlatı gelenekleri arasında süreklilik sağlayarak geçmişin sembolik kodlarının yeni bağlamlarda yeniden üretilmesine

imkân tanır. İlk bakışta modern dünyanın sanatsal bir ifadesi gibi görünen bu çok katmanlı edebî yolculuk, aslında köklerini halk edebiyatının kadim anlatı kalıplarından ve söylencesel zemininden alır. Bu kadim zemin, modern edebiyatın en temel çatışmalarını besleyen ana damar olarak işlev görmektedir.

Kadim kehanet sistemleri, yazılı metinler aracılığıyla bize ulaşmakla birlikte halk arasında bu bilgilerin sözlü olarak da yeniden üretildiği ve dönüştürüldüğü gözlemlenmektedir. Ebced hesabına dayalı olarak “isimden hareketle talihi yorumlama” ya da kıyafetname geleneğinde görüldüğü üzere “dış görünüşten kişilik özelliklerini ve kaderi çıkarılma” gibi uygulamalar, halk kültüründe sadeleşmiş biçimleriyle varlığını sürdürmüştür. Aynı şekilde, “doğum sırasında yıldız kayması iyiye ya da kötüye alamettir” gibi inançlar, yıldızname geleneğinin halk anlatısına dönüşümüne işaret etmektedir. Benzer örneklerle halk edebiyatının farklı yazılı ürünlerinde de sıkça rastlanmaktadır. Destan, halk hikâyesi ve menkıbelerde yer alan rüya motifi çoğu zaman kahramanın ileride üstleneceği görev, yaşayacağı önemli olaylar veya sahip olacağı özel nitelikler hakkında önceden haber verir. Masallarda kahramanın rakiple savaşmadan önce “üç gece rüyasında bir pir tarafından uyarılması” gibi örneklerde rüya doğrudan geleceğe dair bir bilgi vermektedir. Bu tür öğeler, kahramanın yolculuğuna anlam katan ve anlatının gerilimini artıran sembolik bir işlev görür. Âşık edebiyatında da zaman zaman “rüya ile bade içme” motifi, âşığın ilahi aşk yolunda ilerleyeceğine dair sembolik bir kehanet olarak karşımıza çıkar. Sözlü ve yazılı anlatılarda yer alan rüya motifleri, alametler, olağanüstü işaretler kehanet düşüncesinin folklorik izdüşümü olarak okunabilir.

Geleneksel kehanet evreni, zamanla yerini akılcı bir gelecek tasavvuruna bırakmıştır. 1516’da Thomas More’un Ütopya’sı halk anlatılarında sıkça görülen “altın çağ” ve “yitik cennet” motiflerinin seküler ve felsefi bir yorumu olarak okunabilir. More’un hayali adasında, adaletin ve eşitliğin hüküm sürdüğü bir düzen hem çağının sosyal eleştirisini yapar hem de halkın belleğinde canlı kalan ideal toplum imgesini yeniden canlandırır. Ütopya, bir bakıma halk masallarındaki ütöpik diyarların yazılı edebiyata taşınmış hâlidir. Her ne kadar ütopya ve distopya kavramları modern edebiyata ait gibi görülse de halk anlatılarında bu iki zıt düzenin izleri sıklıkla bulunur. Ütopya, halk masallarındaki “bolluk diyarları”, “herkesin mutlu olduğu ülkeler”, “yüce hakanın adaletle yönettiği şehirler” gibi temsillerde kendini gösterir. Masal kahramanının sonunda ulaştığı zenginlik ve huzur dolu saraylar, bu düzenin bir izdüşümüdür. Yine Dede Korkut Kitabı’nda Bayındır Han’ın otağında kurulu nizam, ideal bir toplumsal düzen tahayyülünün yansımasıdır. Buna karşılık distopya ise halk anlatılarındaki “harabeler”, “cezalandırılmış köyler”, “lanetli şehirler”, “kuytu ormanlar” gibi imgelerle yansıtılır. Gulyabani, alkarısı, karakoncolos gibi karanlık/kötücül varlıkların egemen olduğu mekânlar, çoğu kez ahlaki çöküntünün ya da düzenin bozulmasına verilen cezanın simgeleridir.

Günümüzde ise teknoloji ve dijitalleşme, geleceği anlama ve kontrol etme arayışımıza yepyeni bir boyut eklemektedir. Dijital medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte kehanet anlatılarının yeni formları da ortaya çıkmıştır. “Nostradamus bu yıl için şunu demişti”, “ay tutulması büyük değişim getirecek” gibi söylemler, sosyal medya aracılığıyla genellenerek yeni bir sözlü kültür alanı oluşturmuştur. TikTok, YouTube ve WhatsApp gruplarında yayılan “modern kehanet” anlatıları, halk arasında ciddi yankı uyandırmaktadır. Bu anlatılar bazen komplo teorileriyle, bazen rüya yorumlarıyla, bazen de astrolojik tahminlerle beslenmektedir. Geleneksel rüya tabiri kitaplarının yerini Google aramaları almış; rüyada yılan görmenin anlamı sosyal medya hesaplarında anlatılmaya başlamıştır. Geçmiş dönemlerde insanlar, kaderlerine ilişkin ipuçlarını yıldızların diziliminde veya kutsal metinlerde gizli olduğuna inanılan şifrelerde ararken; günümüzde ise benzer yöntem, dijital teknolojilerin sunduğu araçlar üzerinden sürdürülmektedir. Arama motoru algoritmaları, sosyal medya platformlarının içerik akışları ve yapay zekâ temelli sistemler, bireylerin tercihlerini öngörebilmekte ve hatta bu tercihleri yönlendirebilmektedir.

EPİSTEMOLOJİK İYİMSERLİK ÜTOPYADAN ONTOLOJİK KARAMSARLIK DİSTOPYAYA

Ulaş BİNGÖL

Siyasî ve edebî ütopyalar bir ideal arayışını ve bu arayışın tasarımlarını ifade eder. Hayali ve gerçekleşmesi imkânsız olarak düşünülen ütopyalar, bireyin geleceğe yönelik iyimser duruşunu belirtir.

Ütopyanın geçmişi her ne kadar Platon'un Devlet adlı eserine dayansa da ütopyalar çağı modern zamanlara denk gelir. Thomas More'un Ütopya adlı eserinden mülhem edebî bir türün ve siyasi bir kavramın adı olan ütopya, modern insanın toplumsal düzen, hukukun üstünlüğünü ve erdemli bir yaşam arayışının bir sonucu olarak doğmuştur. Günümüzde Türkçede olumsuz bir anlam çağrıştırmasına rağmen siyasî ve edebî ütopyalar bir ideal arayışını ve bu arayışın tasarımlarını ifade eder. Hayali ve gerçekleşmesi imkânsız olarak düşünülen ütopyalar, bireyin geleceğe yönelik iyimser duruşunu belirtir.

Modern düşüncenin insan aklına ve bilme verdiği büyük önem, insanın kendi eliyle geleceğini, doğayı, toplumu mükemmel bir biçimde düzenleyebileceği fikrinin gelişmesini sağlamıştır. Aydınlanma Çağı filozoflarının ve XIX. yüzyıl düşünürlerinin eserlerinde ütopyalara yönelik birçok parçaya rastlanır. Ütopyalar genellikle siyasî ve

SORUŞTURMA

toplumsal karışıklıkların olduğu ama yine de aklın rehberliği ile insanın bunun üstesinden gelebileceğini ortaya koyma niyetindedir. Birçok noktada kesişen siyasi ve politik ütopyaların, insanın üstünlüğüne, birtakım düzenlemeler ile ideal bir düzenin sağlayacağı fikrini savunduğuna dikkat edilir. Komünizm ile More'un Ütopya'sının temelinde aynı anlayışın ürünü olarak toplumun saadetini öngördükleri unutulmamalıdır.

Epistemolojiye duyduğu güven modern paradigmanın en önemli özelliğidir. Hurafelerden sıyrılan, bilim ve teknik ile kendi kaderini eline alan insanlığın aklın rehberliğinden çıkmayacağı düşüncesinin kabul gördüğü dönem çok kısa sürer. Daha XX. yüzyıla gelmeden John Stuart Mill, teknolojik gelişmelerden ürktüğünden olacak distopya kavramından söz eder. Mill'in korkusunun yersiz olmadığı henüz XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan küresel savaş gösterir. I. Dünya Savaşı'nın modern paradigmaların ciddi anlamada sorgulanmasına, insan aklına duyulan güvenin sarsılmasına ve epistemolojik iyimserliğin yerini birden ontolojik kötümserliğe bırakmasına yol açar. Bilgiyle donan ve aklın rehberliğiyle yol alan insanın dünyayı cennete dönüştüreceği fikri birden çöker. Denizleri aşip yeni yerler keşfeden, gökyüzünü gözlemleyip yeni gezegenler bulan, en uzak köşelere medeniyet götüren modern insan profili yerini Kafka'nın Dönüşüm romanındaki Gregor Samsa gibi odasındaki saatin tik taklarından bile korkan bireylere bırakır.

Yükselen binalar, yolları dolduran arabalar, havada dolanan uçaklar, hastalıklara çarelerin bulunması insanların doğanın belirleyiciliğinden kurtulup kaderini kendi eline alması anlamında değerlendirilir. Fakat bu iyimser tablonun yanında XX. yüzyılın başından itibaren dünyanın dört bir köşesinde yükselen totaliter rejimler, silahlanma yarışı, milliyetçiliğin ötekine duyulan bir nefret olarak gelişmesi ve doğanın tahrip edilmesi ütopya fikrinin değerini kaybetmesine distopya fikrinin ise yükselmesine neden olur. Düşünürlerin, sanatçıların modern dünyanın insan eliyle giderek yıkıma doğru gittiğini görmeleri distopyaların yaygınlık kazanmasını sağlar. Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya adlı romanının I. Dünya Savaşı, George Orwell'in 1984 romanının II. Dünya Savaşı sonrası yazılmış olması aslında tesadüf değildir. Savaş öncesi ve sonrası oluşan politik iklim, zafer arzusuyla devletlerin bütün insanlığı yok edecek güçteki silahları kullanmaya başvurması geleceğe yönelik ümitleri söndürür.

Günümüzde artık hem sinema hem roman ütopyalardan uzaklaşmış gözükmemektedir. Distopya ve distopyanın bir alt türü olan post-apokaliptik (kıyamet sonrası) temalı film ve romanlar piyasaya hâkim durumdadır. XX. yüzyıl deneyimi insanların gelecekte muhtemel olarak karşılaşacağı olaylar üzerinde daha fazla kafa yormaya itmiştir. Günümüzde insanları buna yönelten birçok tetikleyici bulunur. İklim krizi, nükleer savaş ihtimali, salgın hastalıklar veya göç krizi gibi nedenler insanlığın geleceğine yönelik iyi tasarımlarda bulunmayı engellemektedir. Covid-19 salgını sırasında insanların bir

tuvalet kâğıdı için birbirini dövmeye başlaması, sokaklara yığılan insan cesetleri distopyaların düşünüldüğü gibi uzakta olmadığını göstermiştir. Ütopya çağının çoktan bittiğini söylemek yanlış olmaz. Burada temel problem distopyaların hangisinin gerçekleşeceği ve insanlığın ne gibi bir tepki geliştireceğidir. Fakat dünyanın şu anki manzarası insanlığın geleceği hakkında ontolojik bir karamsarlığa düşmesine yol açmaktadır.

KABİLİN DİLİ: İNSAN BEYNİNİN İLAHİ KELAMA KAPATILMASI

Bekir KAYABAŞI

Sosyal medya gençlerimizi kitaptan uzaklaştırdı. Yapay dil üreticileri kullakları vahye tıkayacaktır. Kuşkusuz edipler ve şairler insanlığın son sığınağı olmaya devam edecektir.

İnsanlık mirasını oluşturan bütün din ve kültürlerin bir kitabı ya da yazılı metinleri vardı. Bu metinler üzerine bina edilmiş uluslar, dinler ve nice kültür binlerce yıldır yer yüzüne varlıklarının nişanesi olarak izler bırakıyor. Var oluş efsaneleri, inançlarının köklerini terennüm eden anlatılar kuşaktan kuşağa dilden dile aktarılıyor. Bir bakıma her din, her ulus büyük bir senfoninin kendilerine düşen notalarını oluşturur gibi bir kendi hikayelerinin bestesini yaparak kolektif bilincin kendilerine düşen kısmının müellifiydiler. Tek dünya devletine giden yol kısalıyor. Bilim kurgu filmlerindeki tek tip kıyafet giyen farklı çehrelere sahip uzay gemisi mürettebatı gibi farklı çehrelere ama aynı kıyafetlere sahip olmaya başladık. Damak zevkimiz yerel lezzetlerden uzaklaşıyor her gün biraz daha. Yabancı müzik “ecnebi” olmaktan çıkalı onlarca yıl oldu. Kulağımız başka dillere aşına olalı çok oldu. Bütün bu hercümerç içerisinde Türkçe belki tek umudumuzdu bizi biz olarak yaşatacak. Ama dilin insan beyni ile bağlantısı artık eskisi gibi olmayacak. Yapay zekâ bizi biz yapan dili, bize ihtiyacı olmadan üretecek. Sanal ortamda o kadar çok dil malzemesi var ki, her dilde sözlük âlimlerini kışkıracak malumata sahip olmuş durumda şimdiden. “Söz” her şeydi. İçinde vahyin kokusunu taşırdı. Semavi dinlerin dayandığı kitaplar insanlık kültürünün zirveleri idi. Sıradan sözle vahyi onlara bakarak ayırt ederdi insanoğlu. Şair bile vahyin gölgesindeki ilhamla şiir yazardı. Sözün kutsiyeti vardı. Hakikat kitaba dayanırdı. Deniz feneri misali en fırtınalı havalarda insanlık yolunu kaybetmezdi. Doğru konuşanlar “kitabın ortasından” konuşurlardı. Çok yakında hiçbir zihnin ürünü olmayan anonim anlatılar, şiirler ve mebzul miktarda sentetik edebiyat ürünleri hayatımızın her köşesini dolduracak. Yazarın, şairin edibin dile

SORUŞTURMA

bıraktığı iz giderek görünmez hale gelecek. Türkçe konuşsak, Türkçe okusak da artık Türkçe yazamayacağız. Yapay dil üreticisinin hızına yetişmemiz muhal bir hayaldir. Buradaki en büyük sorun insanların yeterince edebi eser verememeleri olmayacaktır kuşkusuz. Yüzlerce farklı dilde eser üreten zekâ nihayetinde tek bir kodlama sistemi ile çalışan yazılımdan ibaret olduğu için o kodları yazan meçhul şahısların oluşturmak istedikleri bir düşünce sistemi yavaş yavaş dünyada hüküm ferma olacaktır. Yahya Kemal, “Dilim annemin ağzımdaki ak sütüdür” demişti. Bizi kültürümüze bağlayan bizi biz yapan dil, bizi doğuran ve koruyup kollayan annemizin geçmişimizin onurunu ve bilgisini kulağıma okuyarak “kim olduğumuzu” beynimize şifrelemesi idi. Ama artık o şifre kırıldı. Belki “memleketin bütün limanları” işgal edilmeyecek ama zihinlerimizi biçimlendiren dilimizi artık insan bile olmayan bir yazılım biçimlendirecek. Belki o kadar edebi ve fasih eserler verecek ki edebiyatımızın zirvelerini kışkandıracak. Bir zaman evlerimizi işgal eden formika mobilyalar, plastik kapkaçsak, halıfleksler, muşambalar gibi köşe bucak her yanımız tutulacak. Bu nev zuhur eşyalardan kurtulmak onlarca senemizi almıştı. Fakat dilin bizdeki yeri elbette eskiyip değiştirilecek bir eşya ile mukayese edilemeyecektir. Uzun olamayan bir gelecekte sentetik dilin eğittiği beyinler, o dili üreten sistem olmadan düşünemeyeceği için yazı yazma, eser verme o kadar mucizevi bir hale gelecek ki, kurtarıcı bekler gibi bir şair bekeler hale gelecek toplumlar. Vahyin izini silmek için sözü çoğaltacaklar. Sözdeki kutsiyet gurup edecek ve artık ilahi sese teşne kulaklar paslanacak çoğaltılmış sentetik sözle. Sosyal medya gençlerimizi kitaptan uzaklaştırdı. Yapay dil üreticileri kulakları vahye tıkayacaktır. Kuşkusuz edipler ve şairler insanlığın son sığınağı olmaya devam edecektir.

“PERİLERDEN “HOBBİT”LERE ÇOCUK EDEBİYATINDA OLAĞANÜSTÜNÜN SEYRİ

Melek DEMİRDÖĞEN

Son dönem çocuk romanlarında ütöpik ya da distöpik evren tasavvuruyla çoğu zaman, aklın ve bilimin ruhsuz hâkimiyeti karşısında modern insanın anlam arayışı olan metafizik hakikat konulur.

Ütopya, distopya, bilim-kurgu, gotik gibi olağanüstünün anlatımını içeren edebi türler fantastik şemsiyesi altındaki irreal türlerdir. Batı'da 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı ve reformist hareketlerin etkisiyle

reel ve rasyonel olanın hâkimiyeti, olağanüstünün anlatımını içeren fantastik türdeki hayali anlatıların, edebiyat sahası dışına itilmesine neden olmuştur. Ülkemizde ise, Tanzimat ve Cumhuriyet modernleşmesinin getirdiği geleneğe yabancılaşmanın da etkisiyle, olağanüstünün anlatımına yer veren romanlar bir tür “kocakarı masalı” olarak görülmüş ve edebi kanon içerisinde değer görmemiştir. Ta ki, J.R.R. Tolkien’in Yüzüklerin Efendisi ve J.K. Rowling’in Harry Potter serisinin gerek edebiyat gerekse sinema sahasında tüm dünyayı etkisi altına aldığı 2000’li yıllara kadar. Bu iki serinin yarattığı kitlesel etkiyle fantastik; modern, seküler zihnin bilinç altına ittiği hayali anlatıların postmodern anlatı biçimi olarak yeniden edebiyatın sahasına dahil olur.

Olağanüstünün anlatımı, hayal edebiyatı olarak da adlandırılan geleneksel Doğu edebiyatı ürünlerinin omurgasıdır. Doğu’nun sanat ve edebiyat kozasında olağanüstü, görünen gerçeğin ardındaki hakikatin sembolik bir dili, dıştan içe yolculuğun alegorik kurgusudur. J.R.R. Tolkien, fantastiğin görünen gerçeklikle mesafeli olmasına rağmen, evrensel hakikatle olan dirsek temasına işaret ederek fantastiği bir tür “penceremizi temizlemek” olarak tanımlar.

Fantastik, son dönem Türk ve Dünya edebiyatının hâkim anlatısıdır. Fantastiğin bu hâkimiyet alanı çocuk edebiyatında da kendini hissettirir. Fantastiğin çocuk edebiyatındaki bu hâkimiyeti kurmaca ile ilişkisine dayanır. Çünkü kurmaca metinler çocuk okurda okuma edimini eğleneli hale getirir; okurun kahraman ile empati kurmasını kolaylaştırır; çocuğun sınır tanımaz hayal gücünü besler; eserde ele alınan iletilerin edebi bir üslupla çocuk okura sunulmasının önünü açar.

Fantastiğin olağanüstü ile ilişkisi destan, masal, kıssa, efsane, menkıbe ve mit gibi geleneksel anlatıların modern bir formda yeniden yazımına da imkân tanımıştır. Böylece kadim bir kültür, medeniyet, dil ve düşünce geleneğinin yaşayan hafızası durumundaki bu metinler günümüz çocuğunun dil, düşünce, anlam ve değer dünyasına kazandırılmıştır. Abdullah Harmancı, Sema Bayar, Figen Yaman Coşar, Süleyman Bulut, Nazlı Eray gibi yazarların eserlerinde geleneksel anlatıların izlerini görmek mümkündür.

Son dönem çocuk romanlarında, ütöpik ya da distöpik evren tasavvuruyla çoğu zaman aklın ve bilimin ruhsuz hakimiyeti karşısında modern insanın anlam arayışı olan metafizik hakikat konulur. Pierre Mabilie’nin ifadesiyle “Olağanüstü yolculuğun gerçek amacı, evrensel gerçekliğin daha bütüncül bir biçimde keşfedilmesidir.” Bu yolculukta bilimin ve teknolojinin sınır tanımaz gelişiminin insan ruhunu anlamaktan, tanımaktan ve insanın manevi ihtiyaçlarını karşılamaktan ne denli uzak ve yetersiz olduğu gerçeği alegorik dille çocuk okura sezdirilir.

GONCALARIN ÂYETİ

İNCİ OKUMUŞ

Kökleri derin maziye yaslı bir çınarım ben,
göğe uzanan duaların izini taşıyan..
gölgede dinlenir güneşin hatırası
mevsimimde bin yıllık baharım var yaşayan

Rüzgârın gelir uzak dağların doruğundan
kopup bin yıllık türküler iner hüzün ovasına
bense çiçeklenmesini beklerim her ânın
gönül merhemi sürerim bozkırın yarasına

Gecenin avucunda uyuyan ay ışığıdır kalbim
gümüş kalemle yalnız hasretini yazar
hilalin ince parmağı dokunur sükutuma
dertlerim, dertlerinin rüzgârında azar

Damarlarımda akan gök ırmak, sevginle çağlar bilesin
yıldızlarla mühürle gönlümün eşliğini
düşür, hilalin şavkını gözlerime
aşkla salla ümidin beşliğini

Sen, gül toplarken kendi bahçende
ben, goncaların âyetini beklerim
rüzgârın omzunda gelen bir hasretlik kokunla
gönül yaylama beyaz turnalar çekerim

Gök kubbenin kalbinde bir hilal olur yükselirim
yüzyılların duası dökülür nefesimden
turnalarla göçüp ufuklara, serinlerim
adın yükselir kalbimin derinlerinden

HER ŞEY YERLİ YERİNDE

FATMA ÜNSAL

rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner

Tanpınar

Gözlerim iyi görür. Yüzüme bakıyorum aynada. Aynada yüzümü-zü gereksiz inceleriz bazen. Mesela ben bir şey düşünmem gerektiği zamanlarda izlerim yüzümü. Ona bakarken beynim rota oluşturur gibi olur. Annem aynı babana benziyorsun diyor. Bunu düşünürüm mesela. Ama babam ben yedi yaşındayken öldüğünden gözümün önüne kolay getiremiyorum yüzünü. Koşarak fotoğrafına bakıyorum. Aradan tam otuz yıl geçmiş. Ölüler arkalarındaki izleri çok çabuk siliyorlar. Biz ise silmek istemiyoruz. Üzüntülerimiz bu çatışmadan doğuyor.

Gözlerim iyi görür. Annem bana çekmişsin diyor. Ben de senin gibiydim gençken. Şimdi okuma gözlüğü taktığıma bakma. Tabii zamanla azalıyor insanın gözünün nuru, diyor. Dünyada her şey azalır. Yavaş yavaş. İnsan, sezmediğinden itiraz edemez. Hızlı eksilenlere ses çıkarır. Ama yaşlandığını bile yaşlanınca fark eder. O yüzden sessizce yaşlanır. Otuz, otuz bir, otuz iki, otuz üç... kırk beş, kırk altı, kırk yedi... yetmiş, yetmiş bir, yetmiş iki... Yaşarsa. Görmek de az az azalır. Yirmili yaşlarında gördüğümüz pembe, sadece o zamana aittir. Otuzlarda başka bir pembeye merhaba deriz. Kırkları bilmiyorum. Belki onların pembesi daha uysaldır.

Gözlerim iyi görür. Onu aynı bankta her gün 16.00'da elinde kitabıyla görüyorum. Etrafına bakmıyor. Fark etmiyor gibi kimseyi de. Köpeğine sadık kadınlar geçiyor. Çocuğuna köle babalar. Balon satan, aklı balonlarında değil uzaklarda olan adamlar. Balon satan adamlar hep düşünceli oluyorlar. Deniz, kıyıyı dövüp duruyor ama o başını gömmüş kitap okuyor. İlk gördüğümde poz kesiyor sandım. Bu kadar gürültüde nasıl okuyorsa bu da, diye yargıladım. Ama haftalardır izliyorum. Bir insan sürekli kitap okuyor numarası yapabilir mi? Yüzünü dahi görmedim. Sadece saçlarını görüyorum. Yüzünü kapatıyor. Dümdüz. Gözlükleri var belli. O kadar işte. Bir de kemikli elleri. Kitap elinden uçup gidecekmiş gibi tutuyor. İki kanadından bir kuşu yakalamış gibi. Bir bank uzağından onu izliyorum. Bir onu bir

*“Ölüler
arkalarındaki
izleri çok çabuk
siliyorlar.
Biz ise silmek
istemiyoruz.
Üzüntülerimiz
bu çatışmadan
doğuyor.”*

denizi. Bir denizi bir onu. Bazen iki bank ötesinde oturmak zorunda kalıyorum.

Gözlerim iyi görür. Mutfığa bitişik ufacık bir balkonumuz var. Küçük bir masa, iki sandalye zor sığıyor. Annem zorla tek kapılı bir dolap da koydu. Üç kişi oturuyoruz oturunca: Ben, annem, dolap. Bir gün bir çıktım balkona, kuş yuva yapmış dolabın üstüne. Bunlar da hep böyle sessiz balkonları bulurlar zaten. Ya da dar balkonları. Hareket alanı kısıtlı yerleri. Biraz da biz daraltalım der gibi. Kuşlar bile imtihan. Artık balkonda çoğaldık yani: Ben, annem, dolap ve kuş. Tam dört yumurtası var kuşun. Yavrular yumurtadan çıkana kadar balkona pek uğramayalım, diyor annem. Yazık, ürüp kaçır da yavruları çıkamaz yumurtadan. Ölür giderler. Ölür giderler öyle ya. Birileri daha keyifli yaşasın diye kimi canlılar ölüp giderler. Tamam anne, çıkmam diye garanti verdim de rahatladı. Ama bazen izliyorum yuvayı kuşa fark ettirmeden. Çıtımı çıkarmadan. Gidiyor bazen. Ağzında çer çöple geri geliyor. Uyum gibi kıpırdamıyor ama küçük boncuk gözleri karşılara odaklı kararlı kararlı duruyor yuvasında. Kararlı durmak, evlatlarını verecek ona. Görüyorum, kuşlar çok kararlı bakıyorlar.

Rüyamda beyaz bir ıssızlığın ortasına düştüm bir gece. Yürüyorum, yürüyorum beyazlık... Gidiyorum, gidiyorum sanki undan tepeler. Anne, diye bağıyorum. Sesim sadece kendi kulağımda akis buluyor. Gözlerim iyi görüyor. Yanlış görmediğimden eminim. Beyazlık var sadece. Hiçliğin rengi beyaz mı bunu düşünüyorum rüyanın bir yerinde. Bazen olmayacak anlarda olmayacak şeyler yaparız. Çok zor bir ânımızda ufak bir anımız gelir karşımıza durur mesela. Şimdi de öyle. Hiçliğin renginden sana ne öyle değil mi ya? Şuradan bir kurtulsan mı önce? O zaman uyanayım. Uyanınca her şey kendi rengine döner.

Gözlerim. İyi görür. Ama neden her şey beyaz? Rüyadaydı o. Neden beyaz ve uğultulu? Gözler uğul uğul sesler çıkarmamalı. Anne, diye bağıyorum. Anne koş. Ses yok. Anne n'olur koş. Koş. Koş be kadın gel hadi. Birden açılıyor odasının kapısı. Birden açılıyor odanın kapısı. N'oldu diyor n'oluyor? Etrafın rengi beyaz diyorum. Sen de beyazsın. Rüyam beyazdı diye mi? Ne beyazı kız, diyor. Korkutma beni. Ne beyazı? Gözümü açıp kapatıyorum açıp kapatıyorum. Yok, televizyon mu benim gözlerim? Olmuyor işte. Doktora gidelim doktora diye telaşlanıyor annem. Görmüyorum ama gözleri dolmuş olmalı. Yüzü korkudan gerilmiş, yaşından on yaş genç duruyordur şimdi. Kadınlar bunu önemser. Söylesem belki gülümser ama canım şimdi komik olmak istemiyor.

Bağların aniden kopması falan filan. Filan kelimesine de gıcık oluyorum ama bazen onu karşılayacak kelime bulunmuyor. Doktor bundan kelli böyle olacağını söylüyor. Hayatımdaki tüm renklerin çekip gittiğini. Ama sonradan görme yetimi kaybettiğimden hayal kurmaya devam edebileceğimi. Rüya görebileceğimi. Belki yaşlılığa

*"Dünyada
her şey
azalır. Yavaş
yavaş. İnsan,
sezmediğinden
itiraz edemez."*

doğru bunda azalma olabileceğini. O an annem sessiz sessiz ağlıyor mesela. Doktorun yanındaki hemşire hissizce tansiyonuma bakıyor. Dışarıda hayat, nasılsa öyle akıyor.

Anneme diyorum; şu banka oturt beni. Sonra anlamasın diye, “Şu birkaç bank ötemizde bir adam yine kitap mı okuyor anne?” Evet, diyor. Yine anlamasın diye adamın numara yaptığını söylüyorum: “Hayret bi’şey, şu gürültüde kitap mı okunur? Numaracı adam, haftalardır böyle haftalardır. Bari saçlarını arkaya at. Etrafa bak arada.” Annem sessizleşiyor. Annem kokuyu almış gibi, “Elin adamı ne yaparsa yapar, bize ne kızım?” diyor. Öyle ya. Bize ne?

Dalgalar kıyıyı dövüyor. Köpeklerine sadık kadınlar geçiyor. Çocuğuna köle babalar. Balon satan, akli balonlarında değil uzaklarda olan adamlar. Balon satan adamlar hep düşünceli oluyorlar. Beyazlığın içinde görmeye devam ediyorum. Annemse kendi gördüklerine dalmış gitmiş. Seziyorum. Herkes kafasındaki filmi ölümüne kadar oynatıp duruyor. Gözleri görse de görmese de. Benim filmim de öyle. Zaman, silene kadar herkes yerli yerinde. Bank, adam, baloncu, kadınlar ve çocuklar. Deniz ve annem.

SEMA BAYAR SÖYLEŞİSİ

ÇOCUKLUK YAŞAMA TEMİRİN DÖNEMİ

Hazırlayan: Melek DEMİRDÖĞEN

Sema Bayar 1983 yılında Ankara’da doğdu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. İlk kitabı *Kuklalar İçin İplerden Sonra Yaşam*’la 2021 yılı Ramazan Dikmen ilk kitap ödülüne, ikinci öykü kitabı *Vakitsiz Ölüler Yurdu* ile 2023 Necip Fazıl ilk eserler ödülüne layık görüldü. Bayar, iki öykü kitabından sonra *Rüya Kâşifi* adlı çocuk romanı serisiyle çocuk edebiyatına yöneldi. Yazarın son romanı *Kibar Serseri* ise Hece Genç kategorisinde yayınlandı. Yazarla çocuk ve genç edebiyatı yazarlığı ve bu alandaki eserleri üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik.

Ödüllü iki öykü kitabınızdan sonra çocuk ve genç edebiyatına yöneldiniz. Sizi çocuklar için yazmaya iten saikler nelerdi, bize biraz bu süreçten bahseder misiniz?

Benim ilk yayımlanan öyküm bir çocuk masalı. Su damlasının hikâyesini anlattığım bir masal. Çeşitli dergilerde öyküler yayımladığım dönemde de çocuklar için masallar yazmaya devam ettim. Edebiyat, zorunluluklardan örülü hayatın içinde, sıkışan ruhuma nefes aldırın arka bahçemdi benim için. Çocuk edebiyatı ise o bahçenin içinde özene bezene baktığım bir çiçek tarhı. İçinde özgür ruhlu hundayinabitler, minnetsiz kır çiçekleri de vardı, özel ilgi isteyen mor sümbüller de. Bu nedenle bir yönelimden ziyade kendi kendini zaman içinde var eden bir süreçten bahsedebilirim. Hatta ilk kitabın ilk söyleşisinde, ileride ne yapmak istiyorsunuz sorusuna, çocuklar için bir kitap yazmak istiyorum cevabını vermiştim. O zamanlar bir temenniydi, beş yıla varmadan gerçek oldu. Ardından “Genç Bir Hece” geldi. Sorumluluk bilinci ile edebiyat tutkusunu harmanladı. Türkçemize gerekli hassasiyeti göstermeyen popüler yayınlardan, söz ifrazatı Watpadd kitaplardan, kanatları kırılan edebiyattan, güncel ilgilere kurban verilen estetik tavrılardan şikâyet etmek yerine kalemin gücüne inandık. Hece Genç de kısa zamanda okurda makes buldu.

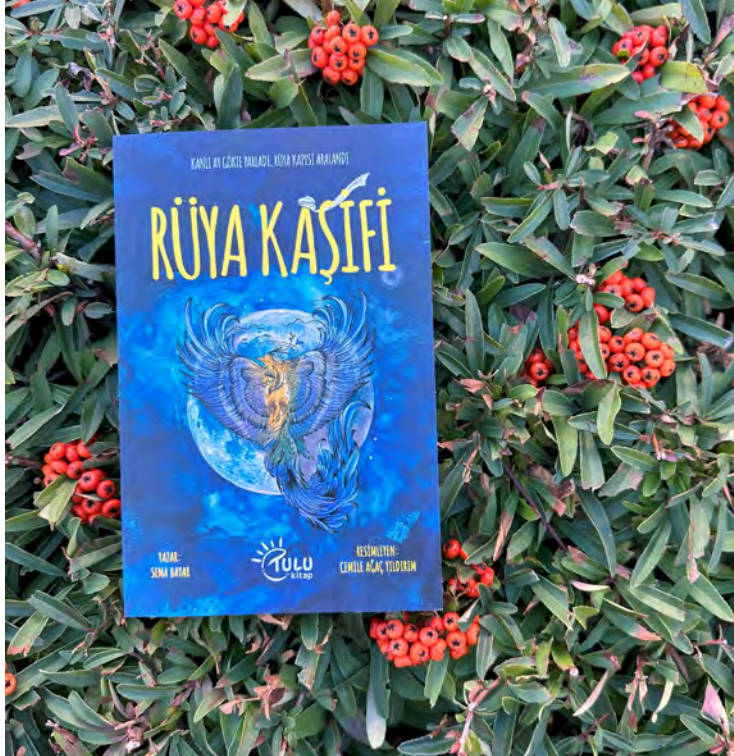
“Edebiyat, zorunluluklardan örülü hayatın içinde sıkışan ruhuma nefes aldırın arka bahçemdi benim için. Çocuk edebiyatı ise o bahçenin içinde özene bezene baktığım bir çiçek tarhı.”

*“Hikâyelerimizle
arasına mesafe
konulan çocuklar
büyüdüklerinde
hangi toprağa
kök salacak.
Kelimeleri içdiş
edilmiş dimağlar
gelecekte nasıl
bir medeniyetin
mimarı olacak.”*

Çocuk ve çocukluk sizin için ne ifade ediyor Sema Hanım, okuma kültürünüzün oluşmasında çocukluk deneyimlerinizin izlekleri nelerdir?

Bir çocuğa verebileceğiniz en büyük hediye mutlu bir çocukluktur. Çocukluk insanın ana vatanı derler ya hani, o toprağı tarumar etmemek asıl meziyet. Derin yaralar, kanaması durmayan kesikler, gün ortasında kişiyi ansızın yakalayan sancılar bırakmamak asıl maharet. Tabii bunlar yetişkin bilincin söylemleri. Çünkü çocukluk hakkında konuşmak için ondan uzaklaşmak icap ediyor. Hep öyledir ya bir şeyi görmek ve tanımlamak, istedik bir mesafe gerektirir. Olması gerekeni anlatmak kolay, ya olanla baş etmek. Ömrümüz aslında çocukluğumuzla baş etmekle geçiyor. Oradan vuruluyor, oradan besleniyoruz. Tuhaf. İnsanın tuhaf bir hikâyesi var. Tam anlamaya başladığım yerde, hiçbir şey bilmediğini fark edenlerdenim ben de. Aştım bunları dediğim yerde, tuzağa düşenlerden.

Okuma kültürümde çocukluğumun izlerine gelince. Kelimelerin ayartıcılığına kapıldığım o ilk âni unutmam. İlkokul ikinci sınıfta, “Çirkin Ördek Yavrusu”nu okurken beslenme saatini kaçırmış dalgın bir çocuk. Herkesi her şeyi unutan, unuttukça unutilan. Dünyayı unutmuştum ya da dünya beni unutmıştı. Yetişkin penceresinden çocukluk ülkesini afillerle tanıtmak değil niyetim. Sadece bugünkü bilincimin verdiği imkânı kullanmaya çalışıyorum. Tutuk bir cocuktum. Bir kere sesler dilimde tutulurdu. C’ler ve Ç’ler. R’yi söyle-

SÖYLEŞİ

yemezsiniz sevimli gelirsiniz, S'ler Ş'ler karışırsa biraz muzip. Ama C ve Ç'leri söyleyemediğinizde işler değişir. Öğretmeniniz sizi tahtaya kaldırıp say dediğinde: ceviz, çiğdem, çekirdek... Üzerinizde onlarca göz. Siz bir hayvanın hıçkırığına benzer sesler çıkardığınızda dünya zalimleşir. Çocuk diyemeyen bir çocuk, sadece oyunda değil çocuklukta da ebelenir. Ceviz diyemezsiniz ama yazabilirsiniz, çaydanlığın ıslığını, çiğdemlerin kokusunu... Ben de yazdım. Bir başkaldırı gibi değil de bir bağ kurmak için yazdım. Kendim olmak için, ürktüğüm seslerle yakınlaşabilmek için. Okumak ve yazmak büyük bir tutkuya dönüştü. Hikâyeler birer sığınak oldu. Hayata dair ilk bilgileri babaannemin heke sattığı uzun kış gecelerinde öğrendim. Dalgınlık ise bakiydi. Ortaokulda Ömer Seyfettin ile tanıştım. Dersin orta yerinde Hasan'a çok ağladım. Lisede elimde *Sefiller*, coğrafya dersinin çoktan başladığını, elinde cetvelle başımda biten öğretmeni fark ettiğimde anladım. Büyüdüm iş güç sahibi oldum. Durakta Kâğıt Ev'i okurken, servisi kaçırdım.

"Kulağımıza okunan ezan, yakaza hâlinde dinlediğimiz ninni, ramazan gecelerini bezeyen maniler, babaannemizin anlattığı masal. Bunlardır bireyi bir toplumun parçası hâline getiren."

İlk çocuk romanınız *Rüya Kâşifi*'nde okuru Doğu'nun yitik hikâyelerinin peşinde sıra dışı bir yolculuğa çıkarıyorsunuz. Seri, geleneksel metinlerin çocuk edebiyatına kazandırılması adına ince bir dil işçiliğinin verimi âdeta. Eserin yazılış sürecinden bahseder misiniz bize biraz?

Dilimizin ve medeniyetimiz zenginliklerini tanımak her çocuğun hakkı. Lakin bugünün çocuklarından Dede Korkut hikâyelerini okumalarını bekleyemeyiz maalesef. Çünkü çocukları felsefenin elinden aldık, pedagojiye zimmetledik. Bu konuda çok söylenebilirim ama izninizle geçiyorum. Bırakın hikâyeleri, kelimelerimizle bile çocukların arasına duvarlar örülmekte. Bu kelimeyi anlamaz geçelim. Bu kurgu fazla hayali hasıraltı edelim. Zorunlu ve oldukça sınırlı bir normal tanımlı dayatıyor modern psikoloji. Hâl böyle olunca anomali çoğalıyor. Zenginlik dediğimiz farklılıklar hızardan geçiriliyor.

Sahici olmayan metinler boy göstermeye başladı çocuk edebiyatında. Pozitif metinler. Her türlü negatifikten, yaralanmadan, acıdan uzak metinler. Bizden uzak, köklerimizden uzak, kadim metinlerimizden uzak... Ama hayat böyle bir şey değil. Hikâyelerimizle arasına mesafe konulan çocuklar büyüdüklerinde hangi toprağa kök salacak. Kelimeleri içdiş edilmiş dimağlar gelecekte nasıl bir medeniyetin mimarı olacak.

Kelimeler yitmesin istedim ben de, hikâyelerimiz, masallarımız, destanlarımız kaybolup gitmesin. O soyut düşmana bir ad koydum, Maşu dedim, *Gilgamiş Destanı*'ndan aldım bu ismi. Ardından çocukça bir direnişle "Maşu"ya karşı durdum. Bana kimlik bahşeden Kitab-ı Dedem Korkut'un sayfalarında soluklandım. Ruhuma iyi gelen *Mesnevi*'de nefes aldım. Kötülüğün karşısına *Hamzanâme* ile dikildim, *Bostan* ve *Gülistan* ile kıssadan hisse çıkardım. Kuş oldum, Tuğrul oldum, Mantıku't-Tayr'ın hikâyesine yoldaş oldum.

İnsanı kuran ve kuşatan değerler olarak gelenek, çocuk ve çocukluk ilişkisi içerisinde edebiyatı nerede konumlandırırsınız, sizce

edebiyat/çocuk edebiyatı
çocuğun kök değerleriyle
kurduğu ilişkide nasıl bir
yere ve öneme sahiptir?

Hepimiz bir hikâye-
nin içine doğarız. Kulağı-
mıza ismimiz okunurken
içinde büyüüp boy ve-
receğimiz bir geleneğe
eklemleniriz. Ninniler ile
anamızın ak sütü Türkçe-
miz dimağımıza nakşolur.
Kendi ritmi ve sadeliğin-
de. Annemiz bir hikâyedir.
Heke satan ninemiz bir
başka hikâye. Hayata dair
o ilk bilgileri masallardan,
kıssalardan, destanlardan
ediniriz. Robert Fulford'un
Anlatının Gücü'nde dedi-
ği gibi "İnsanlık anlatıya
tutunuyor. Toplumu şekil-
lendirmeye çalışan büyük
çaplı anlatılara güvenme-
yebiliriz, ama anlatma
dürtümüz varlığını sürdür-
üyor."

Nostalgia'da bir cüm-
le zihnime kazınmıştı: Bü-
yük şeyler sona erer küçük
şeyler baki kalır. İşte o kü-
çük şeyler bize bir yönün-
ge veriyor. Büyük anlatılar
çöktü diyorlar. Çöksün.
Biz küçük ama sağlam
adımlarla inşa edeceğiz

insanlığımızı. Kulağımıza okunan ezan, yakaza hâlinde dinlediğimiz
ninni, ramazan gecelerini bezeyen maniler, babaannemizin anlattığı
masal. Bunlardır bireyi bir toplumun parçası hâline getiren. Mazi ve
atinin arasına sağlam köprüler ören. Her biri kök saldıığımız toprağa
can suyu taşır. Biz de o medeniyet havzasında büyüüp serpiliriz.
Edebiyat bize kimlik ve kişilik veren geleneğin taşıyıcısıdır. Geçmişin
izleriyle bugünü yorumlar, geleceğe konuşur.

Son romanınız *Kibar Serseri*, Hece Genç kategorisinden çıkan
bir polisiye mizah romanı. Roman, Türk ve Dünya edebiyatındaki
roman kahramanları etrafında şekillenen bir kurguya sahip. Sizce
günümüz genç okurun okuma deneyimlerini destekleyen yeterli
sayıda eser mevcut mu ya da böyle bir "genç edebiyatı"na ihtiyaç
var mı?

Edebiyatla okura sınır koymak hem riskli hem de fikrimce gereksizdir. Ters bir cevap olduğunun farkındayım ama nitelikli çocuk kitaplarının sahip olduğu anlam katmanlarıyla hem yetişkinler hem de çocuklar tarafından beğenilerek okunduğunu düşününce bu yaş sınırlarının birer rakamdan ibaret olduğunu fark etmemek elde değil. Aslında hem *Rüya Kâşifi*'nde hem de *Kibar Serseri*'de yapmak istediğim şey, katmanları çoğaltmaktır. Farklı okuma kültürlerinden ve yaş aralıklarından okur için dilde ve kurguda farklı bir yaklaşım. *Rüya Kâşifi*'ni çocuklar kadar yetişkinler de sevdi. *Kibar Serseri* ve "Genç Edebiyat" meselesine gelince. Çocuk ve ilk genç kategorileri ne kadar mümbitse gençlik edebiyatı o kadar bakir. Bakir zira oldukça zor bir alan. O dünyayı yakalamanız icap ediyor. O dünyaya inmeniz değil, orayı yakalamanız. İnmek nedir hem, biz mi yukarıdayız, hiç de değil. Yetişkinler gençleri yetiştirmekten mesul değil sadece, bir görevleri de onlara yetişmek. Etiyle kemiğiyle, kanıyla canıyla dünyayı sarıp sarmalayan gençlik.

Birileri gençlerin okumadığından dem vuruyor ya. Aslında anlamı şu, bizim istediğimiz metinleri okumuyorlar. Peki ne okuyorlar. Liste uzun ama pek işe yarar bir şey yok. O hâlde istediğiniz metinleri okumaları için ne yapmak icap eder. Dikkat çekici bir kurgu, sıkıcı çokbilmiş bir yazar, atarlı bir ilam perisi ile gençleri Türk ve Dünya edebiyatının klasikleriyle tanıştırmak mümkün mü? Neden olmasın. Evet, genç edebiyatına bir ihtiyaç var, serzenişlere son verip, taşın altına elimizi koymaya -ya da kalemimizi sürmeye mi demeliyim- büyük bir ihtiyaç var.

Çocuk ve genç romanlarınızda kurguyu bütünleyen mizahi bir üslup var. Bu üslup tercihi çocuk bakışının eserlerinizdeki izdüşümü olarak görülebilir mi, çocuk gerçekliği içerisinde mizahın yeri sizce nedir?

Bilinç akışı edebî türlerde keşfedilmeden binyıllar önce yaşamın bir parçasıydı. Gün içinde zihnimiz daldan dala konar, bir konudan öbürüne geçer. Aslında ona bir nizam vermek için konuşur ve yazarız. Düşüncelerimizi bir izlekte toplamak için. Tıpkı rüyalar gibi. Mekânın, çeperlerinden sıyrıldığı; kronotopun bozulduğu rüyaları sıraya koyar, ipe dizer, öyle anlatırız. Zihnimiz ne kadar özgürse yaşam o kadar kuralcı ve sıkıcıdır. Çocukluk yaşama temrin dönemi. Rüyalar özgür, hayaller uçarı, dünya keşfedilmeyi bekleyen bir bilinmez. Her yeni güne hayret makamından bakar, olmadık şeylere şaşırır, olmadık şeylere hüzünleniriz. Mizah işte burada neşet eder. Bir zamanların çocukları olan yetişkinlerin o hayreti yitirdiklerinde çocuklar sayesinde mizahla yeniden tanışmaları mümkündür. Onların yetişkin gözlerinden uzak, tabulardan, sosyal fobilerden arı tavırları, duyguları bütün saflığıyla ve derinden yaşamaları bizi fitratımızla, yaratılış kodlarımızla buluşturur. Onun gerçekliğinde mizah başköşeye kurulmuştur. Şaşkın ve acemidir. Yaşamın acemisi.

"Edebiyat bize kimlik ve kişilik veren geleneğin taşıyıcısıdır. Geçmişin izleriyle bugünü yorumlar, geleceğe konuşur."

BİRBİRİMİZE DÖNMEK: YALNIZLIK VE MODERN EBEVEYNLIK ÜZERİNE

DERYA KURTOĞLU

“İnsanlar birbirinin maddi yardımlarına ve paralarına değil, sevgilerine ve alakalarına muhtaçtılar. Bu olmadıktan sonra, aile sahibi olmanın hakiki ismi, birtakım yabancılar beslemek”

Yalnızlık... Adı bile soğuk değil mi? Söylerken insanın içine bir ürperti düşüyor. Ancak yalnızlık, sadece bir kelime değil; bazen bir his, bazen bir gölge, bazen de insanın kendi kendine ördüğü görünmez bir duvar. Modern dünyada bu duvarlar daha da yükseliyor. Kalabalıklar içinde kaybolmuş insanlar, gürültünün ortasında sessizliğe mahkûm. Herkes bir yerlere koşuyor, herkes bir şeylere yetişmeye çalışıyor ama kimse birbirine dokunmuyor. Ellerimizle ekranlara dokunuyoruz, gözlerimizle sayfaları kaydırıyoruz. Çok kişiyi tanıyoruz ama ruhlarımız birbirine yabancılaşıyor. Aynı evi paylaşıyoruz ancak birbirimizden habersiziz. Kapı numarası aynı

olan kişiler adeta kayıp adres bilgisine ulaşamayan bireyler hâline geliyor.

Yalnızlık tercih edilmiş bir inziva, düşük benlik saygısı, sosyal uyumsuzluk, güvensizlik, sınırlama ve çeşitli sonuçlar sonucu ortaya çıkabilmektedir. Yalnızlığın bir gerçekçi bir de algılanan kısmı var tabi. Her nasıl olursa olsun yalnızlık biyolojik olarak stres kaynağı, farkındalık ve değişimin önünde bir engel. Çocuklarla beraber düşünüldüğünde ise kimlik karmaşasına sebep olabilecek, anne-babadan uzaklaştırabilecek, topluma yabancılaştırabilecek kriz ve riskleri barındıran bir kavram. Yalnızlık, bireyin kendini soyutlanmış hissetmesine, aidiyet duygusunun zayıflamasına ve kendini değersiz hissetmesine neden olabilir. Bu durum hem bireyin ruh sağlığını hem de sosyal ilişkilerini derinden etkilemektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye'de tek kişilik hane halklarının oranı 2014 yılında %13,9 iken, 2023 yılında %19,7'ye yükselmiştir. Bu artış, bireylerin aile bağlarından uzaklaşarak yalnız yaşamayı tercih ettiklerini gösteriyor. Aynı şekilde, tek ebeveynli ailelerin oranındaki artış da toplumsal bağların zayıfladığını ve bireylerin yalnızlık hissinin güçlendiğini ortaya koymaktadır. Modern hayatın gölgesi olan yalnızlık, bireylerin ruh hâlini olduğu kadar ebeveynlik anlayışını, ailenin işlev ve gereksinimlerini de derinden etkiliyor. Yalnızlık hisseden ebeveynler, sosyal bağlarını kaybederken aynı zamanda içsel bir boşlukla karşı karşıya kalıyor. Bu boşluk, ebeveynlerin çocuklarına yeterince sevgi ve ilgi göstermelerini engelleyebiliyor. Araştırmalar, yalnızlığın erken ölüm riskini %26 artırdığını fiziksel sağlığa sigara kadar zarar verdiğini ortaya koyuyor. Kalp hastalıkları, depresyon ve kaygı bozuklukları gibi sağlık sorunlarına yol açabilen yalnızlık, modern dünyanın en büyük trajedilerinden biri haline geldi. Beck'e göre, bireyler artık geleneksel toplumsal bağlarla değil, bireysel tercihlerle hareket etmektedir. Bu durum, bireylerin yalnızlık hissini artırmakta ve aile içi ilişkileri zayıflatmaktadır. Bununla birlikte yalnızlık bazen bir yüzleşme bazen de bir fırsata dönüşebilir. İnsan yalnız kaldığında kendi düşünceleriyle baş başa kalır. Hatta Jaspers'e göre yalnızlık, bireyin kendi özgürlüğünü ve varoluşunu anlaması için zorunlu bir süreçtir. Ancak Jaspers, yalnızlığın bireyi tamamen soyutlamaması gerektiğini vurgular; çünkü birey ancak diğer insanlarla kurduğu ilişkiler ve diyaloglar aracılığıyla anlamlı bir varoluş elde edebilir.

Weiss yalnızlığı tanımlarken, kişinin ihtiyaç duyduğu sosyal ilişkilerin eksikliğine ya da değişik sosyal ilişkileri bulunmasına karşın, bu ilişkilerde yakınlığın, içtenliğin ve duygusallığın bulunmamasına gösterilen bir tepki olabileceğini ileri sürmüştür. Bu noktadan hareketle kalabalıklar içinde bile hissedilen duygusal yalnızlık, bireylerin en derin yaralarından biridir. Bu bağlamda, ebeveynlerin yalnızlıkla yüzleşerek kendilerini ve ailelerini tanımaları, çocuklarına daha sağlıklı bir şekilde rehberlik etmeleri sağlanabilir. Ebeveynlik,

“Tek başınlığın sağlıklı konforundan uzaklaşıp ‘biz’ olmanın güçlendirici kaynağıyla beslenmeliyiz.”

yalnızca çocukların fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak değildir; onların duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemek için köklü bir anlayış ve derin bir bağlılık gerektirir. Anne-babanın yeterli ve etkin bir rol üstlenebilmesi, bireysel psikolojik sağlamlıklarının gelişmiş olması, yılmazlık becerilerine sahip olmaları ve kendi değerlerinin farkına vararak güçlü yönlerini pekiştirmeleri, güçlendirilmesi gereken yanlarını fark etmeleriyle mümkün olacaktır. Ancak günümüz ebeveynleri, endüstriyel ürünler ve kültürel etkilerle şekillenen bir dünyada kararsız ve tutarsız davranışlarla bireysel ve toplumsal değerlerden hızla uzaklaşmaktadır. Bu nedenle medya çağının getirdiği karmaşa, bu süreci daha da zorlaştırmaktadır.

Kendiyle bile iletişim kuramayan anne-babaların, çocukları için nasıl bir duruş sergilemeleri gerektiğini bilmemeleri, empatiyi dahi öğrenememeleri modern ebeveynlikte karşılaşılan en büyük sorunlardan biridir. Çocuklarının dünyasını anlamaya çalışmak yerine, bireysel sakinleşmenin yollarında gezinmeyi tercih eden ebeveynler, farkındalık sahibi olmanın ve bilinçli adımlar atmanın önemini göz ardı ediyorlar demektir. Oysa kendini tanıyan, öğrenmeye açık, sorunları konuşacak kadar cesur ve çözüm odaklı bir ebeveynlik anlayışı, sağlıklı bir aile yapısının temelini oluşturabilir. Ebeveynler, çocuklarıyla samimi ve etkili bir iletişim kurarak onların duygusal ihtiyaçlarını anlamalı ve bu bağlamda empati geliştirmelidir. İnsan, kendini tanıdıkça başkalarına da yaklaşır; bu, yalnızlığın sona ermesi için atılacak önemli bir adımdır. İnsan insanla iyileşir. Bu bağlamda yalnızlık hissinin üstesinden gelmek için önce kendimize, sonra da birbirimize dönmeliyiz.

Tek başınlığın sağlıklı konforundan uzaklaşıp "biz" olmanın güçlendirici kaynağıyla beslenmeliyiz. Çünkü hayat, paylaştıkça anlam kazanır ve yalnızlık ancak bir başka insanın varlığıyla kaybolur. Biz kelimesi, birtakım çoğunluğu ifade etmekten ziyade en çok ailemiz ve evimiz için kullanılır. Yaşamımızda rahat hissettiğimiz kimselerle, anlamlı objelerle dolu ortamlar inşa etmek isteriz. Bu bağlamda insan olmanın getirdiği yükleri taşımamızda bizi dinlendiren, büyüten ve olgunlaştıran bir destektir ev. Oradan başka ne gidecek yerimiz ne de dönmeyi dört gözle beklediğiniz başka yerimiz yoktur. Yaratıcılığımızı, kendimizi bulmamızı, nasıl yaşayıp nasıl düşündüğümüzü, karakterimizi ve kişiliğimizi keşfettiğimiz bir alandır ev. Ailemizden, toplumdan, ötekenden ve gündelik sorumluluklardan özgürleştikimiz, kendimize ait bir alandır. Aile, ihtiyaçtan öte birleştiren, inşa eden ve sanatla bir güzellik ortaya çıkaran yapı taşıdır. Aile olmak kavramı; içimizde, en derin duygularımızda saklıdır. Anlamı keşfe çıkmak ve aile üyeleriyle bu keşfi paylaşmak, hayatı daha kıymetli hâle getirir. Sağlıklı bir aile, sanatın vücut bulmuş hâlidir. Anne ve baba arasındaki güçlü ve sağlıklı ilişki, bir çocuğa verilebilecek en güzel hediyedir.

ÇAKMAK TAŖI

Hümevra YARGICI

ismimi geri istediğim alfabenin
eti de kemiđi de benim
tarttılar alnıma çarptılar fıtilimi
saymadım ödeŖtim

avlusu daralınca çocukluđun
balkondan sarkıttılar
düŖtüđüm ağaçların dalını
tırmanıp tekrar özür diledim
gövdesinden hayatın
temyizine niŖan alınmaz
adırı kurulmuŖ cenazenin

sınıırımda cüssesi geniŖleyen oyuk
bıraktım zırhımı bu yankının mağarasına
her kıvılcıma ısrar edilmez ateŖ ol diye
bundan sonrası
taŖın taŖa deđmesi suyun suya

KUŞLAR ENDÜLÜS'E DOĞRU

HATİCE MERT YUNAK

İsmim salonda yankılandığında ve “Lütfen ayağa kalkın,” denildiğinde amfiyi keskin bir sessizlik sarmaladı. İkinci kez adımlıyduğumda yavaş yavaş ayağa kalktım ve seksenine merdiven dayamış profesör bana bakıyordu. İsviçre’den mimarlık tarihi dersi için her hafta trenle gelip dönen kır saçlı adamın gözleri heyecanla parlıyordu. Elindeki kağıdı tutarken beni kürsüye davet etti.

Ne olduğunu tam kavrayamadan diğer öğrencilerin ayaklarına basmamaya gayret ederek kalbimin devasa Asya davulu gibi gümlmesine engel olamadan ilerledim. Kentler Tarihi ve şehir planlama teorisini olan Profesör P. Degen ayağa kalkarak elimi sıktı. Hâlâ tam olarak ne olduğunu anlayamamıştım. Elindeki kağıdın geçen haftaki final sınavında her satırını doldurduğum cevap kağıdım olduğunu anladım. Çifter çifter bana bakan gözleri karşımda görünce ellerim titredi lakin asıl kötüsü sesimin titreyeceğini düşünmemdi.

“İspanyoldunuz değil mi?” diye soran profesöre şaşkınlıkla baktım ve az önce vücudumu saran heyecanımın yerini öfke almıştı. Ani ve sert bir ses tonuyla “Elbette hayır! Türk’üm,” demiştim. Beni kızdırmak istediğini ve başardığını hınzır bir gülümsemeyle belli etmişti. Bu açılış bana iyi geldi çünkü gereksiz bir heyecandan ziyade, güçlü bir ses tonu ve özgüven gerekiyordu o an bana.

“Bravo! Ancak Endülüs’lü bir İspanyol bu kadar iyi anlatabilirdi bir Endülüs avlusunu,” diye sözünü bitirerek kağıdı masanın üzerindeki siyah panama şapkasının yanına bıraktı ve tombul, iri elleriyle kalın kalın alkışladı. Endülüs avlusu bize aitti, dedim gülererek. Bu cömert ve cesur, aynı zamanda bir İsviçreli entelektüele yakışan kibar hareketi beni onure etmişti. Cesur diyorum çünkü kendisini birinci dünya vatandaşı sayan Avrupalı bir adamın Orta Doğu olarak nitelendirdiği, hakkında birçok şeyi yanlış bildiği ülkem ve ötesine ait bir dünya insanını bu şekilde gururlandırması oldukça nadir görülen bir tutumdur.

Kağıdı tekrar eline aldı ve “Eğer izin verirseniz, fakültedeki yüksek lisans bitirme sınavında en yüksek notu almanızı sağlayan sınav kağıdınızı buradaki öğrencilerle paylaşmak istiyorum,” dedi. Önce profesöre sonra amfideki çoğunluğu Alman arkadaşlarıma dönüp

*“Eşikten içeriye
girmeden önce
çift kapılı, bakır
kulplu ahşap
kapıya takıldı
gözlerim. Mahir
bir ahşap oyma-
cısının elinden
çıkıyordu.”*

gururla gülümseyerek “Buyrun,” dedim. Yanakları çenesine doğru sarkmış sevimli adam önce birkaç hafif öksürükle boğazını temizledi sonra kuru dudaklarını ıslatarak elindeki kağıdı okumadan önce şunu söyledi:

“Bir mimar ve şehir plancısı her şeyden önce iyi bir sosyolog, iyi bir psikolog, iyi bir aile üyesi, iyi bir komşu, iyi bir hikayeci, iyi bir insan olmalıdır.”

Sınav başladığında tek bir sorudan oluşan kağıda içinde doğduğum ve dünyanın dört bir yanından insanları kendisine hayran bırakmış, diğer bütün mimari dönemleri etkilemiş İslam mimarisinden bir şeyler anlatmam gerektiğini düşünmüştüm. Belki de beni buna iten ana unsur Almanya’nın soğuk, insanı kucaklamayan, mesafeli binaları arasında yaşıyor ve her sabah gri bloklar arasında üniversitede derslere giriyor oluşumdu. Sınıfın çoğunluğu Alman öğrencilerden, geri kalan birkaç kişi de diğer Avrupa ülkelerinden gelen öğrencilerden oluşuyordu. Dolayısıyla sınav kağıdında hepsinden farklı, onların anlattıklarından daha etkileyici ve insanı merkeze alan bir mimari mekan anlatmam gerekiyordu. Tabii ben edebiyatın, bütün güzel sanat dallarıyla olduğu gibi mimariyle de yakın bir bağ kurduğunu bildiğim ve inandığım için bir hikaye üzerinden cevaplamıştım soruyu.

Ve Prof. Degen okumaya başladı.

“İnatçı ama hafif bir rüzgar kumulları oradan oraya taşıyordu.

*“Koridorlardan
birinde genişçe
bir sedir, üzerine
atılmış kırmızı,
turuncu, sarı ve
yeşil minderlerle
davet ediyordu
insanı öğle
uykusuna.”*

Asya'nın bozkırları, Afrika'nın kuzey ucu ya da Arap çöllerinden alıp diyar diyar dolaştırdı beni ve Endülüs'e bıraktı sonunda. Geçtiğim yerlerde kuş misali salınıırken taş duvarları aşip göçen meltemle beraber bir avlu kapısında durduk. Eşikten içeriye girmeden önce çift kapılı, bakır kulplu ahşap kapıya takıldı gözlerim. Mahir bir ahşap oymacısının elinden çıkmıştı. Bir benzeri daha olmayan kimlik gibiydi. Kapı, ardında bir kale saklıyordu, insanların yuva dedikleri avluya bakan devasa bir kale.

Yavaşça ittim yarı açık kanadı. Gıcırdamadı lakin küçük bir çanın sesiyle havuzun başındaki iki minik kuş havalandı. Bambaşka bir âlemde sessiz fakat zarif bir kuyuya inmiştim sanki. Avlu, hayat, yuvaydı burası. Havuzun fiskiyesinden saçılan su damlalarının şıkırtısı dışında başka bir ses yoktu etrafta. Biriken sular konup göçen kuşların durak yeri idi.

Limon ağaçları uzanıyordu revakların önünde. Avluyu dört bir yandan saran ince belli revaklar ardındaki koridoru gölgeliyordu sıcak öğle vaktinde. Koridorlardan birinde genişçe bir sedir, üzerine atılmış kırmızı, turuncu, sarı ve yeşil minderlerle davet ediyordu insanı öğle uykusuna. Bir kolu alnına dayalı, divan üzerine boylu boyunca uzanmış yaşlı bir adam kaylule yapıyor belki de fiskiye'nin sesiyle eski diyarların rüyalarında geziniyordu. Sessizce geçtim koridoru. Güneş zarif sütunlarla gölge dansı yapıyordu adeta. Krem, bej renkli sütunlar kiremit renkli duvarları taşıyordu üzerlerinde. Avlunun serin taş döşemesi, revaklara sarılmış yeşil yapraklar, toz kiremit renkli bina, balkonlar ve rengarenk sarkan çiçekler bir evden çok daha fazlası, bir cennet sarayıydı sanki.

Taş merdivenleri acele etmeden ağır ağır çıkmaya başladım. Yükseldikçe bir kadın sesi geliyordu kulağıma. Güçlü ama çığırktan değil, nefes nefese lakin gayret içinde bir ses. Üst kata vardığımda yanyana dizilmiş ahşap oda kapılarından bazıları açıktı. Bir başka kadın can havliyle koşturuyordu odadan odaya. Güçlü ses yaklaşıyordu. Kapıların önünde durup bekledim. Ve aniden bir bebek sesi sarmaladı evle beraber bütün avluyu. Havuz coşkuyla sallandı, kuşlar deli divane olup uçuştular ağaçların arasında, revakların ardındaki yaşlı adam uyandı duvar çinileri gibi şenlenerek. Çinilerin yaprakları yeşil yeşil açtı, bahar dalları salındı seramikler üzerinde. Bir bebek doğdu Endülüs avlusunda. Elden ele dolaştırdı kadınlar onu. Limon kokulu beyaz, yeşil, kırmızı örtülerle sardılar.

Ahşap kapı ardındaki zil çınladı defalarca, insanlarla beraber bayram doluyordu avluya. Komşular ellerinde yemekler, şerbetlerle dolanıyorlar revakların ardında. İkinci ışıkları parlamaya başladı evlerin pencerelerinde, balkonlarda. Sokak kapıları açıldı avlulara, bir köy yeni bir hayatı selamladı hep beraber. Binlerce hayat devam edecekti bu evde yüzyıllar boyu sürecek.

Kuşlar göç ediyordu Asya bozkırlarından, Afrika'nın bir ucu ya da Arap çöllerinden Endülüs'e, Endülüs'ün avlularına doğru."

ALLAH CEZANI VERSİN HIZIR

E. ECRAN ŞENEL

Ben bir garip keloğlan değildim ama ben bir gariptim. Dünyanın kahrını çekmeye gelmiş bir garip. Zaten dünyanın kahrını ancak garipler çeker. Yakarsa dünyayı garipler yakar diyen yanlış demiş. Yakarsa dünya, garipleri yakar. Beni de yaktı, yordu, bitirdi dünya. Ne istesem olmadı. Elimi nereye attıysam kurudu. Yönümü neye çevirsem bana ardını döndü. Okumaya aklım yetmedi, iş tutmaya fikrim yetmedi, eş bulmaya gönlüm yetmedi. Benim soyum olsa olsa tıkanıdı babaya dayanıyordur. Vermeyince Mabut neylesin Sultan Mahmut.

Kırkıma geldiğimde anamın babamın yanına sığmaz oldum. Ne evim vardı ne ocağım. Ne işim vardı ne eşim. Girdiğim her işten en geç üçüncü gün bir bahaneyle kovuldum. Evlensem mi diye aklımın ucunun köşesinden geçirdiğim her kadın ya evli çıktı ya nişanlı. Bak-tım böyle olmayacak, düşündüm taşındım. Bu hâlime nasıl, nereden çare bulabilirdim? Aklıma süper bir fikir geldi: Hızır'ı bulmak. Evet, Hızır'ı bulacaktım ve beni bu durumdan kurtarmasını isteyecektim. Başladım aramaya. Tüm camileri gezmeye başladım. Olsa olsa camilerde olur diye. Her dilenciye para verip muhabbet kurmaya çalıştım belki Hızır'dır diye. Önüme gelen herkesten dua istedim Hızır yoldaşım olsun, diye. Bir cuma hutbesinde hocadan duydum ki Musa (as), Hızır'ı bir deniz kenarında bulmuş. Ben de her gün sahile gidip gelen gideni gözetlemeye başladım. Yoktu Hızır. Bulamadım. Hızır'ı aramaktan başka işe bakamaz oldum. Babam da kızdı, bana para vermez oldu. Konu komşuya, bakkala çakala borçlanıp durdum. Yine borç istemek için bakkala gittiğim bir gün bakkal sinirlendi ve beni dövmeye başladı. Tekme tokat, Allah ne verdiyse girişti. Ağzımı, gözümü bir güzel dağıttı. Bakkal beni dövmekten ben de dayak yemekten yorulunca çıktım, biraz yürüyüp bir kaldırıma oturdum. Ağlamak istedim. Elimi yüzüme kapattım, gözlerimi sıktım, ühü ühü dedim, ıı' dedim, olmadı. Ağlamayı da beceremedim. Gözyaşlarım bile tıkalıydı demek.

Ulan Hızır, senin yüzünden düştüğüm şu hâllere bak derken birisi dokundu omzuma. Kafamı kaldırıp baktım, ak sakallı bir adam dikiliyordu tepemde. "Anlat," dedi. "Ben Hızır'ım," demedi de, ben anladım Hızır olduğunu. Ak sakalından, nur yüzünden, pejmürde giyiminden anladım. Tam Hızır gibiydi. Bir de sanki şakaklarındaki çizgilerde Hızır yazıyordu. Ne bileyim, anladım işte. Bir bir anlattım

*“Yakarsa
dünyayı
garipler
yakar diyen
yanlış demiş.
Yakarsa dünya,
garipleri
yakar.”*

dertlerimi. İşsizliğimi, tembelliğimi, çalışmayı sevmeyi, emir altına girmek istemediğimi, başarısızlığımı, parasızlığımı, yediğim kazıkları, milletin gözündeki beş para etmezliğimi, her şeyi anlattım. Sonra dileklerimi sıraladım “Bol kazançlı, iyi bir işim olsun. Paraya para demeyim.” dedim. Bir tane kırmızı Ferrari istedim. Dır dır etmeyen, bir dediğimi iki etmeyen, bana bebekler gibi bakan bir karım olsun istedim. “Öyle çok güzel olmasına gerek yok,” dedim. Güzel kadın havalı olur, bir de onun havasıyla uğraşmayayım, diye düşündüm. “Kazık atmayacak dostlarım olsun. Çok havalı olayım. Güneş gözlüklerim olsun. Herkese gözlüklerin üstünden bakayım ve herkes bana imrenerek, ağzı açık baksın.” dedim. Bir de Fenerbahçe şampiyon olsun istedim. Ulan, sanki canını istedim. Kaşlarını çatı. Elini havaya kaldırdı. Bakal gibi o da beni dövecek sandım. Kendimi sakındım. Tuttu kolumdan çekti.

Allah cezanı versin Hızır. Yanlış anlama, beddua etmedim. Beddua etseydim Allah belanı versin derdim. Cezanı versin demekle, yaptıklarının karşılığını versin demek istedim. Versin de gör bana neler çektiğini. Ulan nereden çıktın karşıma bee? Allah cezanı versin Hızır. Bu pervaneyi ateşten kurtar dedim, götür yanardağın tepesine koy demedim. Ne halt yiyeceğim ben şimdi burada? Her geceyi Kadir, her geleni Hızır bilmenin bedelini böyle mi ödeyeceğim? Bileydim her önüne gelenden “Hızır yoldaşın olsun.” diye dua alır mıydım? Kul bunalmayınca Hızır yetişmezmiş. Yetiştin de ne oldu? Ben bunalmaz olaydım, sen de yetişmez olaydın Hızır.

Hızır kolumdan çekince ayağa kalktım. Hemen boynuna sarıldım. “Sonunda geldin Hızır’ım,” dedim. Hüngür hüngür ağlamaya başladım. Gözyaşlarımdan başlamıştı Hızır hayatımdaki tikanıklıkları açmaya. Sonra Hızır da bana sarıldı. Yani ben sarıldı sandım. Kollarını belime dolayıp sıktı beni. Neredeyse kemiklerim birbirine geçecekti. Ulan öyle mi sıkılır vicdansız Hızır? Beni kucağına alıp bir arabaya bindirdi. Araba da arabaydı hani. O güne kadar böyle lüks bir arabanın yanından bile geçmemişimdir. Bastı gaza Hızır. Gaza basınca sanki uçtuk. Gelip bir dağın tepesine konduk. Dağ ki sanırsın yanardağ. İçinde fişkırmaya hazır lavlar vardı sanki. Arabadan iner inmez ayaklarım yandı. Geri binecektim ki Hızır hemen kapıyı kapattı. Elime bir tesbih tutuşturdu. Öyle bildiğiniz tesbih değil. Kocaman. Ben deyim on milyon boncuklu siz deyin beş milyon. “Otur ve tesbih bitene kadar Allah ism-i şerifini zikret,” dedi. Şaşırdım “Oğlum, senin o dediğin başka hikâyeler için geçerli. Mecnunlar için yani. O, ben değilim. Bir yanlış anlaşılma oldu herhalde. Ya da teknik bir hata.” dedim. La Havle, der gibi kafasını çevirdi. “Bu tesbih elimi yakıyor, yer de çok sıcak ayaklarım yanıyor. Hani diyorum ki sistemini yeniden bi’ tarasan. Beni geri göndersen memlekete.” dedim. Kabul etmedi. Ters ters baktı bana. Sandım ki dövecek. Kendime acındırıp ikna etmeye çalıştım. “Günlerce burada açlıktan ölürtüm ben Hızır. Tamam, para, pul, iş, güç istemiyorum. Bir Ferrari yeter. Bir de Fenerbahçe şampiyon olsun. O da mı kabul değil?” dedim. Kabul etmedi. Atladı arabasına çekti gitti. Allah cezanı versin Hızır.

*“İnsanın
her isteğinin
olması hiçbir
isteğinin
olmamasından
daha
kötüymüş.”*

O gidince sağa baktım, sola baktım, aşağı baktım, yukarı baktım. Oradan kurtulmam imkânsızdı. Belki sesimi duyan olur diye bağırdım “İmdat! İmdaaaat!” Kimse duymadı. Başka çarem olmadığını anlayınca başladım zikre. Allah Allah Allah Allah ALLAH ALLAH ALLAH ALLAHALLAHALLAHALLAH... Kaç gün kaç ay geçti bilmiyorum Ne acıktım ne susadım. Kendimde bile değildim. Yalnızca Allah. Tesbihin bitiş noktasına geldiğimde bir el dokundu

omzuma. Baktım Hızır. Beni almaya geldiğini anladım, ayağa kalktım. Tesbihi iade ettim. “Eee nerde benim Ferrari?” dedim. Kafasıyla yürü işareti yaptı. Onun arabasına doğru yürümeye yeltenmişim ki birden ayağıma çelme taktı. Dağdan aşağı yuvarlanmaya başladım. Taşlara kayalara çarpa çarpa yuvarlandım. En son kafamı bir taşa çarptığımı hatırlıyorum. Allah cezanı versin Hızır.

Gözümü açtığımda hastanedeydim. Kafam sarılıydı. Başımda anam vardı. Ben gözümü açtım diye sevinçten ağlamaya başladı. “Ne oldu bana ana?” diye sordum. Düşmüşüm. Beyin kanaması geçirmişim. Yoğun bakımlarda kalmışım. Ameliyat olmuşum. O ak sakallı adam zamanında yetiştirmeyeymiş ölülmüşüm. Öyle dedi anam. “Yaa yaa” dedim. “Nerde o?” diye sordum. “Gitti,” dedi annem. Ortadan kayboldu bir anda. Hızır mıymış neymiş? “Ya yaa” dedim. Doktor geldi, kısa bir muayenenin ardından “Var mı bir isteğin,” diye sordu. “Bir ekmek arası döner olsa da yesek doktor,” dedim. Güldü doktor: “Bir süre yediklerimize dikkat ediyoruz,” dedi. Doktor odadan çıkar çıkmaz yatağın yanındaki konsolun üzerinde ekmek arası döner peydah oldu. Anamla beraber şaşırdık. Biraz korksam biraz çekinsem de Allah’ın ikramıdır diye alıp afiyetle yedim. Karnım doyunca konsolun üzerindeki araba kontağını fark ettim. Anneme sordum. “Seninmiş oğlum. Öyle dedi ak sakallı,” dedi. “Nasıl yani” dedim. Yoksa düşündüğüm şey miydi? Hızır bana Ferrari mi vermişti. Hemen dışarı çıkmak istedim. Dışarı çıkıp arabamı bulmak. Annem durdurmaya çalıştı. Durmadım. Çıktım. Hastanenin bahçesinde kırmızı bir Ferrari göz kırpyordu bana. Sevinçten zıplamaya başladım. Zıplarken bayılmışım. Ayıldığımda doktor başımdaydı. Kızdı bana, “Bir hafta dinleneceksin,” dedi. Bir hafta dayanamazdım. “İyiyim ben, yarın taburcu edin,” dedim. Doktor kabul etmemiştir ama nasıl olduysa ertesi gün taburcu ettiler.

Eve Ferrari’mlle gittim. Biz eve vardıktan sonra eskiden çaycılık yaptığım bir şirketin sahibi ziyaretime geldi. Kaza geçirdiğimi duymuş, geçmiş olsun demek istemiş. Şaşırdım. Biraz muhabbetten

sonra “Çabuk toparlan, sana ihtiyacımız var,” dedi. “Çaycıya ne gibi bir ihtiyacınız olabilir,” diye sorunca kahkaha attı ve “Ne çaycısı ya hu, seni CIO olarak atadım. Geldiğinde ayrıntıları konuşuruz,” dedi. Bunları duyan babam neredeyse küçük dilini yutacaktı. İçten içe gururlandım. Bu da Hızır’ın kıyağıydı biliyordum ama sanki kendi başarımmış gibi koltuklarım kabardı. Allah razı olsun Hızır diye geçirdim içimden. Başıma bunların geleceğini bilsem öyle düşünür müydüm? Allah razı olsun Hızır.

Artık her isteğim gerçek oluyordu. Yalnız isteklerim olsa yine iyi, ağzımdan çıkan her şey gerçek oluyordu. İnsanın her isteğinin olması hiçbir isteğinin olmamasından daha kötüymüş. Bir muhabbet esnasında babama “Yarın bir gün ölürsen...” dediğim günün ertesi günü babam öldü. Dır dır etmeyen karım olsun istemiştım; kafasını yerden kaldırmayan, yüzüme bile bakmayan, bir çift laf etmeyen soğuk, donuk bir eşim oldu. Belediyenin açıp da kapatmadığı çukuru görünce “Şuraya düşsek kolumuz bacağımız kırılır” dediğim gün çukura düştüm ve kolum bacağım kırıldı. Hanım düdüklüyle yemek yaparken “Aman hanım dikkat et, düdüklü patlar” dediğim anda düdüklü patladı. Başıma gelmeyen kalmadı anlayacağınız. Ferrari’m vardı, işim, aşım, eşim, güneş gözlüklerim vardı, Fenerbahçe de şampiyon olmuştu ama benim başım yine beladan kurtulmuyordu. Yine Hızır’ı aramaya başladım. Eski günlerime dönmek isteyecektim. Yine bulamadım. Son çare olarak doktoruma gittim. Olanları anlattım. “Acaba ameliyatla bir ilgisi olabilir mi bu durumun,” diye sordum. Ameliyattan kaynaklı bir şeyse yeniden açsınlar beynimi ve düzeltsinler diye düşündüm. Doktor şaşkın şaşkın dinledi. Biraz bekleme mi söyleyip psikiyatri doktoru olduğunu söyleyen bir doktorla geldi. Psikiyatr bana sorular sordu. Sorularını bir bir cevapladım. Gördüğüm herhangi birisi ya da bir canlı olup olmadığını sordu. Hızır’dan bahsettim. Bana inanmıyor gibi bakıyorlardı. Ya da ben öyle hissettim. İnanmaları için ağzımdan çıkanın gerçek olduğunu göstermek istedim ve “Odanın camları kırılsın,” dedim. Kırıldı. Bunun üzerine “İlginç bir durum. Belki içinde bulunduğunuz durum çevrenize zarar verebilir, o yüzden sizi bir süre klinikte misafir edelim,” dedi psikiyatr. Kabul etmedim. “Ben deli değilim” dedim. Çıkıp gidecektim, güvenlik görevlisi tuttu. Ambulansla beni ruh sağlığı merkezine getirip kapattılar. Kapatılınca “İnşallah hastane başınıza yıkılır da ben de kurtulurum,” dedim ama yıkılmadı. Yarın çıkmak istiyorum dedim, ertesi gün çıkamadım. Anladım ki artık sihir bozulmuştu.

Çaresizce elimi başımın arasına almış otururken birisi omzuma dokundu. Kafamı kaldırıp baktığımda karşımda onu gördüm. Hızır’ı. Pişkin pişkin gülüyordu. Allah cezanı versin Hızır.

“Yakarsa dünyayı garipler yakar diyen yanlış demiş. Yakarsa dünya, garipleri yakar.” “İnsanın her isteğinin olması hiçbir isteğinin olmamasından daha kötüymüş.”

“Ferrari’m vardı; işim, aşım, eşim, güneş gözlüklerim vardı; Fenerbahçe de şampiyon olmuştu ama benim başım yine beladan kurtulmuyordu.”

*“Ferrari’m vardı;
işim, aşım,
eşim, güneş
gözlüklerim
vardı;
Fenerbahçe
de şampiyon
olmuştu ama
benim başım
yine beladan
kurtulmuyordu.”*

ÇOK ÇELENKLİ BİR ÖLÜM

SALİHA ÇOLAK

Tekdüze yaşadığım hayatımın herhangi bir sabahı zeytin yerken öldüğümü öğrendim. Benim gözümlü ölümün gerçekliğine ve bir o kadar da bana işlemişliğine açan olay buydu. Gecesinde öylece geçip gittiğim sokağa üç gün sonra ismimin verileceğini de tahmin edemezdim, tıpkı öleceğimi tahmin edemediğim gibi. Ben zeytin çekirdeklerini tek sayıya tamamlamak için ağzıma götürdüğüm on birinci zeytini yerken sessiz evin tek sesi olan televizyonda sıcak bir gelişme haberi sunuldu. Habere göre dün gece devlet adına çalışan bir ajanın o sokakta yaşadığını öğrenen dış mihrakların suikast girişimi engellenmişti. Bunu engelleyense sokağın bekçisiydi. Bekçi kelimesini duyunca başım bir refleksle doğruldu ve televizyona odaklandım.

Soğuk bir Şubat ayında güneşin bulutları delip yeryüzüne ulaşmadığı bir gündü. Yarım açılmış perdeden içeri giremeyen ışıkların yerini televizyonun ışığı dolduruyordu. Tenezzül edip lambayı bile açmadan masadaki zeytin ve peynirlerle karnımı doyumaya çalışıyordum. Bir aralık bunlarla doymayacağımı anlayıp dünden kalma, yıkamaya üşendiğim tavayı yıkayıp kendime üç yumurta kırdım. “Bekçi” kelimesini duyunca başımı kaldırdığımda televizyondaki tanıdık manzarayla karşılaştım. Olay yerindeki muhabir dün gece yaşananları anlatırken kameraman sakince sokağı gösteriyordu. Bu fırını biliyordum, dün gece bu kaldırımın kenarında üç yavrusuyla bir kedi vardı. Pembeliğine şaşırdığım evin ışıkları hâlâ tek tük yanıyordu. Kapağı açık çöp kutusuna taze atılmış çiçekler ise çöplerin arasından parlıyordu.

Televizyona dalmışken yanlışlıkla ağzıma bir zeytin daha götürdüm ve artık on üçe tamamlamam gerekiyordu. Bunu fark edip kafamı sofraya çevirdim ve ardından televizyona tekrar baktığımda önceki bilgilerim nihayet yüklendi ve ben büyük detayı keşfettim. Bu sokak dün gece benim bekçiliğini yaptığım sokaktı. Nasıl olurdu da suikast bekçi tarafından önlenirdi. Sokakta benden başka bekçi yoktu ve ben de suikast engellemeyi bırakalım görmemiştim bile.

Ben tüm olup biteni bazen karıncalanma yapan tüplü televizyonumdan öğrenmeye çalışırken sunucu kadın beni dehşete düşüren bir cümleyi gerçekten üzülmüş gibi yaptığını hissettiğim bir acımayla sarf etti: Maalesef çıkan çatışmada şehit edilen bekçimiz için bugün... Şehit edilen mi? ... camiinde cenaze namazı kılınacaktır.

Cenaze namazı mı?

Anlamsız bakışlarımı daha da hayrete düşürecek olan şey sonunda oldu ve ismini televizyonda gördüm. Duraksadım ve etrafıma bakınmaya başladım. Ne yani gerçekten ölmüş müydüm? Ölüm denilen şey bu kadar kolay, bu kadar ansızın ve fark etmeksizin mi buluyordu insanı?

Soğuk ve kasvetli evimin içerisinde ne yapmam gerektiğini düşünerek dolandım. Sorgu meleğinin geldiği de yoktu. Demekki ölmemiştim. İzlediğim filmlerde ölüm bir evin kapısından girince gri bir efekt de otomatik olarak yüklenirdi. Evim grileşmiş mi diye baktım fakat evimin her zaman bu gri efektte sahip olduğunu o an anladım.

Başıma büyükçe bir fes takıp ağzımı atkıyla kapattım. Kalınca bir kaban giyip kendimi dışarı attım. İnsanlara “Ben ölmedim” deme niyetinde değildim. Belki de gerçekten ölmüştüm. Halkın nabzını ölçmek için sokağa inen belediye başkanı tavrıyla yürümeye başladım. Esnafların olduğu yere doğru ilerledim. Nuri amcanın bakkalının önünde büyükçe bir çelenk vardı. Nuri amcaya selam vereceksen kendimi durdurdum. Bir işe kalkıştığımı erken unuttuğum için kendime kızdım. Çelenkteki renkli çiçekler dikkatimi çekince yaklaştım. Üstündeki yazıyı okuyunca şok oldum: Çok iyi adamdın Bekçi Bekir. Nuri amcanın bana çelenk yaptırması hayret vericiydi. Beni bu kadar sevdiğini bilmezdim. İnşallah veresiyeyi de silmiştir diye dua ederek yoluma devam ettim. Kasap Hasan amcanın dükkanının önünde de bir çelenk vardı: Kalbimizdesin Bekir. Bugün daha ne kadar hayrete düşeceğimi tahmin etmek bile istemedim. Ardından terzi, kırtasiye ve mahalledeki tüm esnafı dolaştım. Çelenk yaptırmamış bir kişi bile yoktu. Üstelik esnaflar dışında mahallede maddi durumu iyi olanlar bile küçüğünden birer çelenk yaptırmışlardı. Bunca çelenk neden yapıldı diye sormadan edemiyordum. Dayanamayıp bir dükkana girmeyi ve birine sormayı düşünürken yanımdaki bir genç dükkan sahibine “Abi bunca çelenk nedir, mahallenin başından beri çelenk görmediğimiz kapı kalmadı neredeyse.” diyince adam hoyratça gülererek “Görmedin mi evladım sosyal medyada akım başladı. Bekçi Bekir öyle bir ajanı kurtarmış ki herkes övgülerle bahsediyor. ‘Çelenkler içinde uyusun’ akımına uyduk biz de. Onun kahramanlığını böyle hatırlayacağız.”

*“Tekdüze
yaşadığım
hayatımın
herhangi
bir sabahı
zeytin yerken
öldüğümü
öğrendim.”*

Yok artık! Bunu sesli söylemiş olacağım ki genç ve adam bana baktı. Derhal oradan uzaklaştım. Sosyal medyada ne olduğunu anlamak için elim cebimdeki telefonuma gitti. Yani cebimde olma ihti-

mali olan telefonuma. Fakat cebimde yoktu. Eyvah! Telefonumu evde unutmuş olduğumu düşündüm. Koşarak geri döndüm ve telefonumu aradım. Yapayalnız yaşadığım evimde kanepenin üzerinde aylardır hareket etmemiş minderler bile ben arayış içindeyken yerlere savruldu. Telefonum evde değildi. Onu bir yerde düşürmüş olmalıydım.

Bir an sakinleşmek için durdum ve neler yaşadığımı çözmeye çalıştım. Evet, ölmüştüm ya da hayır, ölmemiştim fakat sosyal medya sallanıyordu. Ben bunu bilmiyordum ama onca çelenk büyük bir çelinç sonucu olsa gerekti. Anam yaşıyor olsaydı yaşıma başıma bakmaz eteğine düşer ağlardım. Anamdan başka da gidecek yerim yoktu, sustum ağlamadım. Sağlığında beni evlendirmek için onca kapiya gitmiş “Yok biz bekçi değil polis isteriz.” laflarıyla geri dönmüştü. Herhalde polis gelince de savcı isterlerdi. Ölmüşüm çelenk atanım çok fakat bir yuvam bile yoktu.

Ağzımı tekrar sarıp sarmalayıp cenazemin yolunu tuttum. Mezarlığın önünde müthiş bir araba kalabalığı vardı. Devlet erkanı da bu kahraman adamı övgülerle anmak için gelmiş olmalıydı. Kalabalığın arasından bir hayalet gibi geçtim. Çevresi çelenklerle bezelenmiş tabutun yakınında durdum. Hislerim alınmış gibiydi. Kendi cenazemde ağlayamadım. İnsan kendi cenazesinde de ağlamıyorsa bu dünyada onu başka ne üzebilirdi ki?

Kuran okunurken birisi geldi ve mezarımın başına bir zarf bıraktı. Herkes zarfın ne olduğu merak etti. Adam olayın yaşandığı yerde bu saati bulduğunu, saatin içindeki B harfinden bekçi Bekir’e ait olduğunun tespit edildiğini söyledi. Herkes başıyla onaylayarak merakını giderdi.

Gözüm zarfa takılı kalmıştı. Şu kocaman dünyadan göçerken geride bıraktığım tek eşya anamdan yadigar saatimdi. O da küçücük bir zarfın içinde gelip birazdan içine gireceğim mezarımın başına öylece koyulmuştu. İnsanlara dönüp baktım. Sağ olsun tanıyan tanımayan herkes gelmiş, çelenk getiremeyen çiçek getirmişti. Fakat kimsenin ağzında yaşanan olay yoktu. İnsanlar bu cenazeye sadece katılınması gereken bir tören gibi gelmişti. Feryat figan olmasa bile içten içe ağlayan bir insan bile göremedim. İmam helallik isterken yanımdaki bakkal Nuri amca “Helal olsun ama veresiyeyi de ödese iyiydi.” diyiverdi.

Tam ben gömülecekken kolluk kuvvetleri geldi ve alınan bir kararla tabutun açılması gerektiği söyledi. Gerekçesi dün gece olay sokağında mahalleli tarafından “Meczip akif” diye bilinen akli dengesi yerinde olmayan bir adamın evinden bekçi kıyafetleriyle çıkıp bir daha eve gelmemesiydi.

İçimden derin bir “Ohh!” çektim. Çok şükür ölmemişim. Ben bekçi Bekir, ölmedim diye haykırmak vardı ama yapmadım. Sakince mezarın başındaki zarfı aldım, kalabalığı yararak evimin yolunu tuttum. Başıma gelen bunca olayın sabah yanlışlıkla yediğim on ikinci zeytinle alakası olup olmadığını düşünmeden edemedim.

“Görmedin mi evladım sosyal medyada akım başladı. ‘Çelenkler içinde uyusun’ akımına uyduk biz de.”

FELAKETİN KIYISINDA İNSANA VE ANLAMA AĞIT: POSETİTEL MUZEYA

MAKBULE TOSUN

İnsanın daimi ilerlemeci düşü nasıl kaba döndü? Dünya sahnesine gönderildiği günden beri onca peygamber, kâhin, Tanrı onu ruhsuz bir akla karşı uyarmasına rağmen hem de. Aydınlanmacı filozoflara göre insan akli maneviyata teslim olmayacak, evrimle her geçen gün daha da kusursuzlaşacaktı fakat öyle olmadı. Tanrılaştırılan aklın rehberliğinde ilerleyen insan kendine ve evrene yabancılaştı. İmar edeceğini zannederken gaddar bir imha ediciye dönüştü. Ütopya yerini distopyaya bırakmıştı.

Sanatın dönüştürücü ve uyarıcı yönü onun bu trajik öyküye kayıtsız kalmasına manidir. Tecimsel hedefleri olanları geride bırakırsak, vazifesinin bilincinde olan sinema da bu anlamda izleyicisini uarmayı vazife edinmiş, evrenin ve insanın geleceğine yönelik kaygıları dile getiren pek çok film çekilmiş ve çekilmektedir. 1989 Sovyet Rusya yapımı Konstantin Lopushanski'nin Posetitel Muzeya (Müze Ziyaretçisi) filmi bu anlamda distopik bir geleceği işaret eden hikayesiyle dikkate değerdir. Film, nükleer felaket sonrası harap olmuş dünyada sular altında kalmış ve yalnız gelgit zamanlarında ortaya çıkan bir müzeyi ziyaret etmek isteyen Yolcu'yu merkeze alır. İlk sahneden itibaren çarpıcı mizansenler, devasa çöplükler, tahribata tanıklık eden uzun ve kasvetli planlar ile dispotik anlatı inşa edilmeye başlanır. Bilinen dünyanın iflâsı Yolcu'nun gözünden seyirciye aktarılır.

*“Posetitel
Muzeya (Müze
Ziyaretçisi)
filminde
toplumsal
tanımlamalardan
kopmuş ve
kimliksizleşmiş
bir dünyaya
dikkat çekilir.”*

Filmde herhangi bir kişi, yer ismi veya tarih yoktur. Böylece toplumsal tanımlamalardan kopmuş ve kimliksizleşmiş bir dünyaya dikkat çekilir. Film karakterleri ikiye bölünmüş sınıfsal bir toplum üzerinden açıklamakta fayda var: İlkini teşkil edenler hiyerarşinin üst katında konumlanan “normal insanlar”dır. Bunlar bedenleri sağlıklı fakat ruhları ölmüş, fitratlarına yabancılaşmış bireylerdir. Alt katta ise felaket sonrası bedensel kusurlarla dünyaya gelen mutantlaşmış ve “soyu bozuklar” olarak yaftalanmışlardır. Soyu bozuklar şehirlerin dışında “rezervasyon” denilen yerlerde yaşamaya ve zor şartlar altında

çalışmaya mecbur edilmişlerdir. Bedenlerinin aksine ruhları sağlam kalabilmiş, inançlarını koruyabilmiş bireylerdir. Yolcu ise ilk grubun “normal” bireylerinden gibi görünse de esasen koruduğu inancı ve vicdanı ile bu hiyerarşiden azadedir.

Filmde sınıfsal eşitsizliğin hamisi, açıkça gösterilmese de varlığına kani

*“Varoluşçu
öğeler,
Hristiyan etiği
ve çileciliğinin
izlerini çokça
hissettiğimiz
filmde
Tarkovski etkisi
de gözlerden
kaçmaz.”*

olduğumuz totaliter bir rejimdir. Onun adına yönetimi ve mevcut toplumsal düzeni koruma ve meşrulaştırma vazifesi eski dünyada olduğu gibi yine medyaya verilmiştir. Televizyon, Marx’ın ifadesiyle yanlış bilinç yaratan bir aygıt olarak bireyler üzerindeki kontrolünü devam ettirir. Yolcu’nun konak yeri olan Meteoroloji İstasyonu’nda televizyon sürekli açıktır. Erkeklerin topuklu ayakkabı giydiği ve makyaj yaptığı bir defile yayınından sonra akılcı geçinen erkekler topuklu ayakkabıyla dolaşmaya başlar. Bu, medya tarafından yönlendirilen bireylerin kimlik kaybının ve cinsiyet rollerinin iflasının göstergesidir. Metalaşmış ve kendine yabancılaşmış bu bireyler ekolojik felaketlere de “Apres moi le deluge/ Benden sonrası tufan” mottosuyla kayıtsız kalırlar. Tüm bu aldatıcı, uyuşturuculara kanmayan soyu bozuklar için bütün olan bitenin suçlusu insan ve onun hırslarıdır. İstasyon görevlisinin sorularına soyu bozuk hizmetçinin verdiği cevaplar bu anlamda çarpıcıdır: *“İnsan bir çöp yığını yarattı... Aslını unuttu... Her nerede insan varsa cehennem oradadır... Haz peşinde koşan insanın mahvolacağı yazılıdır.”*

Yolcu müzeyi bulmakta karardır. Daha önce giden çoğu insanın bu uğurda öldüğü, bunun saçma ve anlamsız bir çaba olacağı yönündeki uyarılara rağmen vazgeçmez, zira onun izinde olduğu bir de kehanet vardır. Sular çekildiğinde ortaya çıkacak tek şey müze değildir. Rahipler ve kutsal metinler, kadim bir kentin yükseleceğini, oradan zamanın başlangıcına ulaşan bir geçit olacağını ve şehrin dışında bir höyük oluşacağını anlatır. Diğer insanlarca deli saçması gözüyle bakılan kehanetin soyu bozuklar tarafından bilinen nihai hedefi yolcunun kaderini de ilgilendirir: Müjdelenen bir Kurtarıcı. Onlar için bu kurtarıcı, müzeyi bulmaya niyetli olan Yolcu’dan başkası değildir. Dinlerin ve mitlerin eskatolojik düşlerini süsleyen ve inananlara hak edilmiş zaferi getiren kurtarıcı, bu murdar dünyanın yükünü omzunda taşıyanlar için gelecektir elbet. İsa’nın Kudüs’e zaferle girişinin yıldönümü olan Dallar Bayramı gecesi on binlerce soyu bozuğun tapınağa mahzun ve mağlup girişinin yarattığı tezat görülmeye değerdir. Rahip dünyanın ahvaline sızlanırken Babil’in yıkılışını haykıran melek gibidir. Kurtarıcı’yı bize tanıtırken Yolcu da oradadır:

“Size bir şefaatchi gönderilecek. Selametinizin savunucusu. Adalet tahtı önünde sizin için yalvaracak. Onun ricası sizin dua ve acı-

larnız olacak. Fakat o ne kendi gizemini bilecek ne de yolunu anlayabilecek. Nihai günlerin tüm sadıkları gibi o da kör ve sağır olacak. Ama meleğin kanatlarını hissedecek. Çünkü Melek'inin adı Elem. Bir şefaatçi gelecek son günlerde ve büyük bir acıyı kuşanmış olacak ve hiçbir şey olmayacak bu elemden gayrı."

Yolcu artık eskisi gibi değildir, bedenini ve ruhunu yavaşça ele geçiren bir dönüşüme gebedir adeta. Bütün bunlar onu ürkütmüş, soyu bozukların yalvarmasına rağmen ortadan kaybolmaya niyetlenmiştir. Fakat kaderinden kaçması bu kadar kolay mıdır? Anlatının bundan sonraki dönüşümü, çizgisel ilerleyen olay örgüsünün olağandışı bir zamansal ve mekansal düzleme geçmesi Yolcu'nun gerçeklikle arasındaki hepten açıldığının delilidir. Artık hakikat ile hayalin, görünenle idrak edilenin ayırt edilemez hale geldiği bir âlemde sanrılarla boğuşur: *"Elem, elem! Her şey önceden görülebiliyorsa burası bir zindandır. Kuklalar gibi!"*

Nihayet kendini, Kurtarıcı olarak meshedecek ve kutlayacak olan soyu bozukların kollarında bulur. Topyekun ettikleri tek duaların hedefinde o da vardır: *"Çıkar bizi buradan! Kurtar bizi buradan!"* Bu dua inananların yeni Pater Noster'idir. Tükenen dünyada *"kötüye karşı direnmeyin"* düsturunu ilke edinmiş zavallı topluluğun edecek başka duası kalmamıştır.

Sonunda beklenen gel git başlamış ve sular çekilmiştir. Yolcunun nihayet hedefine varacağını düşünmemiz normaldir fakat baş kahramanın eninde sonunda bir çıkış yolu bulup distopyaya karşı ütopyasını inşa ettiği klasik anlatının kodları burada işlevsizdir. Bu evrende kurtuluş yoktur ve son âna kadar hüküm süren karamsarlık, filmi türe dair ezberleri bozan özgün bir yapıt kılar. Yolcu yitip giden dünyada bir anlam, bir teselli, inancına ulaşmak için çıktığı yolda acıdan başka sermayesi kalmayan bir anti kahramana dönüşmüştür. Artık elemin kendisi bir amaç, elemle simgelenen de insan kalabilmektedir: *"Tanrım, ben insan. Nereye gideyim? Duy feryadımı, çıkar onları buradan!... Bu dünyada her şey lanetli, her şey yalan!"*

Yolcu'nun devasa çöpler içerisinde acı dolu feryatlarla yürüyüşüyle öykü sonlanır. Yolcu, tıpkı Yeni Ahit'in bildirdiği gibi bu dünyada bir kurtuluş olmayacağının bilincinde kendi Golgotha'sına yollanmıştır.

Varoluşçu öğeler, Hristiyan etiği ve çileciliğinin izlerini çokça hissettığımız filmde üslubun geneline yayılan Tarkovski etkisi de gözlerden kaçmaz: Ağır tempo, şiirsel anlatım, uzun planlar, özenle kurulmuş gerçekçi mizansenler... Lopushanski sanata bakış noktasında da hocası Tarkovski'yle aynı yerde konumlanır. İki yönetmen de insanın Tanrı'dan koparak fitratına mugayir yollara sürüklenişinin tehlikelerine dikkat çeker. Sanata düşen kaybolmuş insana yolunu hatırlatmak olmalıdır. Stalker'in İz Sürücü'sü ve Posetitel Muzeya'nın Yolcu'sunun distopik evrenlerinde insan, inanç ve anlam uğruna acılar çekmelerinin sebebi de budur. Bu acı, dünyada hakikati kendisine dert edinen her insanda rastlayacağımız acının ta kendisi değil midir?

BEYHUDE SIR

BİLGE DOĞAN

Omuzlarımdaki Ağırılığa

Ölene kadar aramak zorundayım. Acımasız mantığın beyhude bir amaç uğruna hırpaladığı dünyanın gam yükünün ağırlığını omuzlarımdan atmak için aramak zorundayım. Dünya, her an bir felaketin eşiğinde, görünmez bir ateşin kavurduğu dev bir küreye döndü. Yaratan'ın merhametinden ziyade öfkesinin gölgesi üzerimizde dolaşüyor; insanoğlu öfke, merhamet, pişmanlık ve umutla birbirine çarpan onca duygunun içinde şaşkın bir biçimde salınıyordu. İçimde bulmak için muvaffak olmayı dua ettiğim bir sırrın ateşi yanıyordu. Bu ateş beni, Ahmed el-Bûnî'nin izine sürükliyordu. Yüzyıllar önce Cezayir'in Bûne kasabasında doğmuş bu bilge, çağları aşacak bir sır bırakmıştı ardında: Şems'ül Maârif. Derler ki bu kitap, iyi niyetlilerin elinde nur, kötü niyetlilerin elinde felaket olmuştur.

Günlerdir bu kitapla ilgili yazılar okuyordum. 1980'lerde Amerika hükümeti, Türkiye Millî Kütüphanesi'nden bu eseri talep etmiş; o dönem görevdeki kütüphane müdürü ise işin rengini sezip, Arapça olan kitabı ehil âlimlerle incelemeye başlamıştı. Tehlikeli sırlarla dolu olduğu anlaşıncaya kadar durum üst makamlara bildirilmiş, kitap o günden sonra ortadan kaybolmuştu. Oysa bu topraklar, türlü sırların ve gizemlerin yuvasıydı; böylesi bir kitabı yakıp küllerini rüzgâra savurmuş olamazlardı. Gerçek nüshanın bir yerlerde, belki de bizzat burada saklı olduğuna dair bir inanç içimde kök salmıştı.

2017'de, Ahmed el-Bûnî'nin yıllarca yaşadığı Mısır'da bir haber çıkmıştı. Değerli hazineleri ele geçiren bir suç örgü bu kitabın eski bir nüshası bulunmuştu. Çetrefilli bir coğrafyada saklı hazineleri bulmalarının sebebi, bu esrarlı kitaptan yardım almalarıydı. Günümüzdeki nüshası dört ciltti; lakin tehlikeli ve sırlı bölümler çıkarılmıştı. Elimdeki eksik metne dalıp duruyor, hacetlerime cevap verecek sırrı bir türlü bulamıyordum.

Ahmed el-Bûnî'nin ledün ilmine vâkıf olduğu açtı; Allah tarafından ancak takva ve salih amel sahiplerine verilen bu yüce ilim, onun kaleminden harf harf dökülmüştü. Harflerin, ayetlerin, peygamber ve evliyanın dualarının sırlarını çözmeye adanmış bu eser; sihirle ilgili bilgileri içermesi yüzünden zaman zaman yasaklanmış, korkuyla anılmıştı. "Allah'ın güzel adları vardır; O'nu bu adlarla anın" ayetiyle başlayan kitap, ilahi düzeni bir hesap esası üzerine kurar gibiydi.

*"Acımasız mantığın
beyhude bir amaç
uğruna hırpaladığı
dünyanın gam
yükünün ağırlığını
omuzlarımdan
atmak için aramak
zorundayım."*

Vaktinde bir büyüğüm, "Büyüden bahsediyor." diyerek bu kitabı bana yasaklamıştı. Ne var ki, tam da o günlerden sonra yaşadıklarım ve bu kitabın adının sık sık kulağıma çalınması, merakımı büsbütün körüklemişti. Kökeni Harut ve Marut adlı iki meleğe dayanan sihir mevzuu, dinimizde kesin biçimde yasaktı. Hak Teâlâ, insanın günah işlemesini yadırgayan iki meleği, nefis sahibi olmanın zorluğunu göstermek için dünyaya yollamıştı. Dünyaya kadı vazifesiyle gelen bu melekler büyük günahlara yak-

laşmayacaklardı. Her günün sonunda okudukları bir duayla göğce çekileceklerdi. Ta ki Zühre onları kandırana dek... Türlü günaha bulanana iki melek, kıyamete dek cezalarını çekmek üzere Mezopotamya’da bir mağaraya hapsedilmişlerdi.

*“İçimde bulmak
için muvaffak
olmayı dua
ettiğim bir
sırrın ateşi
yanıyordu.”*

İnsanlar, sihri öğrenmenin hevesiyle bu mağarayı bulduklarında melekler onlardan karşı mağaraya gidip bir süre orada vakit geçirmelerini ister; döndüklerinde sihrin sırrını öğretmeyi vaat ederlermiş. Eğer kişi, “İçimden gökyüzüne silahlı bir suretin uçup gittiğini gördüm” derse, imanını kaybettiği anlaşılır, işte o zaman sihrin sırları anlatılmış. Yeryüzüne böylece yayılan ve dinimizin yasakladığı sihrin en kadim hikâyesi buydu.

Güz, bir sabah vaktiydi. Zihnimde ve gönlümde bu hikâyeler misafirken, eski şehre doğru bir doğu yolculuğu nasip oldu. Özlem, yıllardır çalıştığı kutlu şifahânede, eski çarşıda beni bekliyordu. Onunla ve hocasıyla kahve içip sohbet etmek her zaman olduğu gibi ruhuma şifaydı. Soğuk bir ikindide, eski şehrin sokaklarını gezmeye başladık. Nurettin Hoca, anlam yüklü sokaklarda bir sürü hikâyeye kısa kısa değinip devamını sonraya bırakıyordu. Şu an âtil durumda olan İstiklal Mahkemesi’nin önünde durmuş, orada asılan onlarca insanın anılarıyla geçmişe yolculuk yapıyorduk.

Hocanın babası, Kur’an bulamadıkları o günlerde bir rüya görmüş, filanca camideki Şeyh Efendi’nin mezar örtüsünün altında bir Kur’an olduğunu haber almıştı ve Kur’an’ı bulmuştu. Nurettin Hoca, babasına rüya yoluyla işaret edilen, içinde türbe olan caminin şimdi imamıydı. Şifalı olan Marsu’dan da kana kana su içtik. Mezopotamya topraklarında olmanın heyecanıyla Harut ve Marut’un saklı olduğu kuyuların burada olup olmadığını sordum. Hoca, çocukken babasından ve dedesinden bu hikâyeleri dinlediğini anlattı. Aniden içime bir ateş düştü: Şems’ül Maârif’in aslı acaba bu eski şehirde mi saklıydı?

Bahar, bir bayram günü, eski şehre doğru yine heyecanla yola koyuldum. Bayram kıymetliydi, lakin çok kayıp vermiş olanlar için zor ve tedirgin edici bir vakitti. Doğuya gittikçe sıcaklık artıyordu. Dostumu görünce, eski sokakları adımlayıp tarihin havasını içime çekince ferahladım. Geçen yıl beni heyecanlandıran kitabın bu şehirde birilerinde olabileceği düşüncesi aklımdan çıkmıştı. Lakin o gece gördüğüm bir rüya her şeyi değiştirdi.

Gece, ruhum sanki bedenimden ayrılıp bu eski şehirde keşfe çıktı. Şehrin dışına doğru bir mezar başına geldim. Mezarda yatan büyük zat, kendi mezarının başucundaydı. Konuşmuyor, ama

gözleriyle bir şeyler anlatıyordu. Aylardır zihnimden silinen kitabı sordum, “Siz bilirsiniz, burada mı saklı?” Anlamalı bir tebessümle, “Yüzlerce yıldır bu topraklarda yaşayan bir Arap ailede o kitap...” dedi; ardından, “Fazla merak insanı yakar!” diye nasihatte bulundu. Sonra usulca mezarına girdi, huzurlu bir uykuya dalar gibi sırlandı.

Sabah, rüyamda gördüğüm bu türbeyi bulabilir miyim diye merak ettim. Rüyamda gördüğüm hazret kimdi? Bu şehirde onlarca mübarek zat vardı. Kitap bir hazine miydi, yoksa bir imtihan mı? Kimine göre nur, kimine göre tehlikenin kendisi... Beni heyecan ve meraka salan bu düşüncelerle yeniden eve döndüm.

Kitabın günümüzde mevcut farklı nüshalarının ön sözlerinde, eserin hem faydalı hem de zararlı yönleri olduğu hatırlatılıyor, okuyanlar uyarılıyordu. İçindeki bilgileri maddi çıkar için kullanırsak mahvolacağımız söyleniyordu. Ahmed el-Bûnî de kitabının ilk cildinde, “Bu kitabı elinde bulunduranlar, bilgileri kötüye ve haram yollara kullanırlarsa kitabım ona haram olsun” diyerek şiddetli bir uyarıda bulunmuştu.

Aradan geçen birkaç ayın ardından kitap, beni yine yollara düşürdü. Eski şehirde dostumla kavuşup hâlleştik. Özlem, “Hep geldiğinde seni götürmek istediğim türbeye gidelim artık” dedi ve Şeyhmus Hazretlerinden bahsetti. Türbesi Zone köyündeydi. Muhabbet dolu bir sohbet eşliğinde yola koyulduk. Haritaya göre az kalmıştı. Lakin bu olamazdı; karşımdaki türbe, önceki gelişimde ruhumun rüyada ziyaret ettiği türbeydi.

İkinci namazında türbedeydik. Vakit namazı ve ardından hacet namazı kılıp tefekküre daldık. Eve dönüp karşılıklı kanepelerde uzanmış sohbet ederken uyumuştuk. Alacakaranlıktı, sabah oluyordu. Rüyamda kanatlanıp uçtu ruhum. Sonsuz bir hafiflikle süzüldü türbeye doğru. İşte onlar...

Mezarın başucunda Şeyhmus Hazretleri ve İmam Ahmed el-Bûnî sohbet ediyorlardı. İmam Ahmed bana döndü, “İnsan, söz ve kelimesi en azametli adlardan biridir. Bir kimse nefsini tanıyınca Rabbini tanımış olur. Allah’ın azametli adını ve sırlarını sorup duruyorsun. Kâinat adına hacette bulunuyorsun. Allah’ın azametli adı sensin. Onun azametli adı sende bulunmaktır. Var git, bu sözü anla...”

Şeyhmus Hazretleri gülümsüyordu, “Takdir-i İlahi...”

Uyandığımda kalbim hafif, zihnim duruydu. Aradığım sırrı bulmuştum.

*“Kitap bir hazine
miydi yoksa
bir imtihan mı?
Kimine göre
nur kimine
göre tehlikenin
kendisi...”*

BİR TANIKLIĞI SORGULAMAK: MABEL ELLIOTT'IN "SIEGE DIARY" GÜNLÜĞÜNE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

MÜCESSEM N. KİTİŞ

Bir Tanıklığı Sorgulamak: Mabel Elliott'ın "Siege Diary" Günlüğüne Eleştirel Bir Yaklaşım

Mücessem N. KİTİŞ

Maraş, 1920. Fransız işgali altındaki şehirde çatışmalar sürerken, Amerikan Hastanesi'nde görev yapan bir Amerikalı kadın doktor yaşadıklarını kaleme alır. Ancak bu kayıt, sadece savaşın ortasındaki bir insanlık hikâyesi değil; aynı zamanda tarihin nasıl anlatıldığına dair ideolojik bir belgedir. Kurşun sesleri, feryatlar, hastane koridorlarında yankılanan çaresizlik... Bu kaotik tablonun ardında, sessizce yer değiştiren bir tarihsel çarpıtma var: İşgal edenler, mağdur gibi anlatılıyor.

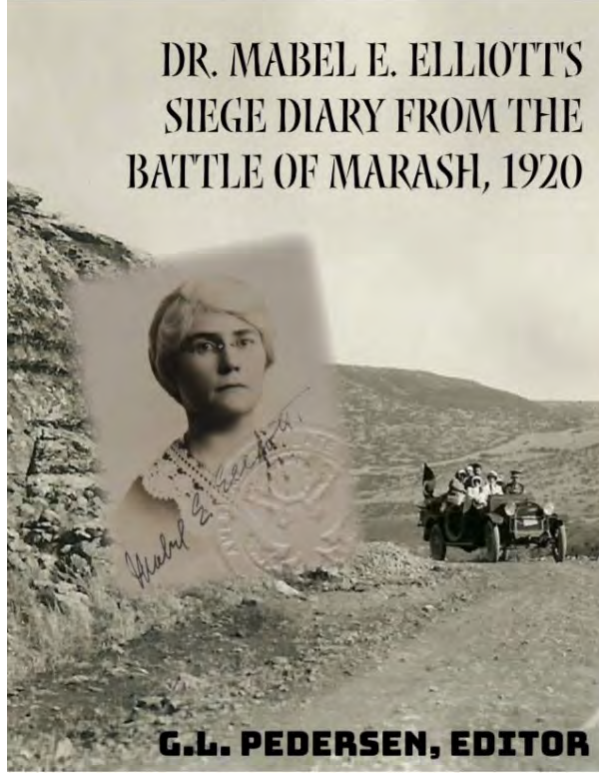
Dr. Mabel E. Elliott'ın Maraş Muharebesi (1920) Sırasındaki Kuşatma Günlüğü

Mabel E. Elliott ve Günlüğü: Hangi Bakış Açısı?

Dr. Mabel E. Elliott, Aralık 1919 ile Nisan 1920 tarihleri arasında Maraş'ta görev yapmış, Amerikan Board'a bağlı bir doktor olarak, hem çatışmalar sırasında yaralılara müdahale etmiş hem de yaşadıklarını günlüğüne aktarmıştır. 1924 yılında yayımlanan *Siege Diary: A Journal Kept During the Turkish-Armenian Conflict, December 1919 to April 1920*¹ adlı eseri, ilk bakışta dramatik ve insani bir anlatı gibi görünür. Ancak bu metnin satır aralarında, dönemin Batılı oryantalist ve kolonyalist perspektifinin izlerini açıkça görmek mümkündür.

Elliott'ın günlüğü, Fransız işgalini ve Amerikan misyoner faaliyetlerini sorgulamaz; aksine bunları doğal ve meşru kabul eder. Türklerin direnişi ise irrasyonel, saldırgan ve yıkıcı olarak tanımlanır. Bu açıdan

¹ Elliott, Mabel E. *Siege Diary: A Journal Kept During the Turkish-Armenian Conflict, December 1919 to April 1920*. New York: The Macmillan Company, 1924. [archive.org sürümü üzerinden erişildi]

bakıldığında günlük, savaşın ortasında kalmış bir hekimin kişisel gözlemleri olmaktan çıkıp, siyasal bir söylemin parçası hâline gelir.

Dr. Mabel Elliott

Fransız İşgali ve Günlüğün Sessizliği

1919 yılında Maraş, Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal, yerel halk tarafından meşru görülmemiş ve zamanla organize bir direnişe dönüşmüştür. Fransız birliklerinin yanında yer alan Ermeni Lejyonu, şehirdeki çatışmaların tırmanmasına yol açmış; bazı kaynaklara göre, sivil halka yönelik şiddet olayları yaşanmıştır. Günlükte en dikkat çekici olan unsurlardan biri, Fransız işgalinin doğallaştırılmasıdır. Elliott, Fransız birliklerinin Maraş'ta bulunmasını sorgulamaz, meşru bir düzeneğin parçası gibi sunar:

Fransız birlikleri adım adım geri çekilerek bizim bulunduğumuz kesime kadar geldi, sonra da bir anda tamamen yok oldular.

The French lines gradually fell back toward our end of the town, and then suddenly they disappeared altogether. s.41

Oysa 1919'da başlayan işgal, Osmanlı egemenliğini ihlal eden, yerel halkın büyük tepkisini çeken bir askeri ve siyasi müdahaledir. Fransızların yanında yer alan Ermeni Lejyonu, sivil halkla çatışmaya girmiş, şehirdeki gerilimi artırmıştır. Ancak Elliott'ın anlatısı, bu duru-

mu görmezden gelerek Türklerin saldırılarını “nedensiz” gibi sunar. Bu ifade, işgalin meşrulaştırılması anlamına gelir. Elliott, Fransızların neden orada olduğunu ya da Türk halkının neden bu varlığa karşı çıktığını sorgulamaz. Bu da günlüğü tarihsel bağlamından kopuk, tek taraflı bir anlatıya dönüştürür.

“Barbar Türk” imgesi ve Duygusal Manipülasyon

Elliott’ın günlüğünde Türkler sürekli olarak “ateşe verenler”, “kuşatanlar”, “öldürenler” olarak tanımlanır. Örneğin bir bölümde şunu yazar:

İçerisinde yüzlerce insanın sığınmakta olduğu Ermeni Gregoryen Kilisesi’ni ateşe vermişlerdi. Bize, içeridekilerin tamamıyla birlikte yandığı söylendi. Bu bir savaş değildi, bu bir cinayetti.

They had set fire to the Armenian Gregorian Church in which several hundred people were sheltering. We were told that it had burned down with all its occupants. It wasn’t war, it was murder. s.44)

Bu tür ifadeler, sadece bireysel tanıklık değil; aynı zamanda Batı’da şekillenen ‘barbar Doğulu’ klişesini pekiştiren anlatılardır. Türkler saldırgan, Ermeniler ise çaresiz ve edilgendir. Elliott’ın bu çerçevesi, dönemin emperyalist anlatılarıyla paralellik gösterir ve okuyucuda tek yönlü bir duygusal tepki uyandırmayı amaçlar. Oysa aynı döneme ait Türk kaynaklarında, şehirdeki Türk halkının Fransız-Ermeni güçlerinin baskılarına karşı bir tür sivil direniş hareketi başlattığı görülmektedir. Özellikle Sütçü İmam olayında, bir Müslüman kadının başörtüsüne uzanılması sonrası patlak veren çatışma, halkın onurunu koruma güdüsüyle açıklanır.

Yerel halk, “salırgan” değil; işgal altındaki bir şehirde varoluş mücadelesi vermektedir. Elliott bu direnişi meşru bir hak olarak değil, sadece kaotik bir tehdit olarak görür.

Hastanede Vicdan, Dışarıda Körlük

Günlük boyunca Elliott’ın yaralıları yönelik tutumu, insani duyarlılık barındırır. Özellikle yürüyemeyen hastaları terk etmeyi reddetmesi etkileyicidir:

Bize gitmemizi söylediler ama yürüyemeyen insanları geride bırakmayı reddettik.

Miss Graff and I were told to go. We refused to leave the people who could not walk. s.52)

Ancak bu insani duruş, politik bir körlükle iç içedir. Yaralıların neden bu durumda olduğu, şehirdeki şiddetin faillerinin kim olduğu gibi sorulara yanıt verilmez. Fransız bombardımanları, Ermeni milislerin sivillere yönelik eylemleri gibi unsurlar yok sayılır. Elliott'ın etik duyarlılığı bireysel düzeyde kalır; sistemsel olanı görmezden gelir. Elliott'ın insani duyarlılığı elbette inkâr edilemez. Yaralıları tedavi etmek, kadın hemşirelerle birlikte gecelerce çalışmak, sivilleri tahliye etmeye çalışmak gibi vicdani bir kararlılık vardır. Ancak bu satırlardaki dramatik güce rağmen, politik bilinç eksiktir. Fransız işgalinin sivil halk üzerindeki etkisine dair hiçbir yüzleşme yoktur. Elliott'ın vicdanı bireysel, ancak politik olanı körleştirir.

Elliott, günlüğünde bazı hastaların kimliğini ayırt etmenin mümkün olmadığını da belirtir:

Yaralılar öyle hızlı getiriliyordu ki, onların Türk mü yoksa Ermeni mi olduğunu anlayamıyorduk. Hepsi birbirine benziyordu, hepsi aynı şekilde acı çekiyordu.

Wounded men were carried in so rapidly that we could not tell whether they were Turks or Armenians. They all looked alike, all suffered alike. s.42

Bu ifade, savaşın dehşeti karşısında insanlığın ortak acısına dair kısa bir sezgi sunsa da günlüğün geneline yayılan tek taraflı anlatıyı dengelemekten uzaktır.

Kimin Hikâyesi Anlatılıyor?

Günlük boyunca Türk siviller, özellikle Türk kadınları, çocukları, yaşlıları yok hükmündedir. Ermeni kadınları ve çocuklarının yaşadığı trajediler öne çıkarılırken, Türk sivil kayıplarına neredeyse hiç yer verilmmez. Oysa Maraş'ta çatışmalar sırasında hem Türk hem Ermeni birçok sivil yaşamını yitirmiş, evleri yakılmış, kadınlar sürgüne zorlanmıştı. Bu eksiklik, anlatıyı tek taraflı kılar. Sorulması gereken şudur: Bir savaşın ortasında sadece tek bir halkın mağduriyeti varsa, bu tanıklık ne kadar bütünlüklüdür? Bu dengesizlik, anlatının bir propaganda etkisi taşımasına neden olur.

Tanıklığı Değil, Sessizlikleri De Okumak

Mabel Elliott'ın *Siege Diary* adlı günlüğü, döneme ışık tutan bir metin olma potansiyeline sahipken seçici bakışı nedeniyle eksik ve ideolojik bir anlatı hâline gelmektedir. Batı'nın Doğu'ya bakışı, burada da bir tıp doktorunun gözünden yeniden inşa edilir. Elliott'ın suskunlukları, görmediği ya da görmek istemediği gerçekler kadar anlamlıdır.

Bir tarihî anlatı, sadece ne anlattığıyla değil neyi anlatmadığıyla da değerlendirilmelidir. *Siege Diary*, bu anlamda hem bir kaynak hem de eleştirilecek bir metin olarak iki yönlü okunmalıdır.

AŞK VE KÖPEKLİK HAKKINDA MUHTEMEL SENARYOLAR - I

TUĞÇE GÖK

Bilge'ye

Yanımdan bir rayihanın esintisiyle geçip gitti. İsimsiz bir kokuydu bu. Itır değil, nergis değil, tanıdığım hiçbir kokuyla eş değer değil. Belki de kendi kokusuydu, bilmiyorum. Etkilenmemek için trenden indim ve onun gittiği yönün aksine ilerledim. Uykulu gözlerle saatime bakarken tüylü, yumuşak bir şeyin paçama sürünüp geçtiğini fark ettim. Bu bir köpekti. Sol arka ayağı topal, sarı tüylü, görünüşte gayet sıradan bir köpekti. Ama nedense onun hâlinde de az önceki kadında bulduğum gariplik vardı.

Hepsini uykulu zihnime yorup garın büyük kapısından içeri girdim. Elllerinde valizler veya sırt çantalarıyla demir yolunun iki ucuna göz gezdiren telaşlı istasyon insanlarından biri bile yoktu etrafta. Saat gece yarısını çoktan geçmiş, garın içindeki büfe kapanmış, elinde faraş ve fırçayla yerleri süpüren işçiden başka kimse kalmamıştı. Aynı vagona birlikte seyahat ettiğim yaşlı çift dışarıda ayak üstü sohbet ederek vakit geçirmeye çalışıyordu. Yol boyu tazeledikleri hacı misî kokusunu garın içinde bile duyuyor gibiydim. Tren istasyona vardığında ayılmak için bu kokuyu içime çekmiş, daha beter bunalmıştım. O kadının kokusuyla ayıldığımda bambaşka bir uzamdaydım.

Konu yine dönüp dolaşıp ona geldi. Üstelik bu defa beni oyalayan sadece kokusu da değil. Yüzünü görebiliyorum; tam karşımdaki masaya oturmuş sigara içer. Sigara elektronik. Üzerinde dumanı tütmediği için şanslıyım çünkü bu sayede yüzünü görebiliyorum. Başındaki şapka gözlerini gölgelese de genel tavrını, mimiklerini okuyabiliyorum. Gayet sakin, telaşsız bir havası var. Hepimiz bir yerden gelip başka bir yere gidiyoruz ama o hep buradaymış, istasyonun ruhuymuş gibi davranıyor. Ayaklarının ucuna sürünüp geçen sarı tüylü topal köpeği arada bir göz ucuyla takip edip belli belirsiz gülüyor. Yüzünde yanıp sönen, uykudan uyanmış bir kadının mahmurluğu değil. Yüzünde soğuk bir ateş yanıp sönüyor. Ama hayır, davetkar değil. Bununla birlikte insanı iten bir tarafı da yok. “Kötü” bir kadın olmadığına neredeyse eminim ama bunu kanıtlayamam. Yine de içimde bir

“Yüzünde yanıp sönen, uykudan uyanmış bir kadının mahmurluğu değil. Yüzünde soğuk bir ateş yanıp sönüyor.”

parça, kuvvetli bir haykırış gibi, bunu kanıtlama isteğiyle kıvranıp duruyor. Kanıtlasam ne olacak? Kötü bir kadın değilse peşine mi düşeceğim? Gecenin bir vakti, evli bir adam olarak yalnız bir kadının peşine düşmek ahlaksızlık değil mi? Hoş, evli olmasam da doğru değildi bu. Rezillikti, iradesizlikti. Kendime acıdım. Evet; şu an, tam da şu hâlde, acınası herifin tekiydim. Elimi yüzümü yıkayıp kendime gelmeliydim.

Bekleme salonundan ayrılıp lavaboya geçtim. İçerisi boştu. Kendi kendime söylenip küfretmek için gayet münasip bir alandı burası. Derhal suyu açtım. Soğuması için bir süre akıttım. Sonra avuç dolusu soğuk suyu hışımla, tokat gibi yüzüme çarptım. Bir kez, iki kez, üç kez... Dördüncü seferde başımı kaldırıp aynaya baktım. Bir ucundan sırları dökülmüş, diğer ucu kirden ve pastan körelmiş ayna, bana beni değil karımı gösteriyordu. Yüzümün bir yarısı karım, diğer yarısı bekleme salonunda oturan “o kadın”dı. İkisi de aynaya, yani bana gülümsüyordu. İkisi de birbirine benziyordu. İkisi birbirine ne çok benziyordu... Eğer karım o kadınsa, içerideki kadın kimdi? İkisi aynı kadınsa şu an niye suçluluk hissiyle kıvranıyor, acı çekiyordum? Kendi kendime sorduğum soruların arasına bir garabet daha eklendi: Aynadaki “o kadın”, bana doğru bir şey uzatıyordu. Elindeki şey her neyse, sırları dökülmüş köşenin ardında kaldığı için görmekte zorlanıyordum. Koşup lambayı yaktım ve aynanın karşısına geçtim. Bu bir kemikti. Bana bır kemik uzatıyordu. Sebebi neydi? Anlamı neydi?

Uykusuzluk başıma vurdu, deyip lambayı kapattım. Başka açıklaması olamazdı. Lavabodan çıkarken aynadaki kadın gitmiş, yalnız karımın yüzü kalmıştı. Bir an onu ne kadar özlediğimi fark ettim ve bir karar aldım: Bekleme salonunu koşarak geçecek, hiçbir yere bakmadan trene binip buradan uzaklaşacaktım. Birkaç saniyeliğine gözlerimi kapattım. Aldığım kararı uygulama cesaretini içimde hissetmeliydim. Yoksa her şey sarpa sarardı. Komikti;

otuz beş yaşındaydım ve birkaç saniye sonra hiç duraksamadan koşmak için kendimi iknaya çalışıyordum. Derin bir nefes aldım ve nihayet koşmaya başladım. Büfeyi geçip bekleme salonunun ortasına, garın heybetli duvar saatinin tam altına varmışım ki bir şey fark ettim. Kadın, oturduğu yerde yoktu. Yalnız o tuhaf, topal köpek vardı masanın yanında. Bana doğru bakıyor, kuyruk sallıyordu. Yanına yaklaştım. Masanın üzerinde kadına ait bir eşya, bir koku aradım. Ama yoktu. Bir anda görünüp bir anda kaybolmuştu. Az önce aldığım kararı unutup masaya çöktüm. Neredeyse ağlayacaktım. İlk kez gördüğüm bir kadına karşı bu hislerim, tepkilerim normal miydi? Başımı çevirip dışarı baktım. Garın önünde trenin hareket saatini bekleyen birkaç yolcu dışında kimse yoktu.

Tam umudumu kesmiş masadan kalkacakken nereden geldiği belli olmayan bir sesle irkildim. “Beni takip edersen seni ona götürürüm” diyordu biri. Masada kimse yoktu, diğer masalarda da. Bir an şu tuhaf köpeğin varlığını hatırlayıp aşağı baktım. Konuşan o muydu? Dudaklarının kenarına yerleşen alaycı gülümsemenin bir insaninkini aratmadığına yemin edebilirdim. Evet; konuşan oydu. Aynı sözü tek-

rar etti. Korkudan, telaştan, şaşkınlıktan ne yapacağımı bilemiyordum. Yüzümü daha az önce yıkamıştım, bu bir uyku hayali olamazdı. Bu köpekte bir tuhafılık olduğu belliydi ama bu kadarını beklemiyordum. Alnımdan akan ecel terlerini silerken, kendisine vereceğim cevabı düşündüm. İçimden geçenleri duymuş gibi; “Merak etme, dedi; korkan, şaşırın ilk kişi sen değilsin. Sonuncu da olmayacaksın. Gidişine üzülmediğin kadın benim sahibimdir. Ben onun ezelden beri en sadık hizmetçisi, yaveriyim. Gittiği her yerde onu karşılarım. Çok başka bir kadındır o. Kimseye benzemez. Şimdi söyle bakalım, onu bulmak istiyor musun?”

Sorusunu sorduktan sonra yine o alaycı gülümseyiş yerleşti suratına. Öyle bir bakışı vardı ki; ya vereceğim cevabı önceden biliyordu ya da bu topal şeytan dünyanın en manipülatif köpeğiydi ve beni istediği cevabı almaya iten soruları sormakla görevlendirilmişti.

“Evet, istiyorum” dedim. “En azından bir kez daha göreyim onu. Sonra zaten sonsuza dek unutacağım, sileceğim hafızamdan.”

Köpek öyle bir kakhaha attı ki, çıldırdığımı zannettim. Etrafta bizi duyan, kakhahaları işiten biri var mı diye korkuyla bakındım. Gardada sadece ikimiz vardık. Dışarıdakiler de hiçbir şey duymamış gibi sohbetlerine devam ediyorlardı. Allah’ım, tüm bunları gören, duyan sadece ben miydim? Trene bindiğim âna da trenden indiğim âna da lanet ettim. Korkudan titriyor, korktuğumu belli etmemek için kendimle savaş veriyordum. Nihayet gülmeyi kesti ve yattığı yerden kalkıp yürümeye başladı. Birkaç adım attıktan sonra durup ardına baktı. Kendisini takip edip etmediğimi merak etmiş olmalıydı. Takip ediyordum. Takip etmemek elimde değildi; onu bulmalı, son kez uzaktan da olsa görmeliydim.

Köpek önde ben arkada garın arka kapısından çıkıp istasyon boyunca yürüdük. Eski vagonların yattığı arka bahçeyi de geçtikten sonra bozkırı bir fay hattı gibi ortadan ikiye ayıran oyuk, kabarık, yer yer çatlak şosenin alt tarafına, yerleşim yerinin içine doğru ilerledik. Biraz daha yürüyünce karşımıza çıkan tabeladan köyün adını ve nüfusunu öğrendim: Bulanık Köyü, elli iki hane. Az sonra dışı badanalı, bahçeli bir evin önünde durduk. Evin ön cephesindeki odalardan birinin ışığı açıktı. Perde çekili olduğundan içerisi görünmüyordu ama gelip geçen gölgelerden odada iki kişinin olduğunu anlayabiliyordum. Köpek burada, evin önünde beklememi söyleyip dış kapının dibindeki küçük kapıdan içeri girdi.

Karanlık sokakta ne kadar beklediğimi bilmiyorum. Soğuktan uyuşmaya başlayan parmaklarımı ısıtmak için arada bir avucuma üflü-

yor, perdenin arkasında kıpırdanan, salınan şekilleri tahlil etmeye çalışıyordum. Neden sonra ağzında bir bez parçasıyla dışarı çıktı köpek. Usta bir ajan gibi etrafı kolaçan ettikten sonra yanıma sokuldu. Ağzındaki şeyi ayaklarımın ucuna bıraktı. Bu yalnız bir bez parçası değildi; içinde bir şey vardı. Eğilip aldım. Ellerimle yokladım. Sert ve keskin hatlı bir şeydi bu. Ne olduğunu tam olarak tayin etmek zordu. Bezi açıp bakacaktım ki köpek bir anda atıldı; bunu ancak trene bindikten sonra açaabileceğimi, içindeki şeyi sahibinden bana bir mektup olarak kabul etmem gerektiğini söyledi. Sonra başını eve doğru çevirip ışığı açık pencereyi işaret etti. Gayriihtiyari ben de o tarafa doğru baktım ve onu gördüm. Perdenin açık ucundan beni izliyor, belli belirsiz gülümseyordu. Yalnız bu gülümseyişte acı bir çaresizlik hissettim. Onun nesi var, diye sordum köpeğe. Trene bin ve evine dön. Ben seni bulacağım, dedi. Emaneti çantama atıp son kez pencereye doğru baktım. Perde yeniden çekilmiş, kadın kaybolmuştu.

Karanlığın içinde, ezberlediğim yoldan geri döndüm. Garın içinden koşarak geçip trene bindim. Yaşlı çift benden önce gelmiş, koltuklarına yerleşmişti. Beni görünce tepeden tırnağa süzdüler. Bakışlarını vücudumun her noktasında hissettim. Hâllerinde bir tuhaflık vardı. Şimdiye kadar hep bir rutinin, saçma bir ritüelin parçasıymış gibi süründükleri hacı misini, şimdi kötü bir kokuyu, dehşetli bir sahnenin kendilerine yansıyan yüzünü bastırmaya çalışır gibi, ellerini ve yüzlerini ovuşturarak sürüyorlardı. Yüzüme bir katille es kaza karşılaşmış gibi bakıyor, başka bir vagona geçmek hakkında aralarında fısıldaşıyorlardı. Bu tuhaflıkların hiçbirine anlam veremediğim gibi, üzerine kafa yormaya da çalışmadım. İstasyona indiğimden beri yaşadıklarım zaten yeterince tuhaftı. Yeni bir garabetle uğraşıp canımı sıkamak istemedim.

Ferahlama arzusuyla çantamı açıp bir ıslak mendil çıkardım. Vagon bir kaynar kazan gibi kaynıyor, dışarıda iki polis memuruyla makinist tartışıyordu. Memurları az önce, garı koşarak geçerken görmüştüm. Bir sorgulamayla uğraştıkları her hâllerinden belliydi. Onları izlerken ellerimi ve boynumu ıslak mendille siliyor, bir nebze rahatlamaya, olan biteni unutmaya çalışıyordum. Kan lekelerini o an fark ettim. Ellerim kan içindeydi. Neye uğradığımı şaşırdım. Daha fazla ıslak mendil almak için elimi tekrar çantamın içine soktuğumda kanın nereden geldiğini anladım. Az önce köpeğin getirdiği bezden geliyordu lekeler. Korku dolu gözlerle, bir yandan da sakin olmaya çalışarak çantanın içinde bezi açtım. Kanlı bir hançer, işlediği cinayeti haykırır gibi orada öylece yatıyordu. Ne yapabilirdim? Dışarıdaki memurlar trene binmiş, iki ayrı uca dağılarak vagonları denetlemeye başlamışlardı. Yanımızdan geçen bir kız çocuğu, annesine trende bir katil varsa inmek istediğini söyleyip ağlıyordu. Çantamda kanlı hançer, ellerimde kan lekeleriyle olduğum yerde kalakaldım.

Polis yaklaşıyor, istasyon uzaklaşıyordu.

(Devamı sonraki sayıda...)

“Ellerim kan içindeydi. Neye uğradığımı şaşırdım. Daha fazla ıslak mendil almak için elimi tekrar çantamın içine soktuğumda kanın nereden geldiğini anladım.”

ELMACI KÖYÜ

REYHAN GÜNEY HORASANLI

Mezun olmuş, türlü sınavlardan geçerek sonunda ilk görev yerim olan Elmacı Köyü'ne atanmıştım. Pas tutmuş metal parçaları, yıpranmış koltuklarıyla eski bir minibüste yeni hayatıma doğru yolculuk yapıyordum. Köy dedikodularını büyük bir hevesle anlatan boğuk sesli ve çığırtkan bir kadının sesi minibüsün içini dolduruyordu. Yanında ise tepsi göbekli, kel kafalı şoför kasetten çalan arabesk şarkılara eşlik ediyordu. Yola zor bela devam eden bu hurda yığını biraz sonra yol kenarında durdu. Kendimi bir çırpıda aşağı attım. Artık havasız ve kasvetli minibüsten kurtulmuştum. Minibüs, egzozundan dumanlar savurarak motorunun homurtusuyla uzaklaştı. Bense elimde eski bavulumla yola koyuldum. Minibüste geçen uzun ve yorucu yolculuk yetmezmiş gibi bu yakıcı sıcakta yürümek zorundaydım.

Güneş tam tepemdeydi. Ayaklarım birbirine çarpıyor, yürümek içimden gelmiyordu. Bavulun tekerleği taş parçalarına takılıp kalıyor, çıkardığı ses sinirlerimi iyice geri yordu. Bir köşede oturup tozlu yoldan geçecek herhangi bir aracı beklemeyi düşünsem de yürümeye devam ettim.

Yol uzadıkça çölü andıran bunalıcı sıcak nefesimi kesiyor, göğsüm körük gibi inip kalkıyor, dudaklarım susuzluktan birbirine yapışıyor. Bana yoldaşlık eden bavulum artık iyice ağırlaşarak çekilmez olmuştu. İnsanüstü bir çabayla yürümeye devam ederken bir gürültünün bana doğru yaklaştığını fark ettim. Üç tekerlekli bir motor hızla yanımdan geçip biraz ileride durdu. Motorun üstünde çakır gözleri, sarıya çalan bıyığı, rengi yer yer solmuş gömleğiyle bir adam vardı. Sıcaktan kavrulmuş kafasına sardığı bez mendil, düşmesin diye dört köşesinden sıkıca düğümlenmişti. Bir eliyle motoru tutmaya çalışırken diğer eliyle de gel diye işaret ediyordu. Adımlarımı hızlandırarak koşar adım yanına gittim. İşte yürümekten kurtulmuştum. Bavulumu motorun arkasındaki kasaya yerleştirip adamın yanına oturdum. Koltuk, sıcaklığın etkisiyle sırtımı ve bacaklarımı yaksa da umurumda değildi. İçimden sadece "Yürümekten iyidir" diye geçirdim.

Belli ki soluk gömlekli adamda merak uyandırmıştım. Daha motoru hareket ettirmeden sorular sormaya başladı. Ben cevap vermeden, sorularına bir yenisini ekliyordu. Araya zorla girip Elmacı köyüne

"Mezun olmuş, türlü sınavlardan geçerek sonunda ilk görev yerim olan Elmacı Köyü'ne atanmıştım."

*“Buz gibi
ayranlarımızla
beraber
yemeğimizi
yiyip sedirin
sırt kısmına
yaslandık. Bütün
yorgunluğum
geçmiş, adeta
gözlerim
açılmıştı.”*

öğretmen olarak atandığımı, muhtarı aradığımı ancak söylemiştim ki konuşmanın yönü aniden değişti. Bu yılın bereketsiz geçen incir hasadından, yeni doğuran simental cinsi ineğinden, kümesteki tavuklara bir türlü kabul ettiremediği cılız horozuna kadar bir sürü şey anlatıyordu. O konuştukça yorgunluğum artıyor, bir an önce köye varmayı daha çok istiyordum.

Epeyce bir yol aldıktan sonra motor bir evin önünde durdu. Ev, iki göz odalı, asma çardaklı, küçük ama şirin bir evdi. Motoru süren adam “Muhtar emmiii!” diye bağırdı. Bağırmasıyla boyası dökülmüş pencerenin bulanık camları ardında bir gölge belirdi. Ben köye varmış olmanın rahatlığıyla motorun üzerinde kıpırdamadan bekliyordum. Adam ısrarla bağırmağa devam ediyor, içeriden yanıt gelmedikçe sabırsızlanıyor, sesini daha da yükseltiyordu. Sonunda motordan inip kapıya doğru yürüdü. Camdaki gölge onun yaklaştığını fark etmiş olacak ki oda kapıya yöneldi.

Nihayet muhtar olduğunu tahmin ettiğim bir adam dışarı çıktı ve motorcuyla tokalaşip beni işaret ederek aralarında bir şeyler konuştular. Yürümeye halim kalmadığını anlayınca bu kez ikisi birlikte bana doğru geldiler. Muhtar, benimle de tokalaşip tanışma faslını geçtikten sonra bizi çardağın altındaki masaya davet etti. Üç koca adam, meşeden yapılmış ayakları sallanan bir sedire aynı anda otur verdik. Motorcu sedirin bizi kaldıramayacağını fark etmiş olacak ki, bir hamleyle karşıdaki eski sedire geçti.

Muhtar elli yaşlarında, güler yüzlü ve misafirperver bir adamdı. Saçlarına yeni yeni aklar düşmüştü ama kendine iyi baktığı da beliydi. Taranmış pos bıyıkları, ütülü pantolonu ve çizgili gömleğiyle özenli bir hali vardı. Üzerine bolca sürdüğü tütün kolonyasının keskin kokusu etrafa yayılıyordu. Bir yandan tespih ile oynarken diğer yandan beni sorguya çeker gibi sorular sormaya başladı. Ben tam kendimi anlatmaya başlamıştım ki, motorcu yine söze karıştı. İkisi kendi aralarında köyün su sorunundan, yapılmayan tozlu yoldan, yaklaşan muhtarlık seçimlerinden konuşurken bende dinliyormuş gibi yapıyordum.

Yorgunluktan göz kapaklarım ağırlaşıyor, açlık ve susuzluktan elim ayağım titriyordu. İçeriden gelen kokularla iyice sabırsızlanıyordum. Dışarıya kimse çıkmamıştı ama belli ki içeride bizim için bir şeyler hazırlayan birileri vardı. Derken, muhtar yol arkadaşıma eliyle içeriyi işaret ederek “Git bak bakalım ne hazırlamışlar” dedi. O da acıkmış olacak ki bir hışımla yerinden kalkıp hızlı adımlarla içeriye yöneldi. Çok geçmeden elinde koca bir sini yemekle çıkageldi. Tepside neler yoktu ki: kızarmış köy tavuğu, zeytinyağlı salata, buram buram tereyağı kokan bulgur pilavı, acılı turşu, bazlama... En çok dikkatimi çeken ise plastik sürahideki buzlu ayrandı. Muhtar elindeki tespihi bileğine geçirerek aynı eliyle sürahi kavradı. Ayranın üzerinde köpükleri yüzüyor, dökülürken birbirine çarpan buzların sesi yorgun bünyelerimizi bir şarkı gibi mest ediyordu.

Buz gibi ayranlarımızla beraber yemeğimizi yiyip sedirin sırt kısmına yaslandık. Bütün yorgunluğum geçmiş, adeta gözlerim açılmıştı. Derin bir nefes aldım. Asmada gezen arıların vızıltısı, yüzümüze vuran hafif ılık rüzgâr, rüzgârın etkisiyle salınan asma yaprakları... Artık hepsi keyif vermeye başlamıştı. Bir taraftan “Aslında köy ne kadar güzelmiş” diye düşünürken diğer taraftan etrafa bakınıyor, köyüme varmış olmanın rahatlığıyla okulumu merak ediyordum. Muhtara okulu görmek istediğimi söyleyecektim ki dış kapının hemen yanında, asma yapraklarının sakladığı belli belirsiz bir tabela gördüm. O da ne! Duvarda asılı tabelada “ Hacılar Köyü Muhtarlığı” yazıyordu.

Tabelayı görünce bir süre donup kaldım. Yanımda oturan muhtar, sol koluyla böbreğimin üzerine sert darbeler indirerek beni dürtmeye başladı.

“Haydi öğretmen bey, kalk. Daha çok yolumuz var.”

ÇİÇEK HATUN

Çiçek Hatun'un derdidir leylak büklümlü duvarlar
 Morun ihtişamı değil
 Küçerek çiçekleri değil
 Kokusunun belini büktüğü duvarlar
 Hangi çiçeği avuçlasa
 Umut bulaşır eline
 Kırmaz, gül koparmaz
 Parmakları katil değil
 Çiçeklerden anladığı kadar yaşar
 Ayrık otları keser parmağını
 Bir damla kan süzülür yere
 Binlerce ırgat çekirgesi sıçrar
 Kağıttan kuşlar, mutsuz uçurtmalar, ısıltılı lambalar

Çiçek Hatun'un yarasıdır
 Kurumuş otların arasından süzülen matiz
 Bir kurşun isabet etseydi, bilirdi
 Dağ, güzelliğine vurulsaydı, duyardı
 Yıkanmış sözler dizdi pencere önüne
 Yankısını eliyle ittiği bir dünya burası
 Hangi bahçeye rapteylediyse özünü
 Kamburlaştıran kokular çarptı yüzüne
 Yığıldığı her kelime bir leylak büklümüne can verdi

Çiçek Hatun'un söylencesidir
 Bahçelerde yetişen leylak kokusu
 Çarşıdan eve yetişmeyen ıtır neşesi
 Bir güzelin elindeki nergis yaprağı
 Rayihalı çiçekler ve ayrık otları
 Yeni ve yenilmiş tüm çiçekler
 Güller ve dikenler

BETÜL ÖZKAN

BİR BEZ ÇANTAYA SIĞAN HAYAT

TUĞÇE KURT

Attığım her adımda gıcırdayan tahtaların sesi kulaklarıma dolarken çantamı sıkıca kavramış olan elimi yavaşça kaldırıp tahta kapıya koydum. Parmak uçlarıma yayılan tanıdık his karşısında göz kapaklarım usulca kapandı. İçeri girmeden önce kendimde yeterli gücü bulmak için derin bir nefes aldım ve kapıyı ittim. Etraftaki sessizliğe inat büyük bir gıcırdamayla geriye doğru açılan tahta kapıyla dudaklarımda hüznü bir gülümseme oluştu. Bu ev zamana meydan okumuştum âdeta.

Ayağımdaki ayakkabıları çıkarmadan çocukluğumun geçtiği eve usulca girdim. Sanki yapacağım en ufak bir hareket bu evin büyüsnü bozacakmışçasına sessizdim. Sesimi çıkarsam içerisinde olduğum dünya, kum taneleri gibi ufalıp gidecekti. Dışlerimi sıkıca birbirine kenetleyip birkaç adım daha attım ve bakışlarımı tozun kalın bir tabaka oluşturduğu eşyaların üzerinde dolaştırdım.

Sağ taraftaki tahta duvarda asılı olan fotoğrafa değdi bakışlarım. Rengi solmuş bu eski fotoğraf evle birlikte unutulmuştu. Fotoğraf taki genç kadına ve adama bakarken boğazıma koca bir yumru oturuverdi. Çantamdan ıslak bir mendil çıkararak çerçevenin üzerindeki tozları ve örümcek ağlarını temizledim. Şimdi fotoğraf daha canlı bir şekilde karşımda duruyordu. Adamın mavi gözleri, kadının çatık kaşları... Parmaklarım fotoğrafın üzerinde gezindiğinde evin içeri-sinden gelen tıkırtı seslerini işittim.

Bakışlarım gayriihtiyari etrafta dolaştığında insanların bıraktığı boşluğu dolduran hayvanların, evi çoktan sahiplendiğini anladım. Fotoğrafta ve o fotoğraftaki iki insanı arkamda bırakarak tanıdık oturma odasına girdim. Koyu kahverengi tahtadan yapılmış sehpa da değdi gözüme. Üzerlerinde, artık sadece anılarımda kalan, rengi soluk dantel örtü olduğu gibi duruyordu. Sararmış rengine rağmen tek parça hâlindeydi. Anneminilmekilmek işlediği motifler zamana karşı direnmişti. Dantel örtünün üzerinde yer alan küçük radyoyu görünce dudaklarımdan bir kıkırtı döküldü.

Cefakâr radyomuz... Zamanında kardeşimle aramızda en büyük tartışma konusuyken şimdi bir köşeye atılmış hâlde sessizce duruyordu. Göğüs kafesimi zorlayıp dışarı çıkmak için çarpınan kalbimle çocukluğumun hatırasına yaklaştım. Üzerindeki tozları elimle ge-

“Göğüs kafesimi zorlayıp dışarı çıkmak için çarpınan kalbimle çocukluğumun hatırasına yaklaştım.”

*“Eve,
anılara
karşı
ihanetimiz
su yüzüne
çıkış gibi
utanç sardı
içimi.”*

lişigüzel temizledikten sonra radyoyu görüş hizama kadar kaldırdım.

Yıllar önce evin her köşesine hatta bizimle birlikte bahçelere taşınan bu radyodan yayılan türküler hâlâ kulaklarımdaydı. O türkülere eşlik eden babamın sesi, annemin şen kahkahaları...

“Annemin radyosu değil mi?” işittiğim soruyla irkilerek arkamı döndüm ve oturma odasının kapısında dikilen kardeşimle göz göze geldim. Saçlarına düşen aklara, kirli sakallarına takıldı gözlerim. Ne kadar da yaşlanmıştı. Ya ben? Ben ne hâldeydim? Aynadaki yansıma mı hatırlamaya çalıştım bir an ama gözlerimin önüne kendi silüetim gelmedi bir türlü.

“Evet. Çocukken ne kadar kavga ederdik bu radyo için hatırlıyor musun?”

“Belli belirsiz. Çocukluk anılarım senin kadar net değil.” İçeri girip odadaki diğer eşyalara bakmaya başladığında ben de elimdeki radyoyu usulca yerine koydum. Ancak sehpanın üzerindeki yerini aldığına gözüme bir garip gözüktü. Sanki tam yerine koyamamışım gibi eğreti durmuştu bir an için. Radyoyu eski yerine geri koydum.

Eve, anılara karşı ihanetimiz su yüzüne çıkmış gibi utanç sardı içimi. Yıllardır kapısını açmadığımız evi şimdi böyle ansızın işgal ediyor ve eşyaları yerlerinden oynatıyorduk.

“Almak istediğin şeyler var mı?” Kardeşimin sorusuna karşılık vermeden önce bakışlarımı etrafta dolaştırdım. Her şeyi alıp götürmek istiyordum. Ya da kendimi buraya geri getirmek... Yıllardır oradan oraya savrulup hiçbir yere ait olamamış bedenim için sonunda bir yer bulmuş gibi hissediyordum. Neleri alırsam bu his benimle birlikte gelirdi ki? Fotoğraf, radyo, danteller ya da cam vitrinin ardındaki fincanları mı? “Fotoğrafları almamız yeterli olur değil mi?” Başını çevirip cevap beklediğini belli edencesine bana baktığını fark ettiğimde kendimi zorlayarak gülümsedim.

“Burayı satmasak mı?” Zihnimin bir köşesinde beni yiyip bitiren soruyu nihayet sesli bir şekilde dile getirdiğimde kardeşimin çatılan kaşlarını fark ettim. Bana sabrı tükenmiş bir bakışla bakıyordu. Benim aksime bu evi satıp bir an önce buralardan gitmek istediğini biliyordum.

“Abla, bu meseleyi hallettiğimizi sanıyordum. İkimiz de yıllardır buraya ayak basmadık, satıp kurtulalım. Hem biliyorsun, ödemem gereken borçlarım var.” Sabırsızca dudaklarından dökülen kelimelere karşılık bakışlarımı kaçırıldım. Çalan telefon sesi aramızda oluşan kısa sessizliği böldüğünde kardeşim cebinden telefonunu çıkarıp aramayı cevapladı. “Efendim. Evet, yarım saate işimiz biter. Akşama İstanbul’a dönmüş oluruz.” Konuşa konuşa oturma odasından çıktığında ben de cam vitrine doğru ilerledim.

Annemin kullanmaya kıyamadığı fincanları, tabakları ve vesikalık birkaç fotoğraf... Bir kadının hayatı boyunca özenle biriktirdiği birkaç şey... Sahi düşününce kendisine ait neyi vardı ki? Birkaç parça kıyafet, vitrindeki fincanlar ve babamın ona aldığı radyosu dışında... Ve şimdi bunları öylece arkamızda bırakmak, anneme ihanet gibi geliyordu.

Duvardaki çiviye asılı olan bez çantayı görünce aklıma gelen şeyle, çantayı çividen çıkarıp aldım. Üzerindeki örümcek ağlarını temizledikten sonra bana annemi hatırlatan birkaç parça eşyayı çantaya koymaya başladım. Vitrinin sıkışan cam kapağını biraz zorlamayla açıp ilk olarak fotoğrafları çantaya koydum. Hemen ardından birkaç danteli ve radyoyu da çantaya ekledim.

Evin satılıp satılmaması konusunda çok fazla söz hakkım olmadığı-nı kabullenmiştim ancak içimdeki vicdan azabını en azından bu eşyaları muhafaza ederek bir nebze olsun bastırabilirdim. Anılarımızdan aklıma gelen birkaç şeyi daha çantaya eklemiştim ki kardeşimle karşı karşıya geldik. Bakışları ilk önce yüzüme ardından da omzumdaki eski çantaya çevrildi.

“İşin bitti mi?”

“Bitti. Senin almak istediğin bir şey var mı?” Benim dolu çantamın aksine elini uzatıp girişteki fotoğrafı yerinden çıkardı ve eve son kez bakıp arkasını döndü. Gıcırdayan tahta döşemelere kararlı adımlarla basarak uzaklaştığında onun aksine evi incitmekten imtina eden adımlarımla evden çıktım.

Dış kapıdan dışarıya son adımımı attığımda dönüp ahşap eve son kez baktım. Çocukluğumun anılarını, ailemin nefeslerini taşıyan evi bir daha göremeyecek olduğumu bilerek... İçimde, ait olduğumu hissettiğim tek yeri de arkamda bırakıp eşimin ve çocuklarımın yanına dönmek için ilerledim.

Arkamda bıraksam da bu ev, ben yaşadığım müddetçe anılarımda kalacaktı. Radyodan yayılan her türküde, bakılan her fotoğraf karesinde...

*“Gıcırdayan
tahta döşemelere
kararlı
adımlarla
basarak
uzaklaştığında,
onun aksine,
evi incitmekten
imtina eden
adımlarımla
evden çıktım.”*

GÖRÜNMEZ BAĞLARIN SİNEMASI: ANİMEDE ZAMAN, RUH VE KADER

EBRU ÖZDEMİR

Anime, Japonya'nın sinema kültürü ile dünyaya bakış açısını, kendine özgü manga çizimleriyle animasyon biçiminde ifade etme sanatıdır. İlk animasyon filmleri Batı'da Walt Disney ve Fransız animasyonlarıyla başlamıştır. İlk anime çizimleri ise 1917 yılında Japonya'da yapılmıştır. Japonların kendine özgü çizim tekniği ve kültürel bakış açılarının harmanlanmasıyla anime, yıllar içinde giderek popüler hâle gelmiştir. Animenin dünya çapında önemli bir yer edinmesinin başlıca sebeplerinden biri de işlediği konulardır. Animasyonlar daha çok toplumsal sistemlerin çöküşü, politik ve ekonomik krizler gibi konulara yoğunlaşırken (Wall-E, 2008), animeler bireyin iç dünyasını, II. Dünya Savaşı sonrası kimlik arayışını, bireyin doğa ve toplumla ilişkisini ele alır.

Animelerde sık sık tekrar eden öğeler, kökenini Şintoizm, Budizm, Taoizm gibi kadim öğretilerden ve Japon halk hikâyelerinden almaktadır. Bazı belirgin temalar ve örnekleri şunlardır:

Zamanda yolculuk teması: Zamanı bükme, geçmişe dönme, geçmişi değiştirme ve bunun etkileri, geleceğe sıçrama gibi konular sıkça işlenir. Japon felsefesinde zaman döngüsel kabul edildiği için kader ancak zamanı aşarak değiştirilebilir. Mamoru Hosoda'nın Zamanda Sıçrayan Kız (The Girl Who Leapt Through Time, 2006) animesi bu tema için uygun bir örnektir. Hosoda, filmlerinde genellikle aile, kimlik ve dijital çağın sorunları gibi konuları işler.

Beden değiştirme ve kimlik arayışı teması: Birinin başka bir bedende uyanması, insan-hayvan dönüşümleri animelerde sıkça görülür. Bu tema, Şintoizm'deki "kami" (ruhların doğada var olması) anlayışından beslenir. İnsan ile doğa arasındaki sınırlar geçirgendir. Makoto Shinkai'nin Senin Adın (Your Name, 2016) ve Mamoru Hosoda'nın Kurt Çocuklar (Wolf Children, 2012) filmleri bu temaya örnektir.

Ruhsal yolculuklar ve öteki âlem teması: Karakterlerin, ruhların yaşadığı evrene yolculuğu konuları sıkça işlenir. Japon halk inancında insanlar, tanrılar ve ruhlar aynı evreni paylaşır ancak farklı boyutlarda yaşarlar. Bu nedenle ruhlar dünyası, öteki âlem ya da ruhsal sınavlar önemli bir yer tutar. Bu temaya en uygun örnek, 2001 yılında En İyi

Animasyon Akademi Ödülü'nü kazanmış olan Hayao Miyazaki'nin yönettiği Ruhların Kaçışı (Spirited Away, 2001) filmidir.

Yin-Yang, denge ve karmik döngü teması: İyilik ve kötülüğün kesin çizgilerle ayrılamayacağı, her şeyin dengeye bağlı olduğu düşüncesi üzerine yoğunlaşır. Budist öğretiyeye göre her eylem bir sonuç doğurur ve bu, karmik bir adalet duygusu yaratır. Bu temaya uygun animelerden bazıları Satoshi Kon'un Paprika (Paprika, 2006) ve Naoko Yamada'nın Sessizliğin Sesi (A Silent Voice, 2016) filmleridir.

Doğa ile bağ ve mevsimler teması: Japonya'da doğa kutsaldır; ağaçlar, hayvanlar ve gökyüzü yaşayan bir karakter gibidir. Özellikle bahar (yeniden doğuş), sonbahar (yitip gitme), yağmur ve gökyüzünün kızgınlığı, Şinto etkisi nedeniyle derin sembolik anlamlar taşır. Isao Takahata'nın Prenses Kaguya Masalı (The Tale of Princess Kaguya, 2013) ve Shinkai'nin Saniyede 5 Santimetre (5 Centimeters per Second, 2007) filmleri bu temaya örnek verilebilir.

Kolektif ruh ve aile bağları teması: Anime karakterleri genellikle bireysel kahramanlar değil, çevresindeki insanlarla kurduğu ilişkilerle tanımlanır. Bu durum, Japon toplumunun "wa" (uyum) anlayışı ile aile ve arkadaşlık bağlarını merkeze alan kültüründen kaynaklanır. Bu temaya en uygun örnekler Isao Takahata'nın Ateşböceklerinin Mezarı (Grave of the Fireflies, 1988) ve Hayao Miyazaki'nin Komşum Totoro (My Neighbor Totoro, 1988) filmleridir.

Kırmızı ip efsanesi teması: Çin kökenli olan bu öğreti, Taoist ve Budist inanışların etkisiyle Japonya'ya geçmiştir. İnanca göre görünmez kırmızı bir ip, kaderinde birbirine bağlı olan iki insanı birbirine bağlar. Bu ip asla kopmaz; zaman, mesafe ya da engeller ne olursa olsun o iki kişi sonunda mutlaka karşılaşır. Makoto Shinkai'nin Senin Adın (Your Name, 2016) bu temaya örnektir.

Yukarıda bahsedilen temalar, Şintoist doğa inancından Budist karma anlayışına, Taoist kader öğretisinden Japon "enishi" (kadersel bağ) kavramına kadar uzanan derin köklerle beslenir. Bu nedenle animeler, izleyicilere fantastik dünyanın kapılarını aralar. Modern insanın kimlik, aidiyet, sevgi ve kader arayışını evrensel bir dille yansıtır. Böylece anime izleyen herkesin, kendi yaşam yolculuğunu ve görünmez bağlarını düşünmesine olanak sağlar.

"Animeler, izleyicilere fantastik dünyanın kapılarını aralar. Modern insanın kimlik, aidiyet, sevgi ve kader arayışını evrensel bir dille yansıtır."

Ateş Böceklerinin Mezarı, 1988 / Isao Takahata

Senin Adın, 2016 / M. Shinkai

CAM ADAM

FEYZA NUR EMIROĞLU

“Bazen insanlar seni anlamadığı için değil; senin anladıklarını kaldıramadığı için seni yalnız bırakırlar.”

-İsimsiz kitaptan

Kafası karışık değildi fakat kafası bir hayli değişikti. Bütün kafası değişiklerin içerisinde hiç kimse tarafından anlaşılamayan bir çocuk yaşırdı. Bu çocuk, gündelik hayatta fark edilmeyen şeylerin altında kalırdı. Adı Özgür'dü ve dünyayı sessizlikten inşa ederdi. Kelimeler onun için seslerden değil şekillerden oluşurdu. Onlar bazen kırılır bazen de bükülürdü.

Mahallenin çocukları onu “dilsiz derviş” diye çağırıyordu. Hiç kimse onu anlamıyor fakat herkes onun hakkında bir şeyler bildiğini iddia ediyordu. Onu gerçekten anlamaya çalışmakla ilgilenen de yoktu zaten. Oysa Özgür, bir çocuğun hiç konuşmadan bile ne kadar çok şey anlatabileceğini kanıtlıyordu. Mağrur bakışları, sorudan çok cevaplar içeriyordu. Fakat diğer insanlar çoğu zaman bu cevaplara hazır değillerdi. Bu sessizliğin bir eksiklik değil bir direniş olduğunu fark eden hiç kimse yoktu. Sözü ucuzladığı bir mahallede, sessizlik bir tür lükstü. Cümleler kurardı elbette fakat dünyaya değil, kendine. Sözleri, kendi içine doğru yola çıkan pulsuz mektuplardı. Onun bu hâli, çevresindekiler tarafından “tuhaflik” olarak tanımlanırdı. Bilmezlerdi ki Özgür'ün dünyasında mantık, su gibi dağılırdı fakat hiç taşmazdı. Her şey yerli yerindeydi. Her ne kadar o yer, başkalarına asla görünmese de.

Özgür'ün mahallesi birbirine benzeyen teneke çatılar ve kopyalanmış hayatlarla doluydu. Herkes televizyon ekranlarında ne duyuyorsa tıpkı öyle düşünür, haber bültenlerindeki tonla kızır ya da hayran kalırlardı. Özgür'ün evinde ise televizyon yoktu. Babası ölmeden önce “Gözünü açarsan her yer televizyon zaten,” derdi. O da gözlerini kocaman açtı. Fakat onun gördükleri, başkalarının gördüklerine hiç benzemedi. Özgür'ün mahalledeki diğer çocuklardan hep bir fazlalığı vardı. Düşünceleri fazlaydı, sessizliği fazlaydı, hisleri fazlaydı, bakışları bile fazlaydı. Bu yüzden fazla gelen her şey gibi saklandı, bastırıldı, işaretlendi, atılmak istendi. “O biraz değişik,” dediler. “Normal değil,” dediler. “Babası da böyleydi bunun,” dediler. Zaten

insanlar böylelerine hep bir şeyler derler. İnsanlar böylelerini hep tanımlamak, onlara bir etiket yapıştırmak zorunda hissederler. Oysa Özgür kendisini hiç tanımlamadı. O, kendisini sadece izledi.

Mahallenin diğer kadınları tarafından “tuhaf çocuklu kadın” olarak tanınan Hatice Hanım da başka bir yalnızlığa doğmuştu. Oğlunu seviyordu. Fakat çoğu sevgi gibi onunki de anlaşılmamış bir merhametten ibaretti. Bu merhamet, Hatice Hanım’ın gözlerinde sessiz gözyaşları olup akardı. Ağlardı, hem de her gün ağlardı. Çünkü oğluyla birkaç kelime bile konuşamıyor olmak, kendi anneliğine yakıştıramadığı bir eksiklik gibi gelirdi. Komşular onun erik gibi irileşen gözlerine bakıp “Yine çocuğu yüzünden ağlamış,” dediklerinde o, aynanın karşısına geçip, kendi kendine “Ben Özgür’ün annesiyim. Ama onun diliyle doğmadım,” derdi. Oğlunun farklılığını sezdiğinde korkmuş; annelik içgüdülerıyla onu ‘normalleştirmeye’, ‘iyileştirmeye’ odaklanmıştı. Çünkü bu, anlamaktan daha kolay bir işti. Ona göre bir çocuğun ‘iyi çocuk’ olması komşuların ne dediğine göre ölçülürdü. “Özgür’ün annesi olmak kolay değil,” derdi. “Mahalledeki herkesin çocuğu top oynarken benimki defterin kenarlarına yıldızlar çiziyor, çerle çöple uğraşıp boş boş gökyüzüne bakıyor. Ne yapayım, Allah böyle yaratmış,” diyerek iç çekerti. Çay demlerken Özgür’ün kendisiyle şen şakrak konuşmalar yapacağını hayal etse de gün geçtikçe umudunu yitirdi. Çocuğun hâline alışmaya çalıştı, durumu kabullenmekle yetindi. Çünkü kabullenmek de anlamaktan daha kolaydı. Oğlunun dili değilse bile bakışları hep başka bir yerden konuşurdu. “Özgür’ün gözleri fazla derin,” derdi kadınlar. “Dilsiz mi değil mi belli değil,” derlerdi. “Bu çocuğu cin mi çarptı acaba,” bile derlerdi. Hatice Hanım ise Özgür’ün derinliğinde boğulmakla hayatta kalmak arasında yıllarca gidip geldi. Zamanla duaları tükendi, suskun bir heykel gibi evin içinde dolanır oldu. “Annelik bazen anlatmaktan çok, içine gömmek demekmiş.

*“Sessiz bir
çocuktı.
Mahallenin
çocukları
onu ‘dilsiz
derviş’ diye
çağırıyordu.”*

Özgür'ü doğurdum ama dünyaya getirebildim mi bilmiyorum,” diyerek başını öne eğdi. Oğlunun cam gibi kırılğan fakat ışığı geçiren bakışlarını gördüğünde içinde bir şeyler parçalandı. Hatice Hanım, camdan bir kalbe dönüştü. O kalp, kırılıp parçalara ayrıldı.

Okulda da durum pek farklı değildi. Öğretmeni Mahmut Bey siyah gözlüklü, kalın sesli, cetvel gibi bir adamdı. Her sabah kravatını düzgiince bağlar, dersi ezbere anlatırdı. Özgür'ü daha ilk haftadan “problemlı çocuk” sınıfına yerleştirmiş, onun varlığından hep rahatsız olmuştu. Çünkü onun sessizliği, sınıfın ritmini bozan uyumsuz bir nota gibiydi. Öğretmenin sorduğu sorulara cevap vermez, cevaplara soru sorardı. Soruları cevapsız kalırdı, Özgür de susardı. Tahtaya kaldırıldığında öğretmenin gözlerinin içine ya da tahtada yazan soruya değil pencerenin ardındaki elektrik tellerine bakardı. Tellerin üzerinde tek sıra hâlinde dizilmiş kuşların konuşmadan anlaşılabildiğini düşünürdü. Tahtadaki soruyu unutup “İnsanlar neden bu kadar çok kelimeye ihtiyaç duyuyor,” diye sorardı. Elindeki cetveli tehdit edercesine sallayarak “Bana bak Özgür,” derdi Mahmut Bey. “Tahtadaki sorudan gözünü ayırma şimdi. Bu sorunun tek doğru cevabı var. Başka ihtimallerle boşuna uğraşma. Cevaplar nettir, ölçülebilir. Diğer cevapların tümü saçmadır. Sistemi anlamalısın. Hayal gücün varsa bunu resim dersinde kullan!”

Mahmut Bey'e göre eğitim çocukları düz çizgide yürütmekti. Sağa sola bakmasınlar yeterdi. Özgür'ün zihni ise daireseldi. Soruladıkça derinleşiyordu. Ve Mahmut Bey, derinlikten korkuyordu. Otuz yıllık meslek hayatında çok çocuk görmüştü ama Özgür gibisini görmemişti. Türkçe dersinde yazdırdığı kompozisyonları okurken Özgür'ün cümlelerine takılıp kalırdı: “Bazı insanlar dünyaya bakarken içlerini görür. Ama herkesin içi seyredilecek kadar güzel değildir.” Özgür'ün yarından fazlası boş olan defterine yazdığı bunun gibi birkaç cümle, Mahmut Bey'in bastırılmış gençliğini titretirdi. O da bir zamanlar ‘anlam’ aramıştı. Gençliğinde çok güzel resimler çizirdi. Fakat babası “Erkek adam resim çizmez,” diyerek kalın kaşlarını çatardı. Erkekliğine yakışmadığı için resimden vazgeçti Mahmut Bey. Sisteme ayak uydurdu, boş işlerle vakit harcamak yerine bir meslek sahibi oldu. Özgür'ün sessizliği, onun geçmişine çarpan gürültülü bir yankıydı. Mahmut Bey, bu gürültüden nefret ettiği için olsa gerek, Özgür'ün yazdığı cümlelerin üzerine kırmızı kalemle koca bir çizgi çekerdi. Hatta bazen onları yırtıp atardı.

Özgür'ün sıra arkadaşı Rengin ise sınıfın ‘normal’iydi. Hani şu hep gülümseyen, başarılı, tüm sorulara kitap gibi cümlelerle cevap veren, öğretmenlerin sevdiği türden bir çocuktı. Bazen o da konuşmazdı. Sessizliğe büründüğünde bir başka yüz takar, sevilen çocuk olmak için rol keserdi. Kaç tane yüzünün olduğunu kendisi bile bilmiyordu. Maskeleri çoğaldıkça çoğalıyordu. Çoğu zaman Özgür'e bakarken kendisinin aslını görürdü. Bu görmek aynaya değil pencereden dışarıya bakmak gibiydi. Bir gün Özgür'ün eline bir not

*“Sözün
ucuzladığı bir
mahallede,
sessizlik bir
tür lükstü.”*

tutuşturdu. “Konuşmadığın her gün seni biraz daha anlıyorum,” yazan bu nota Özgür’den cevap gelmedi. O gün defterinin kenarına bir şeyler karalamakla yetindi: “Bir yüz. Ağlayan değil, gülen değil, sadece boş bir yüz. Aynasız bir yüz.”

Güçlkle geçirdiği saatlerin ardından okuldan ayrıldığında sığındığı tek yer, terk edilmiş bir tren gariydi. Artık tren geçmeyen paslı rayların orta yerine oturur, kendi içinde bir istasyona dönüşürdü. Özgür, rayların hâlâ bir yere gidebileceğine inanıyordu. Bu gar, onun için gerçek dünyanın durdurulmuş, dondurulmuş bir versiyonuydu. Bir yalnızlık sahnesiydi. Saatsizdi. Burada kimse yoktu, yine de her şey vardı. Okuldan çıkarken çantasını almamıştı fakat yarım boy bir kurşun kalemı cebine koymayı unutmamıştı. Bu kalemle garın duvarlarına yazılar yazdı. Yazdığı cümleleri yaşlı bir adamın sesinden işitince irkilip yerinden doğruldu. Yaşlı adam, ceketinin cebinden çıkardığı dürbünle gökyüzüne baktı. Özgür merakla “Neye bakıyorsun?” diye sordu. “Sessizlikten süzülen bir şeyler arıyorum,” dedi adam. Özgür bu adamı ilk kez görüyordu ama sanki onu yıllardır tanıyordu. Hayatı boyunca hiç görmediği bir tabloyu çizmeye çalışan bir ressam olduğunu söyleyen bu yaşlı adam ona, “Sen camdan yapılmışsın Özgür,” diyordu. “Işığı geçiren ama kendi görünmeyen bir şeydir cam. Şeffaf olduğu gibi aynı zamanda kırılğandır. İnsanlar sana bakınca kendilerini görüyorlar. Bu yüzden de seni sevmiyorlar, daha doğrusu senden ürüyorlar. Fakat bilmedikleri bir şey var. Seni kıranlar, aslında kendilerini kıranlar. Çünkü sen onlara yalnızca kendilerini gösterirsin.” Ona güvendi Özgür ve onu can kulağıyla dinledi. Ona anlattı Özgür ve o da onu dinledi. Çocuğu düzeltmeye çalışmayan, yargılamayan, etiketlemeyen tek kişiydi ressam. Sessizliğini bölmeden, onunla birlikte sessiz kalırdı. Ara sıra sessizliği bozar, “Hayat bir tuvaldir Özgür,” derdi. “Fakat herkes elinde boya taşımaz, bazıları sadece leke bırakır.”

O gün yaşlı adam ortarlardan kaybolduğunda Özgür eve gitmek istemedi. Duvarlara yazılar yazmaya devam etti. Gölgele isimler verdi. Kuşlarla konuştu. Kendi ayak izlerini takip etti. Rayların arasında tek başına uzandığında hava kararmıştı. Gökyüzündeki yıldızları izlerken birden bire yıldızlar rengârenk ışıklar hâlinde yere kadar uzandı. Ay, paslı raylara çarpıp kırıldı. Gürültüyle aydınlanan tren garının içi bir panayır alanına dönüştü. Elektrik tellerinden sarkan parlak ampuller, bağırın insanlar, maskeler ve aynalarla doluydu. Herkes oradaydı ama başka kılıklara girmişlerdi. Annesi kitaplarla dans ediyor, eline geçirdiği megafonla şiir okuyordu. Çöpçü kılığına girip dans ettiği kitapları etrafa fırlattıktan sonra “Açın kafanızı da dökün şunları içeri!” diye bağırıyordu. O sırada palyaço kılığına girmiş biri Özgür’e yaklaştı. Yüzü tanıdıktı. Bu, öğretmeni Mahmut Bey’in ta kendisiydi. Elinde bir cetvel vardı fakat onu flüt gibi tutuyordu. Bir yandan da türlü gösteriler yaparak test kâğıtlarını yırtıyordu. “Bugün anlamak serbest ama anlatmak yasak, ha ha

*“Annelik bazen
anlatmaktan
çok içine
gömmek
demekmiş.
Özgür’ü
doğurdum
ama dünyaya
getirebildim mi
bilmiyorum.”*

hal” diyerek ortalığı ayağa kaldırıyor. Rengin, yüz değiştiren bir kuklaydı. Her seferinde suratında başka bir yüz belirliyordu. Mahallenin kadınları ve çocukları Özgür’ün sesiyle konuşuyordu. Herkes onu suçlamak için bir anda buraya doluşmuştu. Özgür’ü sahnenin ortasına alıp sırayla onu yargılıyorlardı:

“Çok sessizdin,” dedi Hatice Hanım. “Ben seni anlamadım. Çünkü sen konuşmadın. Ama belki, bilmiyorum, belki ben de seni hiç dinlemedim.”

“Sana sınav kâğıdı verdim, ama sen beni sınadın,” diyordu Mahmut Bey.

“Senin sessizliğin benim yalanımı ortaya çıkardı,” diyordu Rengin.

“Biz, kendimizi senin derin bakan gözlerinde görüp korktuk!” diyordu mahalleli. “Bize benzemedin. O yüzden seni dışladık. Çünkü farklı olan, varlığımızı sorgulatırdı.”

Özgür sustu. Sesleri dinlemekle yetindi. O sırada garın orta yerinde yaşlı adam belirdi. Ressamdı bu. “Bu mahkeme haklıyı aramıyor,” dedi. “Yankıyı dinliyor. Senin sessizliğin onların korkusunu yankıladı. Şimdi herkes kendi içinde kırılacak.” Elinde dev bir kum saati vardı. Sözlerine “Sen bir yankısın Özgür,” diye devam etti. “Ve yankılar ancak bir şeyler susunca duyulur. Şimdi susma sırası sende değil, onlarda,” diyerek elindeki dev kum saatini tersine çevirdi.

Yıldızlar karardı, ışıklar söndü. Tren garı yeniden karanlığa büründü. Rayların arasında uzanan çocuk yerinden doğrulup gözlerini ovaladığında sabah olmuştu. Rayların pası silinmiş, gün ışığını yansıtan birer aynaya dönüşmüşlerdi. Ona çarpıp kırılan ışıklar duvardaki yazılardan birine kadar uzanıyordu. Orada “Camdan yapılmış bir adam, kırılmadan büyüyemez. Parçan kadar sen olursun,” yazıyordu. Özgür ilk kez yüksek sesle “Ben...” dedi. Tek kelime çıktı ağzından. Devamını getirmedi. Zaten buna gerek yoktu. Çünkü o kelime, o an her şeyi anlatmaya yetiyordu.

Yıllar geçti. Özgür büyüdü. Eski tren garı yıkıldı, yerine uzun binalar yapıldı. Özgür hiçbir zaman gazetelere manşet olmadı, kitapları milyon satmadı. Fakat bir gün bir şehir kütüphanesinin en tenha köşesinde adı sanı bilinmeyen bir kitap bulundu. Son sayfasında şunlar yazılıydı:

“Bazı çocuklar anlaşılmaq için değil anlamak için yaratılır. Onlar dünyayı değiştiremez belki fakat dünyaya başka bir gözle bakanların tohumudur. Ben Özgür. Herkes beni gördü ama kimse bana bakmadı. Herkes sesimi bekledi ama kimse sessizliğime girmedii. Dünyadan çok şey öğrendim. Anlaşılmanın, kendini anlamanın ilk adımı olduğunu mesela. Kimseye benzemedim, kendim kaldım. Herkes kendisine benzeyeni sevdi. Bense sevmek için çırpınmadım. Sessizleştim. Fakat sessizlik, susturulmuşların değil kendi sesini taşıyanların evidir. Ben artık sessiz değilim. Ben Özgür. Camdan yapılmış bir adamım. Ben... Yankıyım.”

HAKLILIK DERECESİ

AYŞE KALAYCI

“Uzun zamandır vermeye çalışıp da veremediğim, uzun zaman geçince başka türlü düşüneneğimi sandığım, sürekli ertelediğim bir karar bu. Çok iyi uyku çektiğim gecenin sabahında da değişmedi. “İyi düşün, emin misin?” diyenlerin sözünü dinleyip üzerine çok düşündüm gerçekten. Oturup bir kağıda eksiklerini, yükseklerini yazdım. Kâr-zarar tahlillerini yaptım uzun uzun. Nihayet uykusuz kaldığım gecelerin sonunda söyleyebildim: Boşanacağım!”

Konuşmayı bitirdi, kaydı kapattı. Sonra izlemeye başladı. Kararlı görünmek istiyordu. Kendi hâllerinin hepsiyle yüzleşmiş, hepsine üstün gelmiş bir suret görmek istiyordu videoda. Gözlerinde görmek istediği, bitirdiği her cümlemin sonunda biriken yaşlar, kendini tutamamalar değil zor verilmiş bir kararın yorgunluğu olmalıydı.

Sosyal medya paylaşımı için video çekmemişti. Ya da oyuncu değildi. Alışkanlığıydı bu. Kafasında yüzen düşünceleri bir de kendinden duymak isterdi. İfade edişini değerlendiriyordu bir nevi. Bir de konuşurken karşıdakinin ne gördüğünü merak ediyordu. Videoyu izlerken bir açığı bulacak, konuşmasını düzeltecekti. Role giren oyuncu titizliğinden ziyade içindekileri dile getirebilmiş mi ona bakıyordu. Oysa insanın kendini kendinden bile saklayabildiği gerçeğini henüz keşfetmemişti.

İnsanın en güzel yalanlarını aynasına söyleyebildiğini, bunu yaparken de başkalarına söylediği yalanlardan daha profesyonel, daha inandırıcı davranıp en iyi kendini kandırdığını biliyordu.

Her yalan gibi kendine söylediklerinin de miadı olduğunu bilmiyordu.

Miadını dolduran yalanların gerçeklere çarparak paramparça olduğunu, bunun insanlık var olduğundan beri herkesin başından geçen bir süreç olduğunu da biliyordu.

Çok şey bilmiyordu belki ama bildiği şey, boşanmaya karar vermesine yetiyordu: Artık kendi değildi!

Belki aldatılması, şiddet görmesi, büyük huzursuzluklar yaşaması gerekirdi boşanması için. Geçim sıkıntısı, parasızlık, ödenmeyen faturalar, her ay arayan ev sahibi gibi örnekler, başka bir kadının olması gibi hikâyeler olsa durumu anlayabilirdi yaşadığı toplum.

*“İçinin altını
üstüne getirmiş
insan azmi
gördü altı yıllık
eşinin her bir
hareketinde.”*

Ama hiçbirisi değildi. Bu yüzden katmerli bir açıklama borçluydu herkese. İşte bundan dolayı geride bıraktığı bu uykusuz günlerde karar almıyordu aslında, verdiği kararın açıklamasını oluşturmaya çalışıyordu. Özellikle de şu anda biri üç, biri bir yaşında olan çocuklarının bundan yirmi yıl sonraki hâllerine yapacağı konuşmaya hazırlanıyordu.

Ölümlü dünyanın ölümsüz sanıldığı nadir anlardır bu konuşma

provaları. Birinin gelecekteki hâline konuşma hazırlamak, dünyanın sonsuz olduğu hissini perçinler. Kıyametin kopması olasılığını bile düşünemezsiniz böyle bir durumda. Çünkü gelecekte sizden açıklama bekleyen kişinin sağ salim o geleceğe varıp ellerini göğsünde bağlamış sizden açıklama bekleyen hâli ne fiziğe ne de metafiziğe inanır. Geçmişin şartlarına da inanmaz. Rasyonel bir tutumdadır ve sabırsızlıkla sizi bekler. Yaşadıklarından sorumlu tuttuğu sizi ve olanlara dair yapacağınız açıklamayı...

“Biraz daha dayanabilirdin anne, biz çok küçüktük bunu hiç düşünmedin mi?”

“Daha fazla etkilenmenizi istemedim, küçük yaşta alıştır, ileride daha kolay kabullenirsiniz diye düşündüm.”

“Çocukluğumuz başka ailelere özenerek geçti. Bizde açtığın boşluğun ne kadar farkındaydın? Babamın yanında seni, senin yanında babamı özleyip durduk. Değer miydi tüm bunlara?”

“Değip değmediğini bilmiyorum. Ama ben sizi sürekli kavga eden, birbirini sevmeyen ebeveynlerden kurtarmaya çalıştım. Lâyıkıyla anne baba olamayacaktık. Bundan daha fazla etkilenecektiniz. Ben o dönem, hep bu eksi – artılarla uğraştım canım.”

“Sadece anne baba olmanız yetecekti belki... Lâyıklığı önemli değildi belki... Beklesen düzelirdi belki... Bizim için bari sabredebemiydin?”

“Çocuklar için evliliği devam ettirmenin çok tehlikeli olduğunu söylediler canım. Kendimi kandıramazdım. Sabredebildiğim son noktaya kadar geldim.”

“Peki, neydi seni bu kadar bezdiren anne? Neye tahammül edemedin?”

İşte en afili soruyu sormuştu küçük olan. Onun sorabileceği bir soruydu bu. Ablasına göre daha uyanıktı ufaklık. Bunu şimdiden hissedebiliyordu. Kucağında her şeyden habersiz oyuncağı ile oynayan küçüğe baktı. Bir gün karşısına dikilip bu soruyu soracaktı belki. Bu-

nun cevabını; eşe dosta, kendi ailesine ve çocuklarına olmak üzere üç kategoriye ayırarak açıklamaya çalıştı önce. Sonra zaten karmaşık olan işleri daha da karmaşıktırdığını düşünerek vazgeçti, tek bir cevapla yetindi.

“Bir sabah uyanıp alelacele çay koymaya çalışıyordum. Peki neden her sabah ilk iş çay koyuyordum? Selim böyle istiyordu. Domatesin kabuğunu da soyuyordum mutlaka. Televizyonu kapatırken fişinden kapatıyordum. Çöpü dışarı çıkarmadan ağzını tam üç düğümle sıkıca bağlıyordum. Artık pop müzik değil türkü dinliyordum. Fotoğraf çekirtmeyi gereksiz buluyordum. Diş macununu naneli seçiyordum. Bir ülkeyi ya da bir şehri tanımak, hayalim değildi artık. Çocukları evden uzak olsa da daha sağlıklı diye ahşap parka götürüyordum. Tenis maçı izlemeyi seviyordum. Karamelli çikolata alıyordum. Polisiye romanları eleştiriyordum. Yeşil çayın abartıldığını düşünüyordum. Giyimde sarı renge ağırlık vermeye başlamıştım. Vesaire, vesaire...”

Buraya kadar “Ne var bu saydıklarında?” diyecekti küçük olan. “Yıllarca ‘Baban gelecek’ diyerek beni oyaladın. Her çalan kapıya onun geleceğini düşünerek koştum ve o olmadığını gördükçe üzülürdüm. Bu böyle böyle devam etti ve bir gün babamın gelmeyeceğini kendi kendime öğrendim. Bu saydıkların yüzünden mi?”

“Bir şey görünmüyor bu saydıklarımda evet. O zaman şunu dinle: Ben evlenmeden önce çaydan nefret eder, domatesin kabuğuyla ilgilenmezdim. Fırsat buldukça ülkeler, şehirler gezmek en büyük hayalimdi. Müzik zevkim tartışmalı bile olsa bana özgüydü, asla türkü dinlemezdim. Nane tadından nefret ederdim. Fotoğraf çekmeye, insanlarla sosyal ilişkiler kurmaya bayılırdım.

Kızım ben bir sabah kalktım ve kendimi tanıyamadım. Bu yaşlanmak değildi. Bu zevklerin ve renklerin değişmesi hiç değildi. Bu etkilenmek, etki altında kalmaktı. Hem de istemeden.

“İnsanlar birbirlerinden etkilenirler anne. Bunun nesi anormal? Hele de evli insanlar birbirlerinin zevklerini, seçimlerini elbette ki etkiler. Hatta bu kendi çemberinde dönüp durmaktan daha iyi değil midir?” diyecekler. İşte o zaman açıklamamı bitirecek ve şu cümleyi söyleyeceğim:

“Buraya kadar ben de bir terslik görmedim ki zaten. Altı yıl olmuştu, kabul etmişim her şeyi çoktan. Ama bir şeyi fark edince değişti her şey. Bir gün bize babanı ziyarete çocukluk arkadaşı gelmişti ve biraz hoş beşten sonra ‘Hiç değişmemişsin vallahi, aynı bıraktığım Selim!’ demişti. O andan sonra dışarıdan bakan bir gözle değerlendirdim babanı. Gerçekten de kafa yapısı olarak, huy olarak hiç değişmemişti. Ben bu kadar değişip dönüşürken, kendimi tanıyamayacak kadar babana dönüşmüşken o hiç değişmemişti. Benden ufacak bir özellik dahi ona geçmemişti. Bir evlilik yapmış iki de çocuğumuz olmuştu ama Selim, aynı Selimdi! Başkalarına ne kadar tuhaf gelirse gelsin, ben bu fark edişle anladım evliliği bitirmem gerektiğini. Zaten uzun bir dönüşüm dönemi geçirmiştim. Sürekli yontulmak, sürekli “Selim” kalıbına sokulmaya çalışmak yıpratmıştı beni. Hâlâ budamaya, şekil vermeye çalışacaktı baban. Üstelik bunu zorbalıkla değil, ustaca ya-

“İnsan kendine çok benzeyen birini sevmiyordu.”

pacaktı. Bana kazıdığı yetersizlik hissi sayesinde artık yorulmasına da gerek yoktu. Ben ona dönüştükçe o benden uzaklaştı. İnsan kendine çok benzeyen birini sevemiyordu. Çekim kurallarına aykırı oluyordu bu durum. Bunu hissettiğim gün kafamdan aşağı buzlu sular dökülmüştü, uyanmıştım! Bundan sonra kalıba girmek ya da sevilme için değişmekle vakit kaybetmek istemiyordum. Bir an önce ondan ayrılmak ve benliğime verdiği hasarı gidermek derdine düştüm.”

Açıklamalarını bitirince kuş gibi hafifledi. Her şey tamamdı. Gelecekte çocukların sorabileceği soruları tenis raketiyle top karşılar gibi tek tek karşılamıştı. Bunu onları çok önemseydiğinden mi yoksa kendine bile itiraf edemediği nedenlerden mi yaptı bilemiyordu. Sık sık kafasında aldığı kararın ağırlığı ile uyanıyor, suçluluk duygusunun damarlarında gezisini hissediyordu yalnızca. Zor olacaktı muhakkak ama şunu biliyordu: Hazırdı!

Tüm bunlardan üç ay sonra çok kolay bir şekilde boşandılar. Selim diretmedi. Eşinin bu noktaya gelene kadar kendi içinde ve içinin bambaşka cephelerinde savaş verdiğini anlamıştı. Karısı her ihtimali düşünmüştü. Kime ne diyecek? Çocuklar kimde kalacak? Eşyalar ne yapılacak, ince ince anlatmıştı. Onu dinlerken söylediklerinden çok, söyleyiş şekline bakarak bir “dönüş” olmayacağını görmüştü. Bakışlarından etrafa saçılan öyle bir kararlılık vardı ki “Dünyayı yıkıp yeniden kuracağım” dese inanabilirdi. İçinin altını üstüne getirmiş insan azmi gördü altı yıllık eşinin her bir hareketinde. Bu yüzden direktmenin faydasız olacağını bilecek kadar akıllıydı Selim.

“Sen bitirmişsin zaten. Ben üzerine bir şey söylemeyeceğim. Ama bir sorum var.”

Gafil yakalanmıştı. Tek tek anlatmıştı her şeyi, neyi merak ediyordu? Huzursuz oldu birden. Jilet gibi katlanmış üst üste dizilmiş çamaşırların arasından birini çekiştiren el gibiydi son cümlesi.

Selim öne doğru eğildi. Sır verecekmiş gibi alçalttı sesini.

“Beni hiç değişmemekle suçladın. Evlilik... Evet... Yapısı gereği değişir, değiştirir. Yaşayarak öğrendik bunu.”

Yere bakındı. Kafasındaki soru kayıverip düşmüş gibi biraz arandı. Sonra bulmuş gibi kaşlarını kaldırarak sordu:

“Sen kendin kalmak konusunda yeterince direndin mi Sevim? Savaşarak devam etmek yerine kendine dönmen daha kolay olmaz mıydı?”

Sevim’in gözleri doldu. İçinde onlarca soru işareti yüzen gözleriyle kocasına ne demek istediğini sordu. Selim anlamış gibi devam etti.

“Bana dönüştüğünü fark ettiğin an, yeniden kendine dönmek için çabalayamaz mıydın? Ayrılmamızdan daha kolay olmaz mıydı böylesi?”

Soru işaretleri yanağından süzülerek yerlere saçıldı. Artık çok geçti. Ne enerjisi ne de zerre kadar umudu vardı. Bunu kelimelere dökemeyeceğini de biliyordu. Hiçbir şey demeden kalktı gitti.

Beynine çapa atmış bu son cümleyle ömrünü devam ettirecekti Sevim. Bunu daha o anda anlamıştı. Ama anlamış olmak da yetmeye-biliyordu. Bazen yaşananlar yokuş aşağı giden freni bozuk bir araba gibiydi. Olacakları seziyor olmak yetmiyordu bazen. İçinin en diple-rine tıktırarak kurtulmak tek çıkış yolu oluyordu.

ÜSKÜP'ÜN KALBİNDEN BİR MASAL: LEYLA ŞERİF EMİN'İN ŞİİR DÜNYASI

İNCİ OKUMUŞ

Üsküp... Biz şairler için adı şiir olan şehir oluyor kendiliğinden. Üsküp'le edebi manada ilk tanışıklığımız Yahya Kemal'in dizelerinde “aziz hatıralar diyarı” olarak yaşadığı şehir olmasıyla başlar diyebiliriz. Hemen her taşında tarih, her sokağında bir hikâye gizli olan bu Balkan şehri, bugün de yeni sesler yetiştirmeye devam ediyor. Vardar'ın kıyısında, minarelerin gölgesinde bir ses yükseliyor: Şair Leyla Şerif Emin.

Lefkoşa'da düzenlenen Türk Dünyası Şiir Akşamları buluşmasında kendisiyle kucaklaştıktan sonra “Bir Üsküp Masalı” kitabıyla merhabalaştığımda, Şair Leyla Şerif Emin'i yalnızca kendi duygularını değil; şehrinin, halkının, köklerinin yükünü ve sevgisini de taşıyan bir şair olarak gördüm ve sevdim. Bir Üsküp Masalı isimli kitabının sayfalarını aynı hissiyatla araladım ve şöyle dedim: “Bu kitap yalnızca bir şiir kitabı değil; Balkanlar'da yaşayan Türkler'in hem hatıra defteri hem de direniş günlüğü olsa gerek.”

Kitabın önsözünde söylediği gibi Leyla Şerif Emin, şiirle “oturarak değil, yaşarken” kucaklaşanlardan... Şiir onun için masa başı hesap değil; hayatın en yoğun anlarında gelen bir sığınak, bir samimi dost adeta. Bu yüzden şiirlerinde yapaylıktan eser yok. Aksine derin, içten ve yalın bir akış var.

“Üsküp'e Dair” şiirinde şair şöyle soruyor:

“Söyle ey şehir sana kaç şiir yazıldı bozgundan sonra,

*“Köprülere
sarılan yosunlar,
al yazmalar,
karanlıktan
umuda tutunan
zerreler...
Şiirleşen ‘Bir
Üsküp Masalı’
içinde insana
dokunuyor.”*

*“Leyla Şerif,
Üsküp’ü yalnız
taş ve bina
olarak değil;
masal, yara
ve direnişin
sembolü olarak
anlatıyor.”*

Kaç ağıt yakıldı...”

Bu dizelerinde yalnızca Üsküp’ün taşları değil, Balkan Türkleri’ nin yüz yıllardır taşıdığı yük konuşuyor adeta. Köprü altından akan sular, yalnız bir nehrin akışı değil, tarihin derin izlerini taşıyor. Şair, Üsküp’ü bir coğrafyadan çok samimi bir sırdaş gibi görüyor ve onu adeta kaybolmuş bir sevgiliye seslenir gibi çağırıyor. Aslında bu şiirinde kendi kalbinin yaralarını kutlu bir cesaretle okura açıyor şair... İşte böylece; bozgunlardan, göçlerden, vedalardan süzülen bir hüznün onun dizelerinde aynı zamanda dirençli bir sevdaya dönüşüyor.

Leyla Şerif’in şiirlerinde çocukluk izleri çok belirginleşiyor ve şehrin sokaklarında adım adım koşuyor adeta... Şairin çocukluğunu, mahallesini ve hatıralarını yaşatan şiirlerini okuduğumda doğup büyüdüğüm Kahramanmaraş’ta yaşadığım kendi çocukluğumla Üsküp’lü şair Leyla Şerif’in çocukluğunun nasıl el ele tutuştuğuna da hayretle şahit oldum. Çünkü biz Bir’iz, tek yüreğiz, tek mayayız.

“Mahalle Çocukları” şiirinde tahta kaşıklardan gelin, çiçeklerden taç yapan çocukların saf dünyası, bugünün kaybolan mahalle kültürünü hatırlattı bana. Bir de aynı güzellikleri yaşamış olan kendi çocukluğuma göttürdü beni.

“Çocukluk” şiirinde 80’li yılların kargaşasında eriyen hayallere dokunurken hem bir neslin kaybını hissettiriyor hem de bir şehrin değişen yüzüyle hepimizi yüz yüze getiriyor. Şairin “biz o saf ve temiz şehre âşığız” deyişi, benim kalbime hem bir sızı bıraktı hem de aidiyet duygusunu bütün bahtıyarlığıyla yaşattı diyebilirim.

Bir Üsküp Masalı kitabının şiirlerinde, vedalar kadar direnişin güçlü dili de var. Kitapta “Eyvallah”, “Vefa” ya da “Kimsesiz Evler” gibi şiirler, ayrılığın ve terk edilişin en ağır yükünü taşıyor. “Eyvallah” şiirinde gurbete razı gelen ama köklerinden kopmayı reddeden bir ruh konuşuyor. “Varsın sana uzaktan bakayım, eyvallah...” dizesi bir kabulleniş gibi görünse de ardında asla vazgeçmeyen bir sevdanın izlerini taşıyor.

“Vefa” şiirinde ise kişisel bir sızıya dokunuyor. Dostlukların, insan ilişkilerinin, hayata sinmiş ince kırılmaların içinden sesleniyor. “Oysa simsiyah güller de varmış” derken, her dostluğun yalnızca sefa değil, cefayı da barındırdığını hatırlatıyor.

“Girdap” şiirinde insanın taşıdığı ağır yükleri dile getirirken, bir kadın yüreğinin tanıklığını okura sunuyor.

“Kimsesiz Evler” şiirinde; hayalet bir gemiye benzetilen boş evler, Balkanlar’daki göçlerin sessiz tanıkları oluveriyor... Bir evin çürütmesi üzerinden insanlığın ortak yalnızlığını dile geliveriyor. Bu şiirlerde hem bireysel hüznün hem de toplumsal bir hafıza yan yana yürürken adeta birbirleriyle dertleşiyor.

“Bir ev yavaş yavaş solmaya başlar...”

Kapılara kilit vurulur, terk eder odalar bu şehri.”

Edebiyat müdavimleri bilirler ki, her masalın içinde bir hakikat giz-

lidir. Kitaba adını veren “Üsküp Masalı” ise şairin bütün duygularını özetler gibidir. Köprülere sarılan yosunlar, al yazmalar, karanlıktan umuda tutunan zerreler... Şiirleşen ‘Bir Üsküp Masal’ı içinde insana dokunuyor.

“Köprü ayaklarına sarılır yosunlar,

Bağlanır al yazmalar yaralara...”

“Eyvallah” şiirinde gurbetin uğultusu, ayrılığın acısı, vatan özlemi bir araya geliyor:

“Varsın sana uzaktan bakayım, eyvallah...”

Leyla Şerif, Üsküp’ü yalnız taş ve bina olarak değil; masal, yara ve direnişin sembolü olarak anlatıyor. Bana göre bu şiir, hem bir şehre yazılmış aşk mektubudur hem de bir milletin hafızası gibidir. Değil mi ki; şehirler ve şiirler ancak güçlü bir şuurdan neşet ettiklerinde ayakta kalabilirler.

Güçlü, içli ve zarif bir Balkan nefesi olarak Leyla Şerif Emin’in şiirleri, Balkan coğrafyasını pek güzel taşıyor. Onun dizelerinde bazen bir anne sesi, bazen bir çocuk gülüşü, bazen de göçmenlerin sessiz çığlığı duyuluyor. Sade ama etkili dili, şiirlerin muhatabına doğrudan dokunuyor; bazen anaç bir sükûnet, bazen de kırılğan bir isyana dönüşüyor. O, kendi ifadesiyle şiirlerini “şehrin büyüsi sardığında” yazmıştır. Bu sebeple olsa gerektir ki; şiirleri yapmacık değildir, kalbin doğal akışı içinde bir şelale olup çağıldamaktadır.

Demem o ki; Yahya Kemal’in “Üsküp’te bıraktığı hatırıya bugün Leyla Şerif Emin’in şiirleri ekleniyor. Onun kaleminden dökülenler bir şehrin hafızasını, bir halkın mücadelesini ve bir şairin samimi iç sesini taşıyor. Şairin Türk edebiyatıyla bağı da burada derinleşiyor. Onun dizelerinde Yunus’un iç huzurunu, bir Karacaoğlan’ın memleket hasretini, Yahya Kemal’in Üsküp özlemini bulmak mümkün. Ama bu şiirler, taklit değil; kendi sesinin içinden damıtılmış, bugünün Balkan Türk kadınının kaleminden çıkmış özgün bir seda olması bakımından da mühimdir.

Şairin dizeleri bize şunu hatırlatıyor: Bir şehri şehir yapan şey, o şehrin taşları değil; o taşların içinde yaşayan hatıralar ve onlara ses veren şairlerdir. Bu sebeptendir ki *Bir Üsküp Masalı*, yalnızca bir şiir kitabı olarak okunmamalıdır. Köprüleri, sokakları, çocuklukları ve ayrılıklarıyla Üsküp’ün ruhunu bugüne taşıyan bir güzel edebî tanık olarak kucaklanmalıdır.

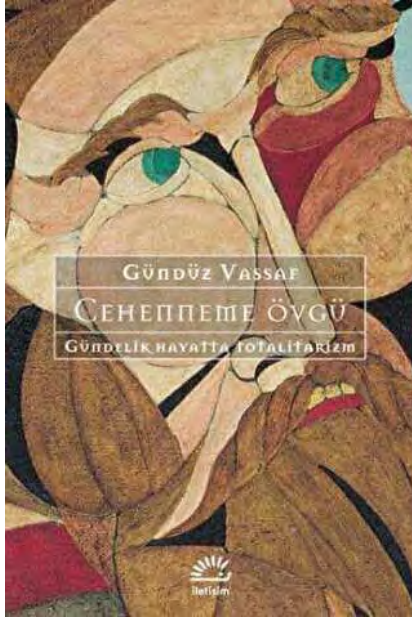
Üsküp... Kalbimizin şehri. İşte bu şehir, yalnızca taş sokaklarıyla değil; şairlerinin yüreğiyle var olmaya, şiirli sesi, güçlü nefesiyle, vefalı ve mukaddes azim taşıyan şairleriyle hâlâ kendi masalını anlatmaya ve şiirlerini söylemeye devam ediyor. Benim gözümde bu kitap, bir kadın şairin Üsküp’ün kalbine dokunarak yazdığı edebî bir şahadetnamedir. Leyla Şerif kitaptaki her dizesiyle bize şunu hatırlatıyor:

Şair, şehrini yazarak kurtarır; köprüleri mısralarla onarır, çocukluğunu dizelerle kucaklatır.

*“Yahya
Kemal’in
Üsküp’te
bıraktığı
hatırıya bugün
Leyla Şerif
Emin’in şiirleri
ekleniyor.”*

TOTALİTERLİĞE FARKLI BİR BAKIŞ: CEHENNEME ÖVGÜ

HATİCE UÇAR

Cehennem Övgü psiko-log-yazar Gündüz Vassaf'ın seksenli yıllarda kaleme aldığı, onu üne kavuşturan deneme kitabı. Tam adı *Cehennem Övgü Gündelik Hayatta Totalitarizm* olan bu eserinde Vassaf; gündelik yaşamda bize dayatılan alışkanlıkları, seçimlerimizde ne kadar özgür olduğumuzu sorgulatmayı amaçlar.

12 Eylül sonrası Boğaziçi Üniversitesi'ndeki görevinden istifa eden Gündüz Vassaf, dönemin baskıcı düzenine yönelik eleştirel bir eser yazmak ister. Başta Hannah Arendt gibi faşist/totaliter devlet yönetimi üzerine yaz-

mayı düşünse de totaliterliği çok daha geniş bir manada düşünerek günlük hayattan örneklerle açıklamaya karar verir.

Yirmi başlıktan oluşan eser, Geceye Övgü bölümü ile başlar. Vassaf; gece geç vakitte uyanık olan insanlara toplumun şüpheyle yaklaştığını, bu saatte uyanık olan birinden hayırlı bir iş beklenmeyeceğini söyler. Evlilik kurumunda bile çiftlerin aynı anda yatağa girmelerinin beklendiğini, daima geç yatanın yani gece insanının suçlanacağını ifade eder. Gündüz sistemin esiriyizdir. Yapmamız gereken işler, sorumluluklarımız vardır. Gece ise bu sorumluluklar ortadan kalkacağı için daha özgür hissederiz.

Eserde totaliter olan özne belirsizdir. Kimi zaman kurumlar, kimi

zaman hükümetler kast edilir. Kimi zamansa “düzen güçleri” ifadesi ile belirsiz bir erkten söz edilir. Ortak olan özgür insana bir şeylerin dayatılmasıdır.

Eserdeki bir diğer ilginç bölüm delilik mefhumunun incelendiği dördüncü bölümdür. Orta çağda delilerin başka güçlerin etkisi altında olduğuna inanılıyordu. Bu yüzden de insanlar delilerden çekinir, korkarlardı. Günümüzde ise Amerikan Psikoloji Derneğinin (APA) belirlediği ruhsal hastalıklar, tanı ve tedavileri dünyanın hemen her yerinde kabul görmekte ve uygulanmaktadır. Vassaf’a göre bu sayede delilik sıradan bir hastalık mertebesine indirildi. Deliliğin bireyselleşmesi ve hayal gücünü yitirmesiyle devlet daha da totaliter oldu.

Amerika’da akıl hastanesinde gardiyanlık da yapmış olan yazar -kendisi de psikolog olmasına karşın- modern psikiyatrinin bile totaliter olduğunu söyleyerek adeta günah çıkarır. Vassaf’a göre bir psikiyatristin görevi bireyin ruh sağlığını korumak değil, yönetici seçkin kesimin/sınıfın/partinin buyurduğu onaylanmış standartları korumaktır. Bu noktada psikolojinin bir alt dalı olan askerî psikolojiyi örnek gösterir. Bir askerî psikiyatriste savaştan, başkalarını öldürmekten korkan bir asker getirildiğinde onun görevi bir an önce bu askeri savaş alanına geri göndermektir.

Gündüz Vassaf *Cehenneme Övgü*’de yalnızca eserin yazıldığı dönemi yansıtmakla kalmamış günümüz dünyasına yönelik öngörülerde de bulunmuştur. *Enformanyaklık* adlı bölümde şu ilginç tespitte bulunur: “Haber ve bilgiye boğulmuş rafine totaliter toplum, tarihi silinen bir toplumdur. Her şey sanki buz üzerine yazılmış yazı gibidir. Geriye dönük bir düşünme tazi neredeyse olanaksızdır, çünkü biz daha algılayamadan haber kaynağı çabucak ortadan kaybolur. Durmadan yeni haber ve bilgilerle tıka basa beslendiğimiz için daha önce verileni anımsama fırsatımız çok azdır. Enformasyon hep anında ve şimdi verilir.”

Sosyal medyanın henüz yaygın olmadığı bir dönemde yazılan bu satırlar, günümüzün linç kültürünü de açıklamaktadır. Sürekli maruz kaldığımız haber ve bilgiler bizi “enformanyaklar” hâline getirmiştir. Vassaf bu duruma çözüm olarak yazmayı önerir. Bilgi ve haber selinin tutsaklığından ancak kendi düşüncelerimizi yazıp paylaşarak kurtulacağımızı söyler.

Cehenneme Övgü, psikolojiden sanat tarihine, felsefeden edebiyata birçok alanda istifade edebileceğiniz, okuduktan sora alarm kurmanın bile totaliter olduğunu fark edip zincirlerinizi kırma isteğiyle dolacağınız bir başucu kitabınız olacak.

“Cehenneme Övgü kitabında Gündüz Vassaf gündelik yaşamda bize dayatılan alışkanlıkları ve seçimlerimizde ne kadar özgür olduğumuzu sorgulatmayı amaçlar.”

ROMAN TEORİSİ

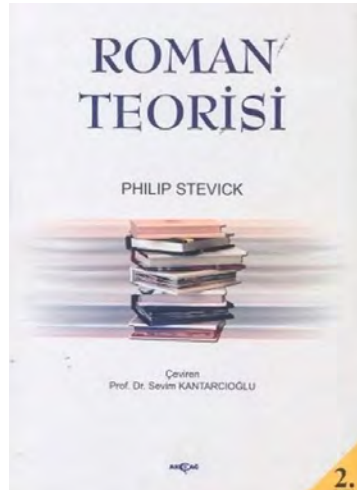
Philip Stevick'in Roman ve Roman Öncesi Mensur Eserleri Birbirinden Ayırt Etme Ölçüleri

MELİSA NUR KESİCİ

Northrop Frye'den Stendhal'a, Gustave Flaubert'ten Guy de Maupassant'a kadar pek çok batılı düşünür, akademisyen ve yazarın roman hakkındaki görüşlerinin derlendiği *Roman Teorisi* kitabı toplam dokuz bölümden oluşur. Kitabı yayına hazırlayan Philip Stevick, giriş kısmını bizzat kaleme alır ve "...romanı roman sayılmayan mensur bir yazıdan ayırt eden bazı ölçüler vardır" diyerek bu ölçüleri başlıklar hâlinde sıralar: "Ayrıntıları Algılayabilme Ölçüsü", "Yapısal Ölçü", "Sosyolojik Ölçü", "Ölçü Olarak Mit", "Basılmış Olma Ölçüsü", "Felsefi Ölçü", "Ölçü Olarak Konu", "Ölçü Olarak Kültür".

Roman türünün ayırt edici ölçülerinden ilki olan ayrıntıları algılayabilme ölçüsü, göze ve kulağa hitap eden ayrıntılarla ilgili bir durumdur. Romancılar, görme ve işitme gücüne sahiplerdir. Romanlarında da göze ve kulağa hitap edecek ayrıntılara yer verirler. Stevick'e göre romandan önceki nesir yazarlarında bu durum tam tersidir. Onlar, kaleme aldıkları yazılarda göze ve kulağa hitap eden ayrıntılara yeterince yer vermezler. Böylece iki nesir çeşidi arasında fark meydana gelir. Ancak bu fark kesin bir tanımlama yapmak için yeterli değildir çünkü -Chaucer'ın roman öncesi dönemde çok ayrıntılı tasvirlerinin bulunması gibi- istisnai durumlar olabilir. Bu nedenle doğru bir roman tanımı yapabilmek için, ayrıntıları algılayabilme ölçüsünün tek başına yeterli olmadığını, yanılma payı da barındırdığını söylemek gerekir (Stevick, 2021, s.9-10). Çok daha basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, ayrıntıları algılayabilme ölçüsü şu biçimde açıklanabilir: Romandan önce yazılan düzyazı-

"Philip Stevick, *Roman Teorisi* kitabında romanı roman sayılmayan mensur bir yazıdan ayırt eden bazı ölçüler sıralar."

ların yazarları göze ve kulağa hitap edecek, anlatımı güçlendirecek, anlatılan şeyin okuyucunun gözünde canlanmasına vesile olacak ayrıntılara yer vermezler. Bir manzarayı, bir mevsimi, bir sesi anlatmaları gerektiğinde bunu yüzeysel bir biçimde yaparlar. 17. Yüzyılda roman türünün ortaya çıkmasıyla birlikte durum değişir. Romancılar bir ressam edasıyla görsel, bir müzisyen edasıyla da işitsel ayrıntıları yakalar ve romanlarına yerleştirirler. Böylece bir ayrıntı sanatı olan roman ile ondan önceki düzyazılar arasında gözle görülür derecede fark oluşur. Ayrıntıları algılayabilme ölçüsü tam da bu noktadan doğar. Ancak istisnalardan dolayı yanılma payı da bulundurulur.

Bir diğer ölçü yapısal ölçüdür. Stevick bu bağlamda, roman türünün bir bütünlük barındırdığını ve bu bütünlüğün romandan önceki mensur eserlerde bulunmadığını dile getirir. “Bütünlük” kelimesini kullanarak anlatmak istediği, roman türünün giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşması ve bu bölümlerin kendi içinde tutarlı ve uyumlu bir yapı hâlinde sunulmasıdır. Bu yapı özelliğine sahip olan eserlerin roman olma ihtimali çok yüksektir. Ancak yine de roman tespiti için tek başına yeterli değildir. Çünkü -tıpkı ayrıntıları algılayabilme ölçüsü gibi- istisnai durumlar söz konusu olabilir. Örneğin, oyun türünde yazılmış bir metin, içinde bütünlük barındırabilir veya roman olarak bilinen çeşitli eserler, böyle bir yapıya tam anlamıyla sahip olmayabilir. Fakat geçmişten günümüze bakarak değerlendirmeye yapacak olduğumuzda, eserde yer alan olaylar dizisinin gösterdiği tutarlılık, o eserin roman olma ihtimalini oldukça yükseltir (Stevick, 2021, s.10). Doğruluk oranı yüksek bir roman tanımlaması için yapılması gereken, yapısal ölçüyü tek başına kullanmaktan ziyade diğer ölçülerle birlikte kullanarak sonuç almaya çalışmaktır.

Üçüncü olarak sosyolojik ölçü verilir. Stevick, romanın yeni bir tür olarak, yeni bir okuyucu topluluğuna seslenmek üzere ortaya çıktığını söyler. Bu yeni topluluk, entelektüel tutum ve etik değerler noktasındaki özverili tavrıyla kendinden üstteki ve alttaki tabakalardan ayrılan orta sınıftır. Roman, bir orta sınıf edebiyatıdır. Bu nedenle orta sınıfın izlerini taşımalıdır (Stevick, 2021, s.10-11). Metnin içinde yer alan sosyolojik unsurların eserin türü hakkında bilgi verebilecek olması durumu sosyolojik ölçünün çıkış noktasıdır ve bu ölçü, önemli bir tanımlama yöntemidir.

Ölçü olarak mit, dördüncü ölçüdür. Northop Frye, edebî eserlerde yer alan kahramanları güçlerine göre sınıflara ayırır. Stevick ise bu sınıflandırmayı aktararak söze başlar. Frye’in sınıflandırmasına göre en üst kademede kahramanı tanrı olan eserler, bir alt kademede bizden daha güçlü ve akıllı kahramanlara sahip olan eserler, daha alt kademede bizimle aynı güçte sıradan karakterlerin yer aldığı eserler ve son olarak en alt kademede de karakterleri bizden daha zayıf ve beceriksiz olan eserler yer alır. İnsanların, roman okurken kendileri gibi sıradan bir kahramanın özelliklerini görmek istemeyeceğini belirten Stevick, romans ve destan gibi olağanüstü kahramanlara sahip olan bir romanın da onlara zevk vermeyeceğini dile getirir. Romanlarda,

“Stevick’e göre romanın bireysel tecrübeye ve gözleme dayanan anlatımı, diğer hikâye türü eserlerde yoktur.”

insanüstü boyutlara ulaşan kahramanların yer almaması gerektiği gibi, en alt kademede yer alan zayıf ve beceriksiz kahramanlara da yer verilmemelidir. Ancak kahramanlar günlük hayattaki gibi tamamen sıradan da olmamalıdır. Yazar bu bağlamda ilginç bir örnek vererek, *Uğultulu Tepeler*'deki Heathcliff'in normal insan özelliklerini aştığını ve böyle bir durumda bu eserin roman değil romans olduğunu söyler. Yine de bu farklılığı ortaya koymuş olmanın bir roman tanımını yapmaya yetmeyeceğini, çünkü edebî eserlerde yer alan karakterlerin mitolojik boyutlarının *-Karamazov Kardeşler*'deki Zossima Baba gibi- her zaman tespit edilemeyeceğini ya da roman dışındaki mensur bir eserde yer alan herhangi bir karakterin de romanlardaki karakterlerle aynı mitolojik özelliklere sahip olabileceğini dile getirir (Stevick, 2021, s.11). Kısacası roman karakterleri, her insanın tecrübe edebileceği seviyede efsanevi boyutlara sahip olmalı, fazlasından ya da azından kaçınılmalıdır. Ancak unutmamak gerekir ki mitin ölçü olarak kullanılmasıyla roman türünün tespit edilmesi yanlış payı da bulunduran bir yöntemdir.

Beşinci ölçü, basılmış olma ölçüsüdür. Roman ile roman öncesi sözlü edebiyat geleneğine ait eserler arasındaki en büyük farklardan biri, romanın bireysel olarak okunmak üzere basılmak için yazılmasıdır. Masal, fabl, gülünç biyografi, duygusal romans gibi sözlü edebiyat geleneği ürünleri, insanların birbirine konuşma yoluyla aktardığı anlatılardır. Ancak roman, kitap olarak basılmak üzere yazılır ve basıldıktan sonra insanlar onu kendileri okur. Tam da bu noktadan çıkan basılmış olma ölçüsü, geçmişte olsa oldukça başarılı bir ayırt etme aracı olabilecekken, günümüzde geçerliliğini yüksek oranda kaybetmiştir. Çünkü roman gibi diğer modern eserler de uzun bir süredir basımevlerinde basılmaktadır. Yine de basılmış olmak, roman ile roman öncesi sözlü edebiyat geleneğine ait eserler arasında bir ayrım yapabilme olanağı sağlayabilir (Stevick, 2021, s.12). Çünkü ister basılsın ister basılmasın, masal ve fabl gibi sözlü edebiyat geleneği ürünlerinin temel amacı yazılı olarak okunmak değil, anlatılarak paylaşmaktır.

Stevick'in altıncı ölçü olarak verdiği felsefi ölçüye göre roman, bireysel deneyime ve gözleme önem veren bir edebî türdür. Bunun nedeni romanın, ortaya çıktığı dönemin felsefi atmosferinden etkilenmiş olmasıdır. O dönemde Descartes ve Lock gibi filozofların şekillendirdiği felsefi görüşe göre önemli olan evrensel insan tecrübesi değil bireysel tecrübedir. Bu görüşten hareketle romancılar, okuyucunun herhangi bir fikri ya da duyguyu daha iyi anlayabilmesi için karakterlerin yaşadığı şeyleri kişisel deneyim ve gözlem aracılığıyla detaylı bir biçimde anlatır. Aksi hâlde, felsefi bir fikri roman karakteri aracılığıyla doğrudan aktarmak doğallığın bozulmasına neden olacaktır. Hayal ürünü olan bir edebî türün, felsefi bir fikri doğrudan aktarması oldukça ironiktir çünkü roman karakterleri birer fikir sözcüsü değildirler. Bu nedenle romanda belli bir felsefi fikre yer verilecekse bile bu, bireysel tecrübe ve gözleme dayanan

anlatım yoluyla dolaylı biçimde yapılmalıdır. Stevick'e göre romanın bireysel tecrübeye ve gözleme dayanan anlatımı, diğer hikâye türü eserlerde yoktur. Bu nedenle felsefi ölçü eserin türünü tespit etmede kullanılabilecek önemli bir ölçüdür (Stevick, 2021, s.12). Romanların ayrıntılara önem veren anlatımına roman olmayan diğer türlerde rastlanmayacağı görüşünden doğan felsefi ölçününün yanılma payı oldukça düşüktür.

Ölçü olarak konu, Stevick'in yedinci ölçüsüdür. Bir eseri roman olarak tanımlayabilmek için konusuna bakmak gerektiğinin ilk bakışta mantığa pek de uygun olmadığını söyleyen Stevick, romanların ele alabileceği konuların çeşitlilik anlamında sınırsız olduğunu belirtir. Bu nedenle bakılması gereken, romanın görüntü ile gerçek arasındaki farkı göstermeyi başarıp başaramıyor oluşudur. Romanlarda yer alan karakterler veya yaşanan olaylar, ilk bakışta -yani görüntüde- farklı, anlatım yoluyla derinlere inilerek gerçek duygu ve düşünceler ortaya çıkarıldığında -yani gerçekte- farklı olabilir. Böyle bir durumda eserin konusu ne olursa olsun görüntü ve gerçek arasındaki farkın başarılı bir şekilde ortaya konulabiliyor olması romanın özünü yansıtır ve eserin türünü tespit etme noktasında başarılı sonuçlar doğurabilir (Stevick, 2021, s. 12-13). Ölçü olarak konu, tartışmaya açık bir ayırt etme yöntemi olsa da Stevick bu husus hakkındaki görüşlerini açıkça belirtir ve görüntü ile gerçek arasındaki farka dayandığı konu ölçüsünün romanı tespit etmede işe yarar olabileceğini savunur.

Ölçü olarak kültür, sekizinci ve son ölçüdür. Stevick, romanın batıda ortaya çıktığını ve oranın kültürü ile geliştiğini söyler. Romanın sayfaları arasında görülen pek çok şey, kaleme alınmaya başlandığı tarihten basıldığı tarihe kadar kendi kültürüne ait unsurlarla şekillenir. Her roman, şekillenmesinde etkili olan kültürün ürünüdür. Bu nedenle batı medeniyetlerinde yer alan dini, felsefi, psikolojik ve sosyolojik dönüşümler süreç boyunca roman türünü etkilemiştir (Stevick, 2021, s.13). Stevick'in ölçülerinden biri olan kültür, roman türünü tespit etme noktasında kullanılabilecek önemli bir yöntem-dir.

Sonuç olarak, Philip Stevick onlarca yazarın metinleriyle zenginleştirilen ve bu sayede romanla ilgili hem yapı hem de içerik bakımından pek çok bilgiye yer verilen Roman Teorisi adlı kitap sayesinde üst seviyede akademik bir çalışmaya imza atar. Kitabın giriş bölümünde bizzat kendisinin kaleme aldığı, romanı roman sayılmayan mensur eserlerden ayırt etmeye yarayan sekiz ölçü, bilimsel çerçevede özellikle önem arz eder. Verilen ölçüler, roman ve roman olmayan metinler arasındaki farkları gözler önüne sererek, romanı diğer türlerden ayırt etme noktasında doğruluk oranı yüksek tespitlerde bulunulmasına yardımcı olur. Stevick, verdiği bilgiler ve yaptığı tespitlerle, roman hakkında yapılacak olan çalışmalara sağlam bir zemin oluşturmayı başarır.

“Stevick, verdiği bilgiler ve yaptığı tespitlerle, roman hakkında yapılacak olan çalışmalara sağlam bir zemin oluşturur.”

DİSTOPYANIN KARANLIK AYNASI: 1984

YASEMİN KARA

Gerçek doğrunun ne olduğunu bilmediğimiz bir dünya düşünün; işte o dünya George Orwell'in kaleminden 1984. Sistemin her basamağında kusursuz bir işleyiş var gibi görünür ama kusursuzun tanımını bilmek için kusurlu olanı görmek gerekmez mi? Fakat bu dünyada bunu düşünmek yasaktır. George Orwell işte tam da bu dünyayı göstermek için yazmıştır 1984'ü. Roman, distopya türünün en etkileyici ve unutulmaz örneklerinden biridir. Orwell, bu eserinde yalnızca kurgusal bir baskı

rejimi anlatmakla kalmaz; aynı zamanda geleceğin karanlık olasılıklarını ve insan doğasının kırılğanlığını gözler önüne serer. 1949 yılında yayımlanan eser, mutlak iktidarın birey üzerindeki kontrolünü, gerçeğin sistemli bir şekilde çarpıtılmasını ve düşünce özgürlüğünün yok edilmesini derin bir kurgu içinde ele alır.

Orwell, yarattığı Okyanusya dünyası aracılığıyla, bireyin sistem karşısındaki çaresizliğini ve zihinsel manipülasyonun sınırlarını ortaya çıkarır. Okyanusya adını taşıyan hayali devlet, distopik dünyanın simgesidir. Her bireyin sürekli izlendiği, düşüncelerin bile suç sayıldığı, tarihin yeniden yazılarak gerçeğin yok edildiği

bu düzen, “Büyük Birader” figürü ile somutlaştırılır. Her yerde görülen “BIG BROTHER IS WATCHING YOU” (Büyük Birader seni izliyor) afişleri bu durumun psikolojik bir baskı aracı olduğunu hatırlatır (Orwell, 2016, s.7). Ana karakter Winston Smith’in yaşadığı bu çevre, distopyanın soğuk ve umutsuz atmosferini yansıtır. Örneğin; gri sokaklar, boğucu devlet sloganları ve gerçeği yok eden propaganda mekanizması. Burada Orwell, okuru yalnızca bir hikayeye değil, baskının kaçınılmaz sonuçlarına tanıklık ettirir.

Romanın en güçlü distopik unsurlarından biri de “Yeni Söylem” (Newspeak) dilidir. Bu yapay dil, bazı kelimeleri ortadan kaldırarak düşünce alanını daraltmayı amaçlar. Bu da gösteriyor ki eğer bir kavram için kelime yoksa, o kavramı düşünmek imkansızdır. Böylece halkın sisteme karşı başkaldırma ihtimali olmaz. Syme karakteri, Winston’a bu dilin amacını şu sözlerle açıklar: “Düşünce suçu imkansız hale gelecek, çünkü onu ifade edecek kelimeler kalmayacak” (Orwell, 2016, s.68). Distopya türünde sıkça görülen “düşünce denetimi” teması, Orwell’ın dil kurgusuyla somut bir tehdit olarak okurun karşısına çıkar. Bu sayede Orwell, dilin yalnızca iletişim aracı değil aynı zamanda düşünceyi şekillendiren bir güç olduğunu vurgular.

Orwell’in evreninde umuda yer yoktur. Eser, bireysel özgürlük ve iktidar ilişkisinin yanı sıra toplumsal hafızanın yok edilmesini de konu edinir. Geçmişin manipüle edilmesi, halkın gerçek ile yalan arasındaki farkı ayırt edememesine yol açar. Bu da bireylerin sisteme boyun eğmesini kolaylaştırır. Romanın sonunda Winston kendi gerçekliğinden vazgeçmiş, Büyük Birader’i sevdiğini söyleyecek noktaya getirilmiştir. Bu durum sadece bir insanın değil, tüm insanlığın ruhsal ölümünü temsil eder. Orwell, okuru işlediği bu temalarla uyanık ve sorgulayıcı birey olmaya çağırır.

Sonuç olarak 1984, yalnızca yazıldığı döneme ait bir roman değil, zamanının ötesinde bir romandır. Orwell, okuru sadece hikayeye tanık etmez; düşünmeye, sorgulamaya ve kendi gerçekliğini korumaya davet eder. Bireyin, sistem karşısındaki yalnızlığı, düşüncenin dili nasıl şekillendirdiği ve gerçekliğin nasıl çarpıtılabileceği üzerine düşündüren derin bir eserdir. Orwell, bu eserle bizlere açık bir mesaj verir: Özgürlüğün en büyük güvencesi gerçeğin kontrolüdür ve gerçeğin kontrolü önce düşünce ile başlar.

“1984, mutlak iktidarın birey üzerindeki kontrolünü, gerçeğin sistemli bir şekilde çarpıtılmasını ve düşünce özgürlüğünün yok edilmesini derin bir kurgu içinde ele alır.”

YAZ GEÇERKEN KENT HAVADİSLERİ

Hazırlayan: Zehra Boyraz

GARBİ YELİ

Maraş'ın edebiyatla yoğrulan iklimine yeni bir ses eklendi: Garbi Yeli. Manşet gazetesinde her cuma yayımlanan bu sayfa, Mehmet Yaşar, Ufuk Türk ve Mehmet Raşit Küçükkürtül öncülüğünde edebiyatseverlerin istifadesine sunuluyor; gönüllerimize sürur, dimağımıza şifa oluyor. Maraş edebiyatına kattıkları yenilik için kadroya kalbi teşekkürle...

AĞUSTOS FUARI

Kahramanmaraş'ın unutulmaz geleneklerinden biri olan Ağustos Fuarı, Büyükşehir Belediye Başkanı Fırat Görgel öncülüğünde yeniden şehre kazandırıldı. Fuar; konserlerden tiyatroya, sinemadan aşık atışmalarına uzanan renkli etkinlikleriyle şehre canlılık kattı. Depremin hüznünden sonra şehrin semasını ferah bir yaz esintisi sardı. Umarız fuar her yıl aynı heyecanla Ağustos'ta tekrarlanır.

ALİ AVGIN'IN "HADES GEÇİDİ" ROMANI ÜZERİNE

Germanicia'nın kadim sırlarını, şifrelerle örülü yazmaları ve tılsımlı geçitleriyle yeniden diriltten Ali Avgın'ın son romanı Hades Geçidi, Maraş edebiyatına değerli bir halka ekledi. Geçmişle geleceği, inançla mücadeleyi aynı potada eriten bu eser, hem şehrin kültürel hafızasını hem de okurun hayal dünyasını zenginleştiriyor. Eserin yankısı uzun müddet sürecek gibi...

KÜLTÜR ELÇİLERİ MARAŞ'TA

Yunus Emre Enstitüsü Yaz Okulu kapsamında Türkiye'ye gelen uluslararası öğrenciler, Prof. Dr. Yakup Poyraz öncülüğünde Kahramanmaraş'ı keşfetti. Şehrin tarihi, sanatı ve edebiyatıyla buluşan öğrenciler, MESDER'de (Kahramanmaraş Edebiyat-Sanat Derneği) şair ve yazarlarla bir araya gelerek uluslararası bir köprü kurdu. Dileriz bu köprü nice dostluğun ve ortak projelerin kapısını aralar.

AHIR DAĞI'NDA AL BAYRAK

Kahramanmaraş'ın yüreğine işlenen en büyük nişane: Ahır Dağı'nın zirvesine nakşedilen dev Türk Bayrağı. 30 Ağustos Zafer Bayramında savaştan Şahinler'in gökte selamladığı al bayrak, şehrin istiklal hatırasını göklere taşıyor. Al bayrağa insan bakmaya doyamıyor; yürek her görüşte ayrı bir gururla taşıyor.

DİJİTAL KÜLTÜR ENVANTERİ

Kahramanmaraş'ın kültür atlası artık cebimizde: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin hayata geçirdiği Dijital Kültür Envanteri uygulamasıyla şehrin tarihi mekânları, eşsiz lezzetleri ve edebiyat hafızası tek tıkla erişilebilir hale geldi. Böylesi vizyoner bir adımı tertip edenlere minnetle.

10.12.2023

Ala